O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY KITOB PALATASI
INV. №

O‘zbekiston adabiyoti va san’ati

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ • Haftalik gazeta • 1956-yil 4-yanvardan chiqa boshlagan • 2003-yil, 18 iyul • № 29 (3709)

ҚИЗҒИН ҲОЗИРЛИК

Ҳар йилгидек бу йил ҳам истиқлолимизнинг ўн икки йиллигига бағишланган асосий тантаналар мамлакатимизнинг бош майдони — Мустақиллик майдонида бўлиб ўтади. Шу кунларда байрам дастурини тайёрлаш ишлари қизғин бормоқда.

Концерт номерлари бўйича дастлабки тайёргарлик жараёни бошланди. 15 июл куни Тошкент шаҳри ва юртимизнинг барча вилоятларидан келган эстрада хонандалари "Туркистон" саройига йиғилдилар. Бу ерда Мустақиллик байрамини ўтказиш ташкилий қўмитаси, Эстрада санъатини ривожлантириш ва мувофиқлаштириш кенгаши аъзолари иштирокида кўрик ўтказилди.

Дастлаб вилоятлардан келган хонандалар Мустақилликка бағишланган қўшиқларини ҳайъат эътиборига ҳавола этди. Кейин Тошкент шаҳрида ижод қилаётган хонандалар ижроси тингланди.

Кўрик давомида юртимизда яхши овозлар, истеъдодли ёшлар борлиги кўзга ташланди. Бироқ, аксар ҳолларда матнга эътиборсизлик, оҳангларда қоришиқлик, ижрода сакталик кўзга ташланиб турди. Ҳамон эстрада хонандалари орасида ўзи куй басталаб ижро этиш, иложи бўлса шеърини ҳам ўзи ёзиб кетавериш ҳоллари учраб турибди. Ёшлар профессионал шоир, бастакорлар билан ҳамкорлик қилсалар фойдадан холи бўлмайди.

Ташкилий қўмита ва кенгаш аъзолари кўрилган дастур бўйича фикр-мулоҳазаларини билдирдилар. Ўзига хос қўшиғи ва ижроси билан ажралиб турган, яхши қўшиқ яратиш йўлида астойдил изланаётган хонандалар иккинчи турга тавсия этилди.

БАРКАМОЛ АВЛОД ҚАСИДАСИ

Туғилади инсон зоти муроди билан,
Ер, эл билан тақдирини боғласа агар, —
Айтинг, ким ҳам фахрланмас зурёди билан,
Бошига тож кийгусидир, қучиб музаффар.

Ўз бандасин қўллайдиган бор Парвардигор,
Иймон нури ёритади қалби, дилини.
Амир Темур бобом руҳи бўлгай мададкор,
Жалолиддин Мангуберди тутар қўлини.

ШЕЪРИЙ ЛАҲЗА

Ўзбегимнинг фарзандлари бу олам аро
Ёяр элга шуҳратию азиз номини.
Халқи, юртдан меҳнат билан олишиб дуо,
Ҳалол қилиб еяр улар ошу нонини.

Янги замон, янги жаҳон яратиш ишқи
Жон жонига сингган, сўнмас садоқат, вафо.
Қуламайди эътиқоддан қурилган кўшки,
Бизникидир яхшиликка йўғрилган дунё!

Барчинойлар, Алпомишлар ёнида ёндош,
Широқ ёди, Тўмарислар иймони яшар.
Дўстлар бўлса бир-бирига аҳил, елкадош,
Юксак чўққи уларники, довондан ошар.

Фарзандлари соғлом юртнинг эртаси ёруғ,
Келажагин кўрар улар камолотида.
Истиқболим — кўз қароғим қадами қутлуғ,
Юлдузларни қўлда ўйнар хаёлотида.

Бўлса гўзал, бўлса фозил ва бўлса комил,
Ўғил-қиз бор — мамлакатнинг давлати, мулки.
Ўз-ўзидан келмас омад, шуни яхши бил,
Зафар қучмас гар қўлида бўлмаса эрки!

Комилликка, эзгуликка талпинар юрак,
Азал унга буюк доя меҳнат ва ижод.
Орзу-армон пок қалбларда якдил, муштарак,
Она Ватан таянчидир баркамол авлод!

Ўзбекистон байроғини кўтариб мағрур,
Қадам ташлар юртни ўйлаб дадил, мардона.
Ватан меҳри, эл-юрт ишқи сурур ва ғурур,
Кўзларининг қароғида асрар замона!

Юртбошисин ишончини юракдан оқлаб,
Мамлакатга ҳисоб берар ўғил-қизлари.
Халқ меҳрини, шон-шавкатин покиза сақлаб,
Чарақлайди осмонида Ер юлдузлари!

Туғилади инсон зоти муроди билан,
Ер, эл билан тақдирини боғласа агар, —
Айтинг, ким ҳам фахрланмас зурёди билан,
Бошига тож кийганида, қучиб музаффар!

Нормурод НАРЗУЛЛАЕВ,
Ўзбекистон халқ шоири

1991 ЎЛУҒ ЙЎЛ ДОВОНЛАРИ 2003

БАРАКАЛИ ХИРМОНЛАР

Уйинг буғдойга тўлсин,
Ризқинг бут бўлсин халқим.
Кафтингда офтоб кулсин —
Сўнмасин юзда ёлқин...

Дон ва нон. Бир бирига уйғун, моҳиятан яқин сўз. Улар буғдойнинг илдизидан униб чиққанга ўхшайди.

Агар сиёсий-ижтимоий жиҳатдан таърифласак, дон давлатимизнинг қуввати, куч-қудрати. Дон мустақиллигига эришганимиз эса маълум маънода дунё миқёсидаги мавқеимизни ҳам белгилайди.

Нон — элимизнинг дастурхони файзи. Халқимизнинг фаровонлиги, кўнгил хотиржамлиги.

Пойтахт вилояти ғаллакорлари учун ҳам файзли келди. Далаларда ҳосил мўл бўлди. Тошкент туманининг А.Абдураҳмонов номли ширкат хўжалиги ижарачиси Зикирилло Қодиров ҳар гектар ердан 68 центнердан ҳосил олди.

Хирмонига барака илган ижарачининг қувончи чексиз. Инсонга меҳнати роҳатини кўришдан ўзга бахт йўқ, албатта.

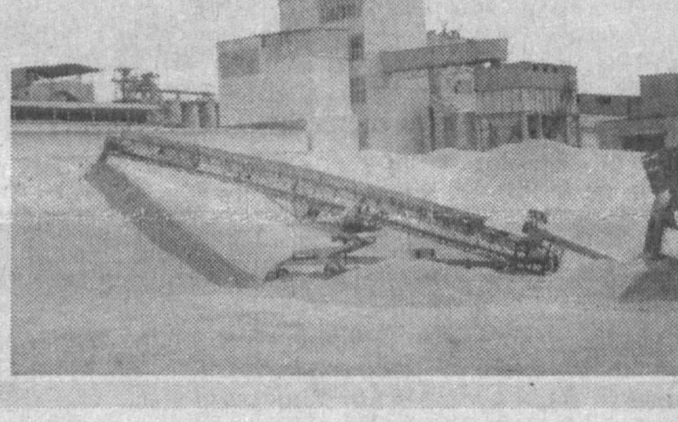

«ЯҚИН-ЙИРОҚЛАР» САДОСИ

МУНОСАБАТ

Куни кеча Ўзбекистон телевидениесида намойиш этилган «Яқин-йироқлар» деб номланган янги бадиий-публицистик кўрсатувнинг иккинчисини ҳаяжон оғушида томоша қилдик. Чунки ҳаммамиз ҳам кўзбўямачилигу адолатсизлик, фуқаро манфаатларини назар-писанд этмаслик сингари иллатларни фош қилувчи ана шундай жонли, дадил кўрсатувларни жуда-жуда қўмсаб қолган эдик. Шу боис ҳаётдаги ноҳақликларни телеэкранда айнан кўриб, ҳалиям инсофсиз, диёнатсиз, фақат ўзини ўйлайдиган раҳбарлар борлигидан бениҳоя нафратландик. Журналистларимиз журъатидан умидландик.

Бунинг учун ушбу кўрсатув ташаббускори Рустам Жумаев бошчилигидаги ижодий гуруҳни хайрли ишнинг илк муваффақиятлари билан қутлаймиз. Албатта, ижодий гуруҳ ютуқлари ҳақида гап кетганда шуни алоҳида таъкидлаш керакки, унда Президентимиз фикрларига мурожаат қилиниши, биринчидан, кўрсатувга ҳаётийлик ва кўтаринки руҳ бахш этган бўлса, иккинчи томондан бу фикрлар кишини орқа-олдига яна бир бор қараб олишга ундайди. Ақл-заковат билан ҳалол ишлашга, адолатли бўлишга, ҳақиқатни қўллаб-қувватлашга даъват этади.

Кўрсатувда Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси вице-президенти Тўра Мирзаев билан Ўзбекистон халқ артисти Теша Мўминовнинг иштирок этиши ҳам унинг мазмунини бойитишда ва таъсирчанлигини оширишда алоҳида аҳамият касб этган.

Айни пайтда, кўрсатувнинг долзарб ва зарурлигини эътироф этган ҳолда унинг мақсадли ва янада қизиқарли бўлишини истаб, айрим мулоҳаза ва таклифларимизни билдиришни ҳам лозим кўрдик.

Энг аввало, шуни айтиш жоизки, мамлакатимиз шаҳар ва қишлоқларида амалга оширилаётган бунёдкорлик ишлари: қадриятларимизни тиклаш, тарихий ва маданият ёдгорликларини таъмирлаш, замонавий иншоотлар барпо этиш, яратиш ва яшнатиш — буларнинг бари Юртбошимиз саъй-ҳаракатларининг мевасидир. Шу жумладан, қадимий Бухородаги эзгу ишларнинг ташаббускори ҳамда ижодкори ҳам Президентимиз эканлигини яхши биламиз. «Яқин-йироқлар» кўрсатувининг бошланишида бу борада вилоятда қилинаётган ишлар билан танишар эканмиз, кўнглимиз ёришди. Аммо, кўп ўтмай кўрсатув бошловчиси Комилжон Шамсиддинов бизни вилоятнинг энг жанубий тумани — Олотга олиб бориб, ачинарли манзаралару, аччиқ гапларга рўбарў қилди. Қаранг, шўрлик деҳқон: «бизку пахтани етиштириб, давлатга топширяпмиз. Аммо, 1995 йилдан буён қўлимиз пул кўрмайди» деса, хўжалик раиси: «бу кишининг ҳисобида умуман пули йўқ. Лекин иш ҳақини бериб турибмиз. Фақат бир-икки ойдан бери узилиш бўлиб қолди» дейди. Қани мантиқ? Қани иссиқни иссиқ, совуқни совуқ демай оғир шароитда тер тўкиб, «оқ олтин» яратаётган пахтакорнинг иш ҳақи? Нега бу масалага банк бошқарувчиси ёки туман ҳокими ойдинлик киритмади?

Кўрсатув ижодкорлари масалани чуқур таҳлил қилиб, меҳнат қилган одам нима сабабдан ўз ҳақини ололмаётганлигининг сабабларини ўша ҳудуддаги раҳбарлар фикри асосида очиб берганларида нур устига нур бўлур эди. Қизиқ-да, меҳнаткашнинг ҳақини тўлашга пул бўлмаса, унда Ғиждувоннинг эски пахта заводи ўрнида қурилаётган янги бозор қайси ҳисобдан қад ростлаяпти? Умуман, халқаро йўл устида савлат тўкиб турган пишиқ ғиштли замонавий катта бозор нега худди ўгайдек турибди? Нега шу тайёр бозор ишлатилмай, пахта заводи ўрнида янги бозор тикланаяпти? Ахир, бу ҳам миллион-миллион пул-ку. Негадир бу масала ҳам очиб берилмади. Ёки Пешкудаги аҳволни олайлик. Уйининг тўрини ипак қуртига бўшатиб бериб, унга туну кун парвона бўлган оиланинг туриш-турмушига чиндан ҳам маймун йиғлайди. На гази, на тоза ичимлик суви, на электри бор бу бечораларнинг. Бунинг устига неча ойлаб ҳаловат билмай етиштирган пилласининг пулини ололмай сарсон. Айби ипак қурти боққанидами? Маҳсулотни ўлчаб олган одам унинг пулини санаб беришни ҳам билиши керак-ку, ахир. Оддий инсонни, унинг меҳнатини қадрламаслик, менсимаслик, охир-оқибатда мана шундай муаммоларнинг пайдо бўлаётганлигининг асосий сабаби туман ҳокимлари, соҳа раҳбарлари ва ширкат хўжалиги раисларида инсоф тушунчасининг унутилаётганида эмасми, деган хулосага келади киши. Яна бир таклиф: уй-жойи бўлмаган оиланинг дала-шийпонида омонат яшаётганлигини кўрган журналист ўша ҳудуддаги раҳбарларнинг яшаш шароитини ҳам кўриб қўйса, ёмон бўлмас эди.

Умуман «Яқин-йироқлар» кўрсатуви мамлакатимизда олиб борилаётган ислоҳотларнинг самарали бўлишида, тараққиётимиз ва фаровон турмушимиз йўлидаги иллатларни очиб ташлаш, муаммоларни ҳал этишда халқимизга мададкор бўлишига астойдил ишонгимиз келади. Ва албатта, эндигина экран юзини кўрган бу кўрсатув забардаст журналистларимиз қўлида сайқалланиб, такомиллашиб, Ўзбекистон телевидениесининг машҳур кўрсатувларидан бирига айланади, деган умиддамиз. Ана шу эзгу йўлда «Яқин-йироқлар» ижодкорларига омад тилаймиз.

Низомиддин ИБРОҲИМОВ

ТЕАТР

ФЕСТИВАЛ ҚУВОНЧЛАРИ

Шу йилнинг июн ойида Душанбе шаҳрида ўтказилган Марказий Осиё республикалари театрларининг "Наврўз — 2003" фестивалида республикамиздан Й.Охунбобоев номидаги Ёш томошабинлар театри "Турна патлари" спектакли билан қатнашди.

Бу фестивал, шубҳасиз, янги номларни кашф этди, миллий ўзига хослик ва замонавий саҳна санъати ютуқлари ҳамкорлигининг янги йўналишлари очилишига хизмат қилди.

Фестивал, аввало, байрам. Қолаверса, фестивал — иш. Эҳтимол, шунинг учун ҳам ёш томошабинлар театрининг ассистенти Фахриддин Каримов меҳмонхонага жойлашмасданоқ саҳнанинг техник таъминотини кўздан кечиргани йўл олгандир. Актёрлар эса меҳмонхонанинг ўзида тунгача репетиция қилганларида, спектакл намойиш қилинадиган кундан олдин деярли бир кеча-кундуз театрдан ташқарига чиқмай, ҳатто овқатланишни ҳам йўл-йўлакай гримхоналарда ўтказганларида фестивалнинг ишчан руҳи яққол кўзга ташланиб турди. Бу вақтда фақат театрнинг энг кичик "актёрлари", Тошкент мактабларининг ўқувчилари, спектаклда иштирок этувчи Сардор, Сарвар ва Гулруҳгина дам олишга муваффақ бўлдилар.

"Турна патлари" спектаклини режиссёр Олимжон Салимов япон драматурги Дзуиндзи Киносито эртаги асосида саҳнага олиб чиққан. Турли ёшлардаги болаларга мўлжалланган мазкур спектакл яхшилик ва ёмонлик, садоқат ва бевафолик, очкўзлик ва сахийлик ҳақида. Турна — бахт қуши. Деҳқон йигит Йохйо яраланган турнани қутқаргач, у гўзал аёлга айланиб, йигитга муҳаббат ҳадя этади ва заҳматкаш уй бекаси бўлади. Бироқ одамларнинг очкўзлиги ва Йохйонинг бўшлиги оқибатида тақдир ҳадяси бўлган бу аёл яна қушга айланиб, шафқатсиз одамлар орасидан учиб кетади.

Асар сўнгида турна патларидан тўқилган оппоқ мато бахт тимсоли сифатида юқорида ҳилпираб, баландликка чиқиб йўқолгандан сўнг томоша зали олқишлардан ларзага келди. Аёл — турна роли ижрочиси, Душанбе фестивалининг ёрқин юлдузларидан бири Зебо Йўлдошева ижроси барчани мафтун этди. Спектаклнинг катта муваффақияти, фестивал қатнашчиларининг бу асарга муносабати театр санъатининг ўзига хос жиҳатларини яна бир бор тасдиқлади. Яъни қаерда санъат яратишга интилиш бўлса, спектакллар томошабинларнинг барча авлоди учун қизиқарли, турли миллат вакиллари учун ҳам тушунарли бўлади.

Ёш томошабинлар театрининг бугунги кунда Ўзбекистонда фаолият кўрсатаётган энг қизиқарли, ўзига хос жамоалардан бири сифатида тан олиниши бежиз эмас. Душанбе фестивали сўнгги йилларда бу театр қатнашаётган тадбирларнинг тўққизинчисидир. Демак, театрнинг яхши жамоа сифатида тан олиниши ва фестивалларда қатнашиши ўзаро боғлиқ ҳодисалардир. Жамоа янада нуфузли халқаро миқёсдаги театр фестивалларида ҳам эътироф этилишига ишончимиз комил.

Элдор МУХТОРОВ

Суратда: "Турна патлари" спектаклидан лавҳалар.

ҚАРДОШЛАРИМИЗ САҲНАСИ

Жиззах вилоятининг Мирзачўл туманида таниқли оқин Аноргул Қулмонов номидаги қозоқ мусиқали драма театри очилганига бор-йўғи уч йил бўляпти, холос.

Илгари Ю.Ражабий номидаги вилоят мусиқали драма театри қошида фаолият кўрсатиб келган бу театрга кейинчалик тумандаги "Чўлқувар" маданият саройидан хоналар ажратилиб, катта-кичик заллардан фойдаланиш имконияти яратиб берилган.

Театр 2001 йил 15 август куни "Энг чиройли келинчак" спектакли билан ўз фаолиятини бошлаган. Театр жамоаси ҳам кўпчилик эмас. Зайтуна Тожиева, Баходир Айнахонов, Эржон Бакиров, Жақсилиқ Тастемиров, Таспўлат Байимбетов, Сакен Сариев сингари ёш санъаткорлар хилма-хил роллар ижро этиш билан баробар, ўрни келганда режиссёр ассистенти, овоз созловчи, қўйинг-чи, саҳна ишчиси вазифасини ҳам бажариб кетишаверади.

Театрнинг репертуари ҳам катта эмас: "Томоша", "Алдаркўса ва Қизбека", "Бартер", "Ойтўри дегани қай тўри?", "Келинлар можароси" сингари спектакллардан ва концертлардан иборат. Лекин шуниси диққатга сазоворки, бу асарнинг барчаси қозоқ ва ўзбек тилларида ижро этилади. Яна бир муҳим жиҳати, театр қозоқ драматургларининг асарларини ўзбек тилида, ўзбек драматургларининг асарларини қозоқ тилида саҳнага олиб чиқади. Бу эса икки қардош халқ ўртасидаги дўстона муносабатларнинг мустаҳкамланишида қанчалик катта аҳамият касб этишини тасаввур этиш қийин эмас.

Театрнинг бош режиссёри Таспўлат Пармоновнинг айтишича, жамоа яқин кунларда Навоий, Бухоро вилоятларига ҳамда Қорақалпоғистонга гастрол-сафарларини режалаштириб турибди. Бундан ташқари, рус, қирғиз ва татар тилларида ҳам асарлар саҳналаштириш устида иш олиб бораяптилар.

Ю.УСМОНОВА

НАШРИЁТНИНГ АЙБИ ЙЎҚ...МИ?

АКС-САДО

АЙБДОР БОШҚА

Ҳурматли Солижон Йўлдошев!

Сизнинг "Аз карнайчи — як пуф" сарлавҳали мактубингизни ўқидим. "Маснавийи маънавий" асарининг биринчи китоби сифатсиз босилганлиги ҳақида куйиб-пишиб ёзибсиз. Ташаккур. Мақсадим — бир таржимон сифатида сизга ёлғиз ҳамдардлик билдиришмас, масалага бироз ойдинлик киритиш. Гап шундаки, бу ерда Абдулла Қодирий номидаги халқ мероси нашриётининг айби йўқ. Нашриёт китобга гриф берган, холос. Айбдор — китобни босган "Элсано" илмий-маданий ахборот фирмаси (бошлиғи Оқилхон Одилхонов). Китоб ана шу кимсанинг айби билан жуда оз нусхада, хароб бир аҳволда нашр этилди ва тақдимот маросимида китобхонларга текин тарқатиш ила тугади. Шундан бир неча нусхаси иккинчи китобга аралашиб, савдога чиқиб қолган бўлса, ажабмас.

Ҳурматли Солижон! "Маснавийи маънавий"нинг биринчи китобини келажакда чинакамига нашр этиш ниятимиз бор. Ниятни амалга оширолсак, Сизга, албатта, китобдан бир нусха совға қилишни кўнглимга тугиб қўйдим.

Куюнчаклигингиз учун яна бир бор ташаккур.

Камоли эҳтиром билан: **Жамол КАМОЛ**

ТАҲРИРИЯТДАН:

Қўқонлик Солижон Йўлдошевнинг "Маснавийи маънавий" асарининг сифатсиз китоб ҳолида чоп этилишига доир танқидий мактуби эълон қилингач, Абдулла Қодирий номидаги халқ мероси нашриётидан ҳам таҳририятга: "Бу ўринда нашриётнинг айби йўқ-ку. Ҳаммасига босмахона айбдор. Нашриёт гриф берган, холос", деган мазмунда қўнғироқлар бўлди. "Айбдор бошқа" мактубининг муаллифи, ҳурматли шоиримиз Жамол Камол ҳам шу фикрда экан.

Бу фикрларга қўшилган тақдирингизда ҳам "гриф бериш масъулияти" билан боғлиқ масала келиб чиқмайдими? Қолаверса, нашриётлар ўша берилган гриф учун муайян миқдорда ҳақ ҳам оладилар. Шундай экан гриф берадиган томон ҳам нафақат китобнинг ғоявий-бадиий мазмун-мундарижаси, айни чоғда, босмахонада сифатли чоп этилиши учун масъуллигини унутмасликлари зарур эмасми? Ахир, нашриёт ўзи гриф берган китоб учун муҳаррир белгилайди. Босилиб чиққан китоблар илк намуналари сифатини обдон текшириб чиққачгина унинг дўконларга, китобхонларга тарқалиши учун рухсат беради-ку! Нашриётлар босилаётган китобнинг техник жиҳатларига масъулликни зиммаларидан соқит қилмасликлари учун ҳам китоб чоп этишнинг ана шундай тартиби шакллантирилган эмасми?

Демоқчимизки, ҳар қандай шароитда, ҳатто ўзга ташкилотларга гриф бериш йўли билан ҳам саёз ва сифатсиз китоблар чоп этилишининг олдини олайлик.

ФАХРИМИЗ ЭДИ

МУТАВАККИЛ БУРҲОНОВНИ ЭСЛАБ...

Ўзбекистон халқ артисти, халқимизнинг севимли композитори Мутаваккил Музаиниддин ўғли Бурҳонов XX аср ўзбек мусиқаси тарихида янги саҳифалар очди. Бу улуғ зот, жонажон дўстим билан эллик йилдан зиёд ҳамнафас ва сирдош эдик. Саодатли кунларида ҳам, ҳаётининг охирги дақиқаларида ҳам унга ҳамдард бўлдим. Бу дунёқараши кенг, тафаккури теран, иродаси метин инсон 2002 йили 86 ёшида ота-она юрти — кўҳна Бухоро шаҳрида оламдан кўз юмди. Бундай бўлишини хаёлимизга ҳам келтирмаган эдик. Чунки вафотидан бир ой аввал Ўзбекистон давлат консерваториясининг катта залида, ўзининг иштирокида ажойиб муаллифлик концерт-кеча ўтказилганди. Мазкур концертнинг ҳар бир номери сеҳрли мусиқа садолари билан тингловчиларни мафтун қилди. Композитор ўзига берилган гулдасталарни ўз қўли билан ижрочиларга тақдим этиб, томошабинларни ҳайратга солгани энди бир умр унутилмас дақиқалар бўлиб қолди. Ижодий кечанинг эртасига М.Бурҳоновнинг жияни Дилбар Рашидовна ва турмуш ўртоғи, кинорежиссёр Учқун Назаровлар хонадонида мусиқашунос О.Матёқубов, композитор М.Бафоев, хор дирижёри Ж.Шукуров ва камина бир пиёла чой устида концертдан олган таассуротларимиз билан ўртоқлашдик.

Композитор Мутаваккил Бурҳонов талабалик давридан бошлаб, умрининг охирги йилига қадар ижод билан шуғулланиб, замонавий профессионал мусиқа санъатининг турли шакл ва жанрларида ажойиб асарлар яратди. Улкан мусиқий мероси ва босиб ўтган ҳаётини эслаб, "Кўнгил хазинаси" ("Бурҳоннома") номли китоб қолдирди. 1998 йили Бухорода нашр қилинган мазкур китобда шўролар даврининг чигаллик майдонида босиб ўтган машаққатли ва фожиали ҳаёт йўлини қисқача шундай таърифлайди: "Отам Музаиниддин Бурҳоний — Бухоро мадрасасида мударрис эдилар. Ота томонидан амакиларим: Масҳариддин, Мукаммил ва Муаммир Бурҳоновлар жадидлар ҳаракатининг раҳбарлари — шоир Абдурауф Фитрат, ёзувчи Садриддин Айний, жамоат ва давлат арбоби Файзулла Хўжаевларнинг сафдошлари эдилар. 1919 йили жадидларнинг тарафдорлари Бухоронинг регистонида намойишга чиққанлар. Амирнинг буйруғи билан уларни отганлар. Бегуноҳ одамлар ҳалок бўлган. Амакиларим қочишга мажбур бўлишган. Уларнинг ўрнига отамни "жадидлар жазуси" деб иғво қилишган. Амирнинг фармони билан: "Аввал болаларини кўзи олдида ўлдириб, сўнгра ўзи қатл қилинсин", дейилган. Бу фармонни эшитган отам бирданига саросимага тушиб, ётиб қолганлар. Онамнинг қариндоши Бухоро муфтиси бу воқеага аралашиб, Амирнинг фармонини уй қамоғига алмаштиришга эришган. Бир ой оғир касалликдан сўнг вафот этганлар. Бизлар катта акам Мисбоҳ, катта опам Моҳида, кичик опам Фотима, кичик акам Минҳож ва мен — кенжа ўғил 3 ёшимда онамизнинг қарамоғида бўлиб қолдик. 1926 йили онамиз вафот этдилар. Улардан олдин кичик акам Минҳож тўсатдан дунёдан кўз юмган эди. Бу фожиали воқеалар онамизга ва бизга қаттиқ таъсир қилди. Бизлар шу йилдан бошлаб Самарқанд шаҳрида икки амакимизнинг хонадонида тарбияландик. Улар бизларга меҳр қўйиб, ўқитишга имконият туғдиришди. Мен эски ва янги мактабларда ўқидим, 1928 йили ташкил топган Самарқанд давлат мусиқа ва хореография илмий-тадқиқот институтига ўқишга кирдим. Улуғ устозлардан анъанавий мусиқий меросимизни ўзлаштиришда сабоқ олдим. Мендан аввал катта акам Мисбоҳ Москвага ўқишга кетган эди. У 1930 йилда "Тожикистони сурх" газетаси бош муҳаррирининг ўринбосари лавозимида ишлади. 1933 йили эса ҳибсга олиниб, 1937 йили амакиларим Масҳариддин, Мукаммил ва Муаммирлар билан бирга "Халқ душманлари" деб НКВД жаллодлари отиб ташладилар. Бу воқеалар Моҳида опамнинг фожиали ҳалок бўлишига олиб келди. Акамнинг ва амакиларимнинг бегуноҳликлари тўғрисида 1965 йили Ўзбекистон Республикаси Олий судининг қарорини менга топширишди. Бу фожиалар орқали ҳаётимнинг охиригача изтироб чекиб яшамоқдаман".

Шуни айтиш жоизки, М.Бурҳонов юқорида қайд этилган фожиалардан изтироб чекса-да, довюрак, ҳақиқатпарвар, ватанпарвар, халқпарвар инсон бўлиб етишди. Ҳамкасбларининг ижодий ютуқларидан қувонди, мусиқа соҳасида туғилган жиддий муаммоларни ечишда жонини фидо қилди. Баъзи композиторларнинг санъатга қилган нохуш ишларидан нафратланди. "Ҳақиқат эгилади, лекин синмайди" деган мақолга амал қилиб яшади ва жиддий курашди. Пировардида ҳақ бўлиб чиқди. Зеро, бу саховатли ва дилбар инсон дарвеш каби яшади, шуҳратпарастлик қилмади. Яқинларининг ёки дўстларининг бошига тушган ҳар бир ташвишни ўзиникидай ҳис қиларди, у ҳатто ўзига иғво қилганларга ҳам ёрдам қўлини чўзарди. Унинг инсонийлик фазилати ва санъатга жиддий муносабати биз учун ибрат мактаби бўлиб қолди.

М.Бурҳонов ижодий фаолиятида қўшиқ, романс, жўрсиз хор (акапелла) ва вокал-симфоник асарлар устивор туради. Унинг овозли асарларига назар ташлаганимда, энг аввал "Номини билмайман" романс-поэмаси қулоғим остида жаранглайди. Композиторнинг бу шоҳ асарини илк бор 50-йилларнинг бошларида радио тўлқинлари орқали тинглаб, мафтун бўлган эдим. Бу кенг диапазонли мураккаб романс-поэмани ҳар қандай хонанда ижро этишга журъат қила олмайди. Биринчи бор машҳур хонанда Давид Муллақандов, ундан сўнг Ўзбекистон халқ артисти, севимли хонанда Ботир Зокиров ижро қилган эдилар. Унинг ижодига мансуб "Табассум қилмадинг" (А.Навоий шеъри), "Эй, булбул" ва "О, Дилбар" (А.Лоҳутий шеърлари), "Ишқингда" ва "Ишқ ўти" (Б.Машраб шеърлари), "Юрак садоси" (Т.Тўла шеъри), "Келса ногоҳ" (Н.Комилов шеъри), "Сени соғиндим" ва "Ишқида" (Уйғун шеърлари), "Нега тарк этдинг" (А.Фитрат шеъри), "Унутмас мени боғим" (Усмон Носир шеъри) каби лирик, изтиробли дурдона романслар халқимизнинг севимли хонандалари Ҳалима Носирова, Назира Аҳмедова, Саодат Қобулова ва Абдуҳалил Абдуқодировлар ижроларида илк бор жаранглади.

Композиторнинг қўшиқлари ҳам оҳангдорлиги ва лирик нафосати билан ажралиб туради. Б.Зокиров ижро этган "Мафтунингман", Клара Жалилова ижросидаги "Юлдуз қўшиғи" ва "Дўппи тикдим тиллодан" (Т.Тўла сўзлари), Тожикистон халқ артисти Лайло Шариповананинг "Лола гуллар" ва "Она қалби", Юнус Тўраевнинг "Гул диёрим" (Э.Воҳидов сўзи) ва "Нукус шаҳрим" (И.Юсупов сўзи), "Баҳор" ансамбли ва хор ижросидаги "Оқ олтин" (И.Юсупов сўзи) вальс-қўшиқларини ким билмайди дейсиз? Шу билан бирга, М.Бурҳонов республикамизда биринчилардан бўлиб мураккаб акапелла (жўрсиз хор) санъатида турли халқларнинг анъанавий қўшиқларини қайта ишлаб, Ватанимизда шу жанрнинг ривожланиш жараёнига асос солди.

Дўстим сўз мулкининг султони Алишер Навоий, Жомий, Ҳофиз, Машраб, ўтмишдаги ва замондош шоирларнинг асарларини мутолаа қилишни севарди. Асарларининг сўзига синчковлик билан қараб, қайта-қайта жило беришдан ҳоримасди. Унинг асарлари орасида шоир Абдулла Орипов билан ҳамкорликда яратган "Алишер Навоийга қасида" ва Иккинчи жаҳон урушида шаҳид бўлганлар хотирасига бағишланган "Эпитафия" (юнон сўзи, шаҳид бўлганларнинг қабри устида ижро этиладиган мотамсимон бир қисмли марсия) асарлари улуғворлиги, руҳий теранлиги, мусиқий тилининг оригиналлиги билан ажралиб туради.

Улуғ шоир Алишер Навоий образини опера санъатида яратиш Мутаваккил Бурҳоновнинг орзуси эди. 1990 йили "Алишер Навоий" (либретто Уйғун ва М.Бурҳоновники) номли операси Алишер Навоий номидаги Катта театрда саҳна юзини кўрди. Мазкур операдан аввал Уйғун ва Иззат Султонларнинг "Алишер Навоий", Ҳамзанинг "Бой ила хизматчи" драмаларига, "Мафтунингман", "Абу Али ибн Сино", "Самолётлар қўна олмади", "Тарк этган келин", "Сурайё", "Орол балиқчилари" каби бадиий филмларга мусиқа басталади. Композиторнинг яна бир орзуси қатағонга учраб, шаҳид бўлган миллатимизнинг асл фарзандлари: Файзулла Хўжаев, Акмал Икромов, Абдулла Қодирий, Абдурауф Фитрат, Чўлпон, Усмон Носир, акаси ва амакиларига бағишлаб реквием яратиб, уларнинг хотирасини абадийлаштириш эди. "Абадий хотира" номли кўп қисмли реквиеми 1996 йили "Туркистон" саройида Мутаваккил Бурҳонов таваллудининг 80 йиллигига бағишланган муаллифлик кечасида илк бор жаранглади. Энг муҳими, Мутаваккил Бурҳоновнинг номи "Ўзбекистон мадҳияси"нинг мусиқа муаллифи сифатида тарих зарварақларига муҳрланади. Унинг мусиқаси билан битилган мадҳия ўзини юртининг чин фуқароси деб билган ҳар бир одамнинг юрагида яшайди. Мутаваккил Бурҳоновнинг асарлари республикамизда ўтказилаётган концерт дастурларида, радио тўлқинларида, телекўрсатувларда ҳам янграмоқда. У республикамизнинг замонавий профессионал мусиқа санъатини ривожлантиришдаги хизматлари учун Президентимиз Фармони билан 1999 йили "Буюк хизматлари учун" ва 2001 йили "Эл-юрт ҳурмати" орденлари, фахрий ёрлиқлар ва медаллар билан тақдирланган.

Асл дўстим тўғрисида "ўтган" деб мақола ёзиш камина учун оғир бўлди. Биз санъаткорлар у билан фахрланардик. Бу заковатли буюк инсоннинг руҳини Оллоҳ мунаввар қилсин.

Аҳмад ЖАББОРОВ,
Ўзбекистон санъат арбоби, профессор

Янги спектакл

"ҚИШЛОҚ ШАРАФИ"

Пьетро Масканьи буюк италян композитори ва дирижёри бўлиб, унинг асарлари дунёнинг кўплаб машҳур саҳналарини безаб келмоқда. Айниқса, "Қишлоқ шарафи" операси жаҳон опера театрларининг гултожи бўлиб қолди.

Энди эса композиторнинг бу машҳур асари Алишер Навоий номидаги давлат академик катта театри саҳнасини безайдиган бўлди. Машҳур композитор таваллудининг 140 йиллиги муносабати билан театр жамоаси режиссёр Андрей Слоним, театр бадиий раҳбари ва дирижёр Анвар Эргашев, рассом Зубайдулло Ботиров бошчилигида "Қишлоқ шарафи" операсини саҳнага олиб чиқди.

Эҳтиросларга бой, ҳаққоний ҳиссиётлар билан йўғрилган асар қаҳрамонлари образларини театрнинг етакчи артистлари — Г.Азизова, М.Хуррамов, Р.Титеев, К.Сержанов, Р.Гафаров, А.Абдуқаюмов, В.Григорева, С.Хайритдинова, Я.Багрянская ва бошқалар ижро этмоқдалар.

Мадина МУҲАМЕДОВА

ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ САНЪАТ МУЗЕЙИ ЗАЛЛАРИДА

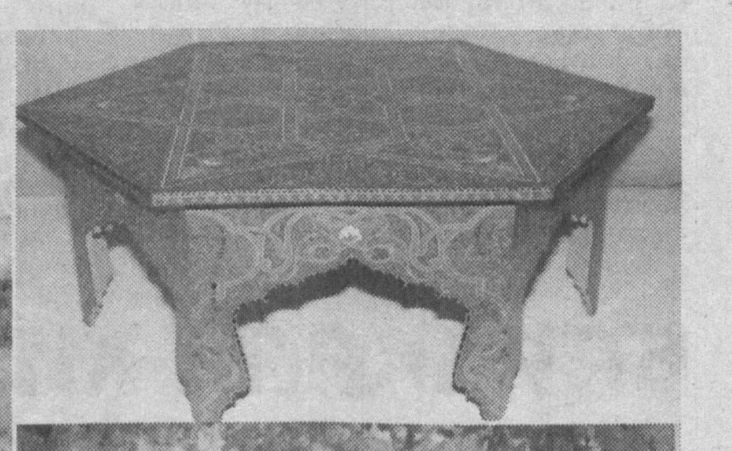

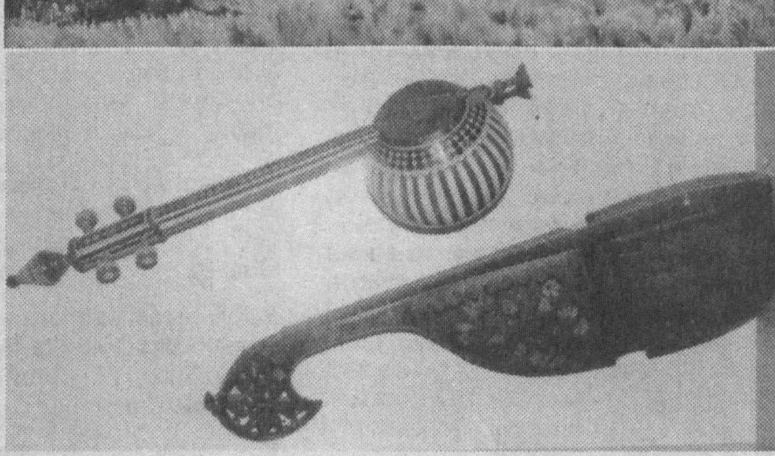

ЁДНОМА

УСТА ҚИЗИҚЧИНИ ХОТИРЛАБ...

Халқимизга хос бўлган умрбоқий санъат турларидан бири — бу аския. Юртимизда қанча-дан-қанча машҳур аскиячилар, уста қизиқчилар яшаб, ижод этишган. Ана шундай санъаткорлардан бири Рустам Ҳамроқулов эди.

Аскиячилар ватани гўзал Фарғона водийсида таваллуд топган Рустам Ҳамроқулов ота-боболари изини босиб, қизиқчи ва аскиячилар кўрик-танловида совриндор бўлди. Қисқа умри давомида халқ меҳрини қозониб, ўзидан ўлмас хотиралар қолдирди. Энг машҳур ижроларидан саналган "Япон аппарати" ва "Икки ҳофиз" ҳангомалари кулги шинавандалари ёдидан ҳали-ҳануз ўчгани йўқ.

Куни кеча унинг шогирдлари, дўст-ёрлари, фарзандлари ва мухлислари пойтахтимиздаги Ғафур Ғулом номли маданият ва истироҳат боғига йиғилдилар. Бу ерда "Барҳаёт сиймолар" туркумидан Рустам Ҳамроқуловга бағишланган хотира кечаси бўлди.

Рустам Ҳамроқулов билан яқиндан танишиб, ҳамсуҳбат бўлганлар ўз хотираларини ёдга олишган бўлса, таниқли сўз усталари ва санъаткорларимиз ижодий чиқишлари, куй-қўшиқлари билан боғга йиғилганларни хушнуд этишди. Кечада сўзга чиққан филология фанлари доктори, профессор Маматқул Жўраев Рустам Ҳамроқуловнинг ҳаёти ва ижодий фаолияти ҳақида сўзлади. Рустам Ҳамроқуловнинг фарзандлари, эндигина санъат оламида танилиб келаётган қизиқчи Искандар ва хонанда Самандар Ҳамроқуловлар ота йўлидан юриб халққа беминнат хизмат қилишлари, истеъдодлари билан элни мамнун этишларига ишонч билдирди.

Ҳулкар МАМИТОВА

Суратда: хотира кечасидан лавҳа.
Р.ИСЛОМОВ олган сурат

ҚЎШИҚ — ХАЛҚНИНГ ЧЕҲРАСИ

ЁХУД БАЧКАНА ХИРГОЙИЛАР КИМГА КЕРАК?

Худо кўрсатмасин, инсон фарзанди бошига оғир мусибат тушганда юракни ўртаб юборадиган даражада фарёд чекади. Қайғуга чўмади. Ҳар бир одам дард юки босганда ич-ичидан тўкилади. Эътибор берганмисиз, кимидандир жудо бўлган киши бўзлаётганда зор-қақшайди, фақат ўз дарди-ҳасратини айтиб юрак-бағрингизни титратади. Бундайин мунг, андуҳли оҳанг бошқа бир бедард одамга бегона бўлади. Мана шу кўнгилдан отилиб чиққан изтироб қайғули қўшиқдир. Дунёси зимистон тортган одамнинг ноласи — қайғули қўшиқ.

Киши севинганда, шодлиги ичига сиғмай ишқ-муҳаббат лаззатидан маст кезлари, аксинча, унинг ботинидаги нур бутун борлиқни ёритиб, яшнатиб юборади. Бу нур бошқа дилларни ҳам чароғон этади. Агар ана шундай масрур ҳолатда қувончини ифодалай билган одам куйласа, унинг қўшиғи дунёнинг энг ёқимли ва оҳанраболи, шодлик қўшиғига айланади.

Бир сўз билан айтганда, қўшиқ — инсон юрагининг оташи. Унинг севинчи. Шодлиги. Қувончи. Муҳаббатининг энг ёрқин ифодаси.

Яна айтсак, қўшиқ — инсон юрагининг ҳасрати. Азоби. Изтироби. Қайғуси. Дардларининг олови қўшиқ.

Шундан келиб чиқиб айтиш мумкинки, қўшиқнинг ёлғони бўлмайди. Ёлғон қўшиқ эса юракдан тўкилмайди — юракдан тўкилмаган қўшиқ жонсиз, қуёш нурларидан бебаҳра, сунъий, қоғоз гулларга ўхшайди. Бундай қўшиқлар ўлик қўшиқлардир. Улар ҳиссиётингни аланга олдирмайди. Кўнглингда бирор илиқлик пайдо қилолмайди.

Бугун қўшиқларнинг мазмун-моҳияти хусусида адабий жамоатчилик, зиёлилар орасида баҳс-мунозаралар бўлиб ўтаяпти. Ўринли эътирозлар билдирилаяпти. Очиғи, шу мавзу ҳафталигимизда бир неча йиллардан бери ёритилиб келмоқда. Лекин начора, ҳаёт ўз оқими билан давом этаверади. Тирикликнинг шиддатли оқимига хасалас ҳам қўшилиб олаверар экан.

Ҳаётий мисолларга ўтайлик. Ҳозирги кунда турмуш тарзимизни телевидение ва радиосиз тасаввур қилолмаймиз. Ҳар тонг "ойнаи жаҳон" орқали деярли бир янги қўшиқ эшитамиз. Радиоканаллар ҳам кўпайиб кетган. Бир қўшиқни деярли 5-6 марта тинглашимиз ҳам мумкин. Кўча-кўйда, уйда, ишда Радио бизнинг ҳамроҳимиз. Бу яхши. Куй-қўшиқ кайфиятингизни кўтаради, маънан озиқ оласиз, руҳингиз енгил тортади. Лекин ўша қўшиқ жуда бемаза, айтиш жоизки, ўта бачкана бўлса-чи? Унда нима қиласиз? Қайси каналнни бурасангиз **"Онангизга куёв бўламан...", "Ўзим ўсма қўяй ёр қошингизга..."** деган "нола"га дуч келсангиз?.. Бир-бирига ўхшаш овозларнинг айқаш-уйқашлигидан энсангиз қотиб, булар нима қилаяпти, нимани куйлашаяпти ўзи?, деган хаёлга борасиз. Оғринасиз. Қўшиқ маънавият эканлигини ҳис этган киши учун бу улуғ тушунчани оёқ ости қилсалар, нақадар оғир ботишини англашимиз қийин эмас, албатта.

Кези келганда айтиш мумкинки, қўшиқ миллатнинг мафкураси. Улуғ файласуф Конфуцийнинг бир гапи бор: "Менга қайси халқнинг қандай қўшиқ тинглашини айт. Мен сенга ўша халқни қандай идора қилишни кўрсатиб бераман..." Агар масалага шу нуқтаи назар билан ёндашадиган бўлсак, бугун эфирга узатилаётган жуда кўп қўшиқларимиз миллат маънавий тарбияси юксалишига эмас, аксинча, унинг саёзлашувига хизмат қилаётганини англаймиз.

Бугун саҳнада пайдо бўлаётган ёшларимизнинг деярли кўпчилиги қандай шеърни қўшиқ қилиб айтиш лозимлигини тушунишмайди. Оддий қилиб айтганда, шеър танлашни билишмайди. Демак, шеъриятни англамаган одам қандай қилиб санъаткор бўлиши мумкин, деган савол туғилади... Гапимизнинг исботи ўлароқ айрим ёш санъаткорларимиз танлаган "шеър"ларга эътибор қаратайлик: Севинч Мўминова деган синглимиз

"Қошу кўзга мунча дема маҳлиё
Мани ишқим фақат ўзингга тушди..."

(Б.Бобомурод тизмаси) — деса, Ойпопук Эшонхонова:

Бу осмон, бу ровот,
Дунё қанчалар
Оллоҳим қўллари
Жонимни чалар (М. Тожиматова сўзи)-

ни "қўшиқ" қилади. Музаффар Абдуазимов куйлайдиган "Вой-вой дўстларим" қўшиғи ёш хонанданинг савияси нечоғлилигини кўрсатиб турибди.

Вой-вой дўстларим,
Севдим деманглар.
Бевафо қизга, қизларга
Кўнгил берманглар.
Вой-вой дўстларим,
Севдим деманглар.
Кейин менга ўхшаб
Куйиб қолманглар.

Бундай тутуруқсиз шеърларни, қўшиқномаларни истаганча мисол қилиб келтиришимиз мумкин. Истаганча оҳ-воҳ қилиб гапиришимиз ҳам, мақола ёзиб, минбарларни ҳеч кимга бермаслигимиз ҳам мумкин. Бироқ амалий бир натижа чиқмаса, гапимиз ҳавога учиб кетаверади.

Хўш, саёз қўшиқлар бемаза қовуннинг уруғидай кўпайиб кетаётганининг сабаби нимада? Сабаби, бизда "қўшиқчи шоир" деган атама пайдо бўлди. Яъни, енгил-елпи, жўн мисралардан иборат тизмаларни қофияга келтириб ёзиб ташлаётган "жўқивой"лар адабиёт кўчасига киролмагач, шон-шуҳратга эришишнинг шу йўлини топиб олишди. Натижада ана шундай "шоир"ларнинг бутун бир гуруҳи пайдо бўлиб қолди. Уларнинг ёзганларини бирор-бир адабий нашр, вақтли матбуот чоп этаётгани йўқ, чоп этмайди ҳам. Хўш, унда бу шеърларни хонандалар қаердан олишаяпти? Аччиқ бўлса ҳам айтиш керакки, пул бўлса, "чангалда шўрва" қабилида иш тутишнинг фирибини олган уддабурон шоирчалар ўз маблағи эвазига китоб чиқаришни авж олдиришмоқда. Ноширлар чиғириғидан бемалол ўтиб кетаётган ана шундай тўпламлар шеъриятдан "бехабар" хонандаларга жуда қўл келаяпти. Руҳсиз, содда, Алини Валига уйғун қилган сатрларни мусиқага мослаб куйлашмоқда. Ахир, санъат ижод-ку? Қўшиқ ижод қилиш, яратиш дегани-ку?! Ахир, қўшиқнинг гупиллаб уриб турган юраги — шеър-ку... Буни англаш учун ҳар бир хонанда том маънода маданиятли, ўз халқининг маънавий илдизидан хабардор бўлиши лозим. Миллатининг теран томирларидан озиқланмаган инсоннинг, айниқса, адабиёт ва санъат аҳлининг на сўзида, на ижодида юк бўлади. Умуман олганда, маданий мероси неча-неча асрлар оша дунёни ҳайратга солиб келаётган ўзбек халқининг бугунги санъаткори зиммасидаги масъулиятни унутиб бўладими?

Куни кеча Республика Маънавият ва маърифат марказида "Маънавият ва замонавий эстрада қўшиқчилиги" мавзуида ўтказилган очиқ мулоқотда шу каби масалаларга зиёлилар, элимизнинг ардоқли шоирлари, санъат аҳли ўз муносабатини билдиришди. Гап асосан қўшиқ матни ва мусиқа, қўшиқларимиздаги миллийлик борасида бўлди. Ўша йиғинда, айтилганидек, номини айтмайман, қайсидир санъаткор ўз қўшиғини ўтказиш учун матннинг тепасига ҳазрат Навоийнинг муборак номини ёзибди. Гўёки шу, бачкана "шиғир"нинг муаллифи Алишер Навоий эмиш. Дод дегинг келади. Ер ёрилсаю, ерга кириб кетсанг. Биз шунчаликка бордикми? Маънан шунчалар пастлашиб кетдикми? Мана сизга санъаткорнинг маънавий қиёфаси... Нима қилиб бўлса-да, қўшиғимни бадиий кенгашдан ўтказсам бўлди, деб ўйлайдиган бу тоифа хонандага миллат мафкураси, миллат маънавияти деган тушунчалардан сўзлашнинг ҳожати ҳам бўлмаса керак...

Энг ёмони, фарзандларимиз бугун шундай бемаза қўшиқларни тинглаб улғайишаяпти. Уларнинг онги заҳарланаяпти. "Шир яланғоч" қўшиқлар санъат келажагига ҳам соя солаяпти. Бу даҳшат. Бу нарсани маънавий тубанлик деб тушунмоқ керак. Шу қўшиқларни эфирга узатаётган, радиоканаллардан тарқатаётган мутасаддиларни ким деб аташни ҳам билмаймиз. "Бадиий кенгаш" қаёққа қараяпти? Агар "бадиий кенгаш"нинг рухсати билан эфирга берилаётган бўлса, улар қандай қилиб, қайси йўл билан кенгашдан ўтаяпти?

"Бор боравер ўшанга... Ошга тушган пашшангга", "Атрофимда ёлғиз осмон. Ва юлдузлару неча сон. Мен бир ўзим. Фақат ўзим, Ҳаммани кўзида ўзим" каби тантиқона қўшиқлар "болалаб" кетаётгани ҳақиқат-ку... Юқорида айтганим очиқ мулоқотда қўшиқ матни ҳақидаги оғриқли мавзу қолиб, айрим санъаткорларимиз минбарга чиқиб олиб ўзларининг дарди ҳасратини тўкиб солишди. Бири мустақиллик байрамида бош майдонда қўшиқ айтмаганидан нолиса, бири телевидение ҳақида "фикр" айта бошлади. Бирови эса клипини ТВдагилар санъаткорнинг рухсатисиз аллақаерга бериб юборганини "достон қилди". Уларнинг гап-сўзи "Мен нима дейман-у, қўбизим нима дейди" деган нақлни ёдга солди.

Саёз қўшиқлар кўпайиб бораётганининг яна бир жиҳатига эътибор қаратайлик. Шоирлик саноғида йўқ "жўқивой"лар нималарнидир қоралаб санъаткорлар ортидан изғиб, қувиб юришади. Пайтини топиб санъаткорга ёзган нимарсасини пуллайди. Сўзфурушлик қилади. Савияси мўрт санъаткор эса шу тоифадагиларнинг "шоир"лигига ишонади. Кўзни чирт юмиб "шеър" харид қилади.

Очиғини айтганда, адабиёт ва санъатни бозорга айлантириб, билган ишини қилаётган бундай кимсаларни ўзини элга кўрсатиб қўйишдан ўзга дарди хаёли қолмаган, десак ҳам бўлади.

Бугунги алмойи-жалмойи қўшиқлар ҳақида суҳбатлашганимизда Ўзбекистон халқ шоири Усмон Азим шундай деб қолди: "Машинада кетаётиб эшитдим. Диктор радиода мени қўшиқчи шоиримиз Усмон Азим деб айтди. Биласизми, бу менга шунчалар оғир ботди-ки... Асабларим зир қақшади... Қўшиқчи шоир дегани — нима дегани ўзи? Ё қўшиқ алоҳида ёзиладими?.. Шу гапни эсласам, миллионлаб кишиларга сўз айтаётган бошловчиларнинг савиясизлигига сўз тополмайман..."

Шу ўринда яна бир фикрни айтиш лозим. Раҳматли шоиримиз Муҳаммад Юсуфнинг деярли кўп шеърлари қўшиқ бўлди. Тўғри, Муҳаммад аканинг ёзганлари равон ва содда. Бироқ самимий. Нима ёзган бўлса юракдан, инжу бир эркаланиш билан ёзган. Бу хислат унинг табиатида бор эди. Шунинг учун Муҳаммад Юсуфнинг шеърларида унинг ўзи, қиёфаси сақланиб қолган. Равон ва самимий, оҳорли услубда ижод қилган шоирнинг шеърларини шу маънода ўзига хос десак бўлади. Бироқ, унга тақлид қилиб қанчалаб ҳаваскорларнинг йўлда адашиб қолганини кўриб-билиб турибмиз. Айримлар шоирга эргашиб, "дард"сиз шеърлар ёза бошладилар. Мен ҳам "қўшиқчи" бўламан деб хато ўйлашди. Ишонинглар, Муҳаммад Юсуф қўшиқ ёзгани йўқ. У шеър ёзди. Юрагини қўшқўллаб тутди у. Бу йўл Муҳаммад акага хос. Энди бу услуб, бу йўл Муҳаммад Юсуфники бўлиб қолади... Йўқ, Сиз Муҳаммад бўлолмайсиз. Шундай қилиб ёзсам мен ҳам машҳур бўламан, ҳар куни шеърларимни ҳофизлар куйлайверади, дейиш калтабинликдан бошқа нарса эмас.

Ўзбек шеърияти — юксак шеърият. Бугунги шоирларимизнинг нафаси осмонни титратади. Ҳар жиҳатдан етук шеърий тўпламлар, мангуликка дахлдор шеърлар кўп. Уларга юрак ва тафаккур билан ёндашилса, санъатимизни янада юксалтирадиган гўзал қўшиқлар пайдо бўлиши шубҳасиз.

Қўшиқ миллатнинг ўйи. Орзуси. У ўлмайди. Қўшиқ ҳаёт қадар мангудир. Қўшиқ — ҳаётимизнинг томири. Қўшиқ — халқнинг чеҳраси. Халқнинг чеҳраси эса доимо гўзалдир. У чарақлаб, гулгун ёниб туриши керак... Биз шу нуқтаи назардан қарайдиган бўлсак, муқаддас саҳналарда янграётган, телерадио эфирларида узатилаётган қўшиқлар миллат номидан айтилиши муқаррарлигини ҳис қилишимиз керак.

Қўчқор НОРҚОБИЛ,
Гулчеҳра УМАРОВА

ДОИМИЙ ҲАМРОҲ

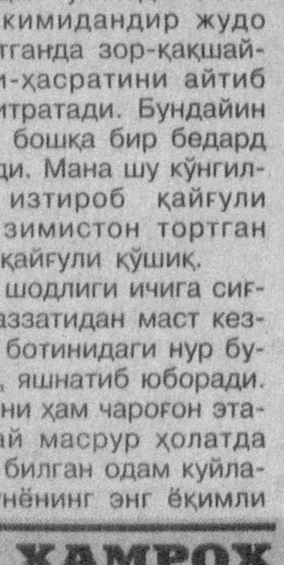

Тошкент шаҳрининг Ғарб томонида жойлашган, пойтахтни ҳатто қиш ойларида ҳам сархил сабзавотлар ва чорвачилик маҳсулотлари билан таъминлаб туришга баракали ҳисса қўшаётган "Ўзбекистон" номли ширкат хўжалигининг тилга тушганига қирқ йилдан ошди. Хўш, хўжаликнинг бу муваффақиятларида кимларнинг ҳиссаси бор ва унинг бугунги жонкуярлари кимлар?

Таниқли журналист Юсуф Бердиевнинг "Шарқ" нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси Бош таҳририяти томонидан чоп этилган "Пойтахтга яқин одамлар" китобидаги очерк ва лавҳаларда худди шу инсонларнинг мақтовга лойиқ меҳнатлари ва ибратли инсоний фазилатлари қаламга олинган. Китобда талқин этилганидек, туман, вилоятдагина эмас, балки бутун республика миқёсида тилга тушган бу хўжалик учун мустақиллик йиллари янада муваффақиятли ва самарали бўлаяпти. "Пойтахтга яқин одамлар" китобида "Ўзбекистон" дея аталган бу ширкат хўжалигини эл-юртга танитган, унинг бугунги эътиборли, эътирофли фаолиятида алоҳида жонбозлик кўрсатаётган оддий сабзавотчи-деҳқонлар, чорвадорлар, мутахассислар ва етакчилар ҳақида ҳикоя қилинади.

"ДЕВОНИ ФИҒОНИЙ"ДАН НАМУНАЛАР

Ғазал рақам саккиз

Қопё дафтар олдингдадур боқиб ашъор тўқийдурсан,
Алмисоғдин қолғон гапни олуб фалсаф сўқийдурсан.

Ўз-ўзингча гердаясен, гўё мисдур ҳама шоир —
Ўзинг танҳо бул шодада ярқироғон битта дурсан.

Ҳар томондин тинмай қилур битта тоғанг бунга тилпун,
"Оқ йўл"ларни рўкач айлаб заватделни чўқийдурсан.

Ашъорингда шеър бўлғулик ярим дона сўз ҳам йўқтур,
Ўргулойин саводингдин, билмон, кимни ўқийдурсан.

Кимсен дея дўқ урмоғил исмим Манҳақ, лақаб Фиғон,
Ҳама танир сани азал гаҳе Мўтти, Жўқийдурсан.

Ғазал рақам тўққиз

Фиғонимдин дуд чиқодур дилбизўрни ёқсам магар,
Қўшиғ матнин аё дўстлар ким ўқийдур, кимлар тергар.

Юзта одам туродурлар ансамбулнинг номи "Воҳ-воҳ",
Эркакму бу ва ё жонон сочи шундоғ ерга тегар.

Товоқ ушлаб турар бири, бири лаган, бири қошуқ,
Бегона йўқ орасинда уруғ-аймоғ, қуда, жигар.

Учто туққон Озодани севар экан бири ажаб,
Тегросида эркакларни айлантирар бири дигар.

Проқатға олар эрмиш бир кечаға биров эрин,
Не деб ўйлар, ахир, бундоғ билиб қолса эри агар.

Ўсма қўяр эрмиш бири қиз оллида тизза букиб
"Аразлама" деб ёлворур кўзи гирён ҳам жилвагар.

"Ўнға-чапға" дея буйруқ бериб томоғ йиртар бири,
Армияму билиб бўлмас, қайси тил бу — ширу шакар.

Микрафунни олиб қўйсанг ҳанг-манг бўлуб қолғай, Фиғон
Боис шулким иқтидор йўқ, на овоздин бордур асар.

Абу Манҳақ ФИҒОНИЙ

Йигирма йил муқаддам атоқли адабиётшунос олим Озод Шарафиддинов матбуотда "Шеър кўп, аммо шоир-чи?" дея бонг урган эдилар. Устознинг кинояли мурожаатига "Лаббай" деб жавоб беришдими ёки даврнинг ўзи шундай имконият яратдими, ҳар қалай кейинги ўнйилликда адабиётга юзлаб шоирлар кириб келди. Улар ҳамма соҳага аралаша ва ҳар бир ҳодиса тўғрисида шеър ёза бошладилар. Нашриётлар, газеталар, журналлар, телеканалу радиотўлқинлар кўпайгандан кўпайиб, уларнинг ҳар қанақа маҳсулотини эълон қилишга киришдилар. "Пул бўлса чангалда шўрва пиширадиган замон" келди, деб ўйловчи "шоир"лар ёстиқдай-ёстиқдай китобларини нашр эттирдилар, ўзларини тарғиб қилувчи катта-катта мақолалар бостиришга ҳам улгурдилар.

Йўлдош СОЛИЖОНОВ

ШОИР КЎП, АММО ШЕЪР-ЧИ?

Ёхуд шеъриятда сўз қаҳатчилиги

БАҲС

Хуллас, "шоир"лар кўпайди, улар шеърият майдонида кўпкари чопа бошладилар, ўртада эса шеър, сўз талош бўлди. Шу боис ҳам мен бугун масалани "Шоир кўп, аммо шеър-чи?" деган тарзда қўйгим келди. Устоз мени кечирсинлар-у, йигирма йил аввал у киши кўплаб шеър ёзадиганлар орасидан "шоир" деб аташга лойиқ ШАХСни қидирган бўлсалар, мен ўзини "Шоирман!" дея кўксига уриб керилаётган юзлаб қаламкашлар орасидан шеър деб аташга арзигулик мўъжизани қидирдим. Чунки "шоир"ларнинг кўпайиши "мен сендан камми?" қабилида ўзаро мусобақага айланиб, шеър ва сўзнинг қадри тушди. Ҳозир тўйда ҳам, азада ҳам, юбилейда ҳам, ишлаб чиқариш мажлисида ҳам шеър ўқилаяпти. "Йилнинг энг яхши ўқитувчиси" борми, "... ҳамшираси", "... сартароши", "... ошпази", ҳатто раислару фермерлар ҳам ўз таржимаи ҳолидан танловнинг "Бўш вақтингизни қандай ўтказасиз?" деган шартигача "қойилмақом" қилиб шеър тўқиш ва ўқиш билан ҳайъат аъзоларининг таҳсинига сазовор бўлмоқдалар. Келин-куёв ёки юбиляр дўстига оддийгина "Сизни табриклайман. Бахтли бўлинг!" деган тилакни ҳам безаб, ўнлаб сўзларни исроф қилиб шеърга солиш одат тусига кирди.

Бу яхшилик аломатими? Шеърнинг қадри ортганлигими? Ёки одамларнинг шеър эшитишга иштиёқи кучайдими? Эҳтимол, ҳаммада ўзини шоир қилиб кўрсатиш истаги пайдо бўлгандир? Билмадим. Лекин шуни аниқ айта оламанки, шеърнинг қадри хийла тушиб кетди, таъсир кучини йўқотди, оддий тизмага айланиб қолди. Бу ҳол адабиётшунос сифатида мени қаттиқ ташвишга солаяпти. Шунинг учун ҳам дилимдаги гапларни айтмасам бўлмайди...

Аслида сўз мўъжизадир. Сўз — ўзганинг ҳолатини, руҳиятини, қалбини англаш воситаси. Сўз — инсон сезгиларини ўзгага юқтирадиган сеҳрли қурол. Сўз — инсонга хос ички ва ташқи дунёнинг таржимони. Аммо сўз бу фазилатларига фақат тафаккур отига мингачгина эришади. Бинобарин, аёл либоси, дарё қирғоғи, табиат дов-дарахти билан гўзал ва тўкис бўлганидек, сўз ҳам теран маъноси билан ҳаётбахшдир. Сўзнинг қудрати, гўзаллиги, маънодорлиги, таъсир кучи, айниқса, шеърда аниқ кўзга ташланади. Балки одамларда шеърга ишқибозликнинг кучлилигига сабаб шудир? Ҳар ҳолда, мен насрий ва драматик асарлардаги сўзнинг мавқеини мутлақо камситмай айтишим мумкинки: "Сўзда сеҳр бор, шеърда эса ҳикмат" (ҳадис).

Шуни эсда тутиш лозимки, чиройли сўз айтиш билан ҳеч қачон ҳақиқий шеър яратилмаган ва яратилмайди ҳам. Шеърнинг гўзал бўлиши учун маъно ҳам керак. Сатрларга каттароқ маъно юклаш учун сўз танлай олиш катта меҳнат талаб қиладиган ишдир. Бусиз таъсирчан шеър дунёга келмайди.

Ҳозир адабиётимизда уста кўрмаган, аммо ўзини моҳир сўз устаси деб биладиган тадбиркорлар кўпайиб кетгандек. Улар сўз устида ишлашнинг антиқа усулларини ўйлаб топмоқдалар ва бу билан шеърхоннинг бошини айлантириб, олқишига сазовор бўлаяптилар. Бунинг энг яхши йўли қўшиқ учун шеър ёзиш бўлиб қолди. Аввал куй басталаган хонанда "шоир"га шу-шу сўзлардан иборат шеър ёзиб беринг, деб илтимос қилади-да, дарҳол экранга чиқади. Кўрибсизки, хонанда ҳам, "шоир" ҳам тилга тушди. Аммо шеър-чи? Унинг ҳоли нима кечади?

Мен юқорида "шоир" сўзини қўштирноқ ичига бежиз олмадим. Ҳақиқий шоир ўз қадрини ҳам, сўз қадрини ҳам билиши керак. У ҳузурини ўйлаб, ҳозирги кун учун яшамайди, ўзини азобга қўйиб мангуликка дахлдор шеърлар яратади. Бахтимизга мана шундай шоирлар ҳам кўп ва улар шеър қадрини баланд тутиб келмоқдалар. Абдулла Орипов, Эркин Воҳидов, Омон Матжон, Усмон Азим, Маъруф Жалил, Азим Суюн, Сирожиддин Саййид, Рустам Мусурмон сингари ўзининг ҳам, сўзининг ҳам қадрига етадиган чин ШОИРларимиз бор!

Лекин матбуот саҳифаларида босилаётган юзлаб шеърларни ўқиб, яна шуни сездимки, жуда кўп қаламкашлар шоир деган ном билан мақтаниш учунгина шеър ёзаётганга ўхшайдилар. Албатта, улар ижоди ҳақидаги ҳамма мулоҳазаларни батафсил баён қилиш қийин. Шунинг учун мен бир неча ижодкорнинг номини тилга олиб ўтмоқчиман, холос.

Эҳтимол, мен муносабат билдираётган ижодкорлар ҳозирча адабиётимизнинг олдинги сафида бормаётгандирлар. Балки улардан келажакда етук шоир чиқар ё чиқмас... Яна ким билади, дейсиз? Ҳар ҳолда, мақсадим уларни ижодкор сифатида камситиш, ёзганларини чиппакка чиқариш эмас. Бундай ниятдан йироқман. Фақат шулар мисолида бошқаларни ҳам ҳушёрликка чақира олсам, шоир деган рутбанинг масъулияти юксаклигини тушунтира олсам, сўзнинг қадрига етиш истагини уйғота олсам, шу кифоя.

Назаримда, ҳозир кўпчилик шеърлар тўқиб чиқарилган тасодифий фикрлар, сунъий ўйланган ташбеҳлар ва тайёр қолипдаги сўзлар тизмасидан иборатдек туюлади. Қизлар уялмай-нетмай ташлаб кетган йигитини фахрланиб ёзадилар ёки ўша бевафонинг ортидан селоб-селоб кўз ёши тўкадилар ва бу билан гўё ўзига нисбатан бошқаларнинг раҳмини келтирмоқчи бўладилар. Йигитлар эса бевафо ёрни кўкларга кўтариб мадҳ этадилар, "Кутар мени гўзал, бевафо аёл" (Ў.Хидиров), деб унинг ҳузурига ошиқадилар. Бу "шоир"лар ҳиссиётининг торлиги ва чекланганлигидан далолатдир. Шеърнинг вазифаси эса бадбинликка эмас, некбинликка ундашдир.

Муҳтарама Туркойнинг "Сенсизлик" деб номланган туркум шеърларида ("Моҳият" газетасининг 2003 йил 17 январ сони) ана шундай кайфиятни сездим. Туркумдан маълум бўлишича, шоирани кўпроқ ёлғизлик азобга солади. У бу ҳолатни "сенсизлик" деб атайди. Бу ясама сўз унинг шеърларида ҳаддан зиёд қўлланилади ва ҳар доим ҳам кутилган маънони беравермайди. Гарчи, "Сенсизликнинг майини Ичдим етти букилиб", "Сенсизликнинг яраси То ўлгунча битмайди" мисраларида маъно тушунарли бўлса-да, "Сенсизлик қўлида хасдайин оқдим", "Сенсизликдан ёзадир баён" каби сатрларида сўз ўзининг ўқувчи кутган маъно юкини етказиб беришга ожизлик қилиб қолган. Бунинг устига "Сенсизлик қўлида хасдайин оқдим" мисрасида фикрий хатога йўл қўйилган. Қўл дарё эмаски, лирик қаҳрамон унда хас каби оқса... Қўлда хасдай, чўпдай эзилса бошқа гап эди. Бунинг устига шоира тап тортмай:

Ҳаётимнинг кузи бор фақат,
Ёзин ёвуз ёлғизлик ютди.
О, қишга қилолмас тоқат,
"Сенсизлик"дан мен безиб кетдим, —

дея фарёд чекади.

Хўш, ҳозирги ўқувчи ундан нима олади? Кўнгли чўкади, руҳи тушади, холос. Шеърнинг тарбиявий аҳамияти шуми?

Баъзи ижодкорлар янгилик яратиш иштиёқида тил қонун-қоидаларини атайлаб бузишга, "Менинг айтганим шу. Хоҳласанг тушуниб ол!" қабилида иш тутишга уринмоқдалар. Нега бундай экспериментлар қилаётганини сўрасангиз, "Шеърни ўзим учун ёзаман. Бошқалар билан нима ишим бор?" деб жавоб беради. Ундай бўлса, матбуотга бериб, ўқувчининг бошини қотириб нима қиласан? Сандиғингга солиб, ҳар замонда ўзинг ўқиб қўявермайсанми?!

Кейинги йиллари учраётган камчиликлардан яна бири қофиясиз ва тиниш белгиларисиз шеър ёзишга ружу қўйишдир. Айниқса, тиниш белгиларини ишлатмаслик шеърнинг оҳангига ҳам, мазмунига ҳам салбий таъсир кўрсатаяпти. Афсуски, номи тилга тушиб қолган айрим шоирларимиз ҳам тиниш белгиларига беписанд қарамоқдалар. Натижада айтилмоқчи бўлган фикр тўғри англашилмай қолаётир.

Таниқли шоир Баҳром Рўзимуҳаммаднинг "Шафақ товланаркан худди ёқутдек..." деган умумий ном остида берилган бешта шеърида биронта ҳам тиниш белгиси ишлатилмайди ("ЎзАС" газетасининг 2003 йил, 20 июн сони). Бунинг устига шоир ҳар бир бандда бир-бирига боғланмаган, бир-бирини тўлдирмайдиган, фақат ўзигина тушунадиган рамзий ибораларни ишлатадики, ўқувчи унинг нима демоқчи эканини тушунолмай қийналади:

Дош бермади кўз гавҳари
бу тусга
ям-яшил эди чунки
қип-қизилдан қуюқроқ эди
ип эшолмасди қоп-қора ҳатто
тўқроқ эди сап-сариқдан ҳам

Бу қанақа ранг бўлди? Ёки бошқа бир шеърида дастлаб қўрғошинга эврилиш ҳақида гапириб туриб, бирдан қорбобо тилга олинади, кейин ой, юлдуз, қуёш кириб келади. Биронтаси ҳам на эстетик, на тарбиявий вазифа бажаради. Шеърларида айтмоқчи бўлган фикрларини шоирнинг ўзи келиб тушунтириб бермаса, анча-мунча ўқувчи англаб етмайди. Зукко адабиётшунос Иброҳим Ғафуров бир пайтлар ана шундай шоирларга "Шеърингизни тушунтириб беринг", дея бежиз мурожаат этмаган эди.

Давлат томонидан қонунлаштирилган тил ва ёзув қоидаларига риоя қилмаслик қусури ёш ижодкорларга ҳам таъсир этмай қолмаяпти. Оймома Обидова Баҳром Рўзимуҳаммадга эргашиб ижод қилаётганлардан биридир. У ҳам устози сингари шеър бандларини икки-уч мисрадан оширмайди, қофияламайди, биронта тиниш белгиси ишлатмайди. Шоира айтмоқчи бўлган фикрларини ана шу ихчам мисраларга сингдирмоқчи бўлади ва баъзан бунга эришади ҳам. Унинг "Нигоҳларим деворидан олислади тун", "Мункайган сония кетар узайиб", "Сассиз садоларга қўнғироқ илиб", "Дарахтни силкитсам ҳижрон тўкилди" каби оригинал ташбеҳлари унинг келажагига ишонч туғдиради. Лекин тиниш белгиларини қўлламаслик жуда кўп ўринда мазмунга путур етказади. Шоира "Нимпушти шафақни кучдим о бекор" дер экан, тиниш белгилари ишлатилмаслиги оқибатида ўқувчи лирик қаҳрамоннинг ҳис-ҳаяжони, ҳайратидан бехабар қолади. Бунинг устига ўқишда узлуксизлик вужудга келиб, "о" ундов товуши олдинги сўзга қўшилиб, оддийгина шевага хос (*кучдим-о, кучдим-а* шаклида) товушга айланиб қолади. Шоир аслида ҳар бир сўз ва товушдан ҳам муайян мақсадни кўзлаши шарт. Бу ерда эса "о" товуши ҳайратни билдираяптими ёки афсус-надоматними, англаб бўлмайди.

Гап фақат тиниш белгиларидагина эмас. Фикрнинг ўзи ҳам кўпинча мавҳум бўлиб қолаяпти. Сўзнинг ибора таркибида тутган маъносини ўйламай, ташқи оҳангига қараб ишлатиш кўпчилик ижодкорларнинг кундалик машқига айланиб қолмоқда. Масалан, Ғайрат Мажид сўзлар оҳангига маҳлиё бўлиб кетиб "Ҳурлик осмонида ҳурдан ҳурли гул", "Ошқорга тушибдир, сирга тушибдир" сингари чучмал мисраларни қаторлаштириб ташлайди ("Ёшлик", 2000, 4-сон).

Одилжон Ҳотамовнинг худди шу журнал саҳифаларида берилган "Сендан олис кетар оҳудай орзу" сарлавҳали шеърлари туйғуларнинг таъсирчан нидосини бергандай, ажиб бир суратини чизгандай туюлади. Уларни ўқиб, шоирнинг сўз қўллаш қобилиятидан қусур тополмайсиз, ҳаммаси жойидадек:

... Унинг сассиз қўшиқларидан
Вақтинг йўқдир бўлмоққа огоҳ.
Тунда тушиб сомон йўлидан
Оғушингда эрийди ногоҳ...

Бир қарашда жуда гўзал! Аммо шу гўзаллик моҳиятида нимадир етишмаётгандек. Ана шу етишмаётган нарсани топиш учун шеърнинг бошланишига қайтамиз. Биринчи бандда гап "кўзгу ортидаги бир қиёфа"нинг ҳансираши, ошиғинимми, маъшуқасинимми излаши ҳақида кетади. Иккинчи банддан маълум бўлишича, оқшом қуйилади, сабр жоми тўлса-да, қисмат майи тугамайди. Энди учинчи бандда "сассиз қўшиқ" айтаётган "у" ким? Ўша кўзгу ортидаги қиёфами ёки ҳансираб кутаётган маъшуқами? Бу тушунарсиз...

Одилжон Ҳотамов шеърларни ана шундай безашга берилиб кетиб, баландпарвоз сўзларни ишлатаверади. Натижада мисралар сиртдан чиройли-ю, чуқурроқ ўйлаб кўрсангиз, нима демоқчи эканлиги мавҳум бўлиб қолаверади. Мана бу парчани холисанлиллоҳ таҳлил қилиб кўрайлик:

Сендан олис кетар оҳудай орзу,
Мезонлар тийрамоҳ хулосасидир.
Тушингни тўзғитган бедор бир туйғу
Камалакдан қолган ранглар сасидир.

Ҳаммаси жойида, тушунарли-ку дерсиз: сабр қилинг! Даставвал, биринчи мисрада берилган "оҳудай орзу" ибораси "орзу оҳудай" тарзида берилганда маъно янада аниқроқ бўларди. Бу ерда оҳу орзуга нисбатан берилган, аслида орзу оҳуга нисбатан берилиши керак эди...

Қофия учун сўз маъносини қурбон қилиш ҳодисаси ҳам шеъриятда кўп учрамоқда. Олий адабиёт курсининг тингловчиси Шуҳрат Насимов "шим билан" сўзига қофия излаб "зим билан" сўзини "ясайди". Ваҳоланки, ўзбек тилида бу сўз "зимдан" тарзида ишлатилади ва "зим билан" деганда ҳеч қандай маъно англатмайди.

Сезиб турибман, ҳозир кимдир қўлини бигиз қилиб, "Э, қанақа инжиқ танқидчисан, ҳар бир сўздан камчилик топасан-а! Бошқалар уларни мақтаяпти-ку!" дея ҳужумга шайланиб турибди. Дарҳақиқат, айрим тадқиқотчилар сўнгги йиллар шеъриятидаги бундай сўз қаҳатчилигини "бир-бирига унчалар ҳам яқин келмайдиган тасаввуф ва модерн адабиёти тушунчалари" билан изоҳлаб, уларни изланувчан шоирлар сифатида оқламоқчи бўладилар (М.Йўлдошева. Адабиёт ҳамиша модерн. "Гулистон", 2002, 3-сон). Адабиётшунос А.Алимбеков "2002 йил шеъриятида аввалги йилларга нисбатан анча юксалиш сезилса-да, бироқ бу ҳали шеъриятимиз камчиликлардан батамом холи дегани эмас", дея ўзини ҳам, шоирларни ҳам аяйди (Замон шеърлари. "Ёзувчи" газетаси, 2003 йил, 30 май). Озод Шарафиддинов, Иброҳим Ғафуров, Норбой Худойберганов, Ортиқбой Абдуллаев сингари жасоратли танқидчиларимиз жимгина юришибди... Узоқ вилоятдаги қандайдир бир танқидчининг мулоҳазалари кимларгадир пашша чаққанчалик ҳам таъсир қилмас. Лекин, барибир, мен кўнглимдаги гапни айтдим. Истагим: ҳар бир ижодкор шеър ёзишдан аввал ичида ўз-ўзига "Худойим, инсоф бер сўзимга!" (Қутлибека) дея ният қилиб олсин.

Назаримда, шеърбозликка берилиб, чинакам шеър ва сўз масъулиятини унутиш қусури битта мени эмас, ҳақиқий шоирларимизни ҳам ташвишга солаётганга ўхшайди. Ушбу мақолани тайёрлаш жараёнида янги газета ва журналларни кўздан кечираётиб, атоқли шоиримиз Абдулла Ориповнинг қуйидаги тўртлигига дуч келдим:

Тўй қил, ошингга ҳам шеър ёзилгайдир,
Тўлган ёшингга ҳам шеър ёзилгайдир.
Сен шеърга беписанд боқма, эй нодон,
Ўлсанг тошингга ҳам шеър ёзилгайдир.

Бундан кучлироқ ва таъсирлироқ хулоса бўлиши мумкин эмас!

КИТОБИНГИЗНИ ЎҚИДИМ

ЎЛМАС ОБИДАЛАР СИРИ

Насимхон РАҲМОНОВ. Руҳиятдаги нур муроди. Абдулла Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 2002.

Қадимги туркий адабиёт намуналарини чуқурроқ тадқиқ этиш юзасидан бугунга қадар умумтуркологик йўналишда, хусусан, ўзбек адабиётшунослигида бир қанча ишлар амалга оширилган.

Истиқлолдан кейин қадриятларга юз бурилган йилларда қадимги туркий адабиёт намуналарини оммалаштириш масалаларига алоҳида эътибор қаратила бошлади. Хусусан, Ўрхун-енисей обидаларининг мактаб дастурларига киритилиши, дарсликларда қадимги туркий монийлик ва буддавийлик шеърлари ҳақида ахборот тарзида бўлса-да, маълумот берилиши (Б.Тўхлиев, "Ўзбек адабиёти", 9-синф, 2000) фикримизнинг тасдиғидир.

Адабиётшунос олим, профессор Насимхон Раҳмоновнинг "Руҳиятдаги нур муроди" китобини шу йўналишдаги назарий ва амалий ишлардан бири, дейиш мумкин. У уч асосий бўлим ва иловадан таркиб топган.

Дарҳақиқат, қадимги туркий адабиётнинг манзараси кенг. Ўрхун-енисей ёдгорликлари эса бу адабиётнинг бир қатлами, холос. Мазкур обидаларнинг пайдо бўлиши бевосита Турк хоқонлиги даври билан боғлиқ. Шомонлик хоқонликдаги асосий дин бўлса-да, бу даврларда туркийларнинг муқим бир динга сиғинганликлари кузатилмайди. Чунки, турли уруғ ва қабилалар шомонлик билан бирга, монийлик ва буддизмга аралаш ҳолда эътиқод қўйганлар. Ҳар бир дин вакиллари ўз динининг ғояларини ёйиш ҳамда тарғиб этишда адабиётнинг кишиларга кўрсатадиган таъсиридан унумли фойдаланишга ҳаракат қилганлар ва натижада мазкур динлар билан боғлиқ бадиий ижод шакллана бошлаган. Рисолада бу тарихий ва адабий жараённинг ўзига хос моҳияти ва юзага келиш сабаблари хусусида мулоҳаза билдирилар экан, қуйидаги эътиборли фикрлар қайд этилади: "Шу тариқа қадимги туркий адабиётни монийлик, шомонлик ва будда оқимидаги туркий адабиётга бўлиб ўрганиш ва бу йўналишлардаги адабиётнинг ҳар бирини қадимги туркий адабиётнинг алоҳида-алоҳида кўринишлари сифатида баҳолаш мақсадга мувофиқ бўлур эди".

Китобнинг дастлабки асосий бўлими "Монийлик оқимидаги қадимги туркий адабиёт" деб номланади. Унда монийлик оқимининг ҳудудларга кириб келиши, унинг адабиётга таъсири, монийлик шеърияти каби масалалар изчил ёритилган.

Муаллиф мазкур бўлимда монийларнинг жавобномаси — "Хуастуанифт"нинг тузилиши, ғоявий хусусиятлари, монийлик мифологиясига ҳам алоҳида эътибор қаратадики, бу тадқиқотчининг нақадар тўғри йўлни танлаганлигидан далолат беради. Чунки, биринчидан, бу монийлик оқими ҳақидаги биз учун етарли бўлмаган маънавий бўшлиқни тўлдирса, иккинчидан, монийлик таъсиридаги шеърларнинг моҳиятини тўлиқроқ англашга ёрдам беради. Монийлик шеърларининг таҳлили янги мушоҳадаларга бойлиги билан алоҳида аҳамият касб этади. Бу мулоҳазалар бир ёқлама эмаслиги, балки ҳар томонлама кузатишлар асосида юзага келганлиги китобнинг муваффақиятини таъминлайдиган омилларидан биридир. Хусусан, "Ўлим тасвири" номли шеър таҳлил қилинар экан, олим ундаги дўзах тасвирига диққатни тортади ва шеърда дўзахда бўладиган азоб-уқубатларнинг берилиши сабабини шундай изоҳлайди: "Мақсад — дўзах азоблари билан қўрқитишгина эмас, балки монийлик оқимининг моҳиятини, унинг афзаллигини кўрсатиш, гуноҳлардан қайтариш, фақат эзгу ишлар билан машғул бўлишга ундаш эди".

Рисоланинг иккинчи бўлимида Ўрхун-енисей ёдгорликлари шомонлик оқими таъсиридаги туркий адабиёт намуналари сифатида ўрганилади. Ўрхун ёдгорликларидаги мифологик тасаввурлар, қадимги ёдномаларда рамзлар ва скиф-ҳайвонот услуби қисмларидаги фикр ва мулоҳазалар кишида қизиқиш уйғотади. Айниқса, қадимги адабиётдаги мавжуд жанрларга доир қарашлар ўзига хос янгилиги, илмий асосланганлиги билан ажралиб туради.

Жанрлар қотиб қолган нарса эмас, улар ҳам маълум бир даврда туғилади, шаклланади ва бошқа жанрларнинг юзага келишига таъсир кўрсатади. Юқорида тилга олинган ёдгорликлардаги **мадҳ ва йиғи жанрлари** талқини шундай фикрга келишга замин яратади. Фақат қадимги туркий адабиётдаги жанрлар тизимини тадқиқ этишда адабиётнинг ички имкониятларини ҳисобга олиш зарур. Муаллифнинг қайд этишича: "Ўрхун ёдномаларидаги жанрлар ташқи таъсирларсиз юзага келган ва бу қадимги туркий ёдгорликларнинг ёзма адабиёт сифатида шаклланишида қонуний ҳолатдир. Зотан, ҳар бир даврдаги жанрлар ўзига хос тизимни ташкил қилади".

Китобдаги қадимги туркий будда шеъриятига оид бўлимда муаллиф бу шеъриятга хос жиҳатлар ҳақида шундай фикр юритади: "Будда шеърлари жанр жиҳатидан турлича: уларнинг орасида Будда ва будиставга қасида, буддавийликнинг асосий қоидалари ва ақидалари, будда динининг турли йўналишлари ва аломатлари, ибодатлар ва ҳоказолар учрайди. Ҳозирча бизга маълум бўлган қадимги туркий будда шеърлари 1500 мисрадан ортиқ. Шеърларнинг ҳажми ҳам турлича: 2-3 банддан иборат тўртликдан тортиб, юз мисрадан ортиқ бўлган шеърлар ҳам учрайди". Китобда буддавийлик шеърларининг таҳлили ҳам берилган. Мазкур бўлим ҳам янги қарашларга бойлиги, фикрларнинг содда, равон, аниқ ва ҳаммага тушунарли тарзда ифодаланганлиги билан эътиборга молик.

Хуллас, "Руҳиятдаги нур муроди" талабалар, магистрлар, мактаб ўқитувчилари, илмий ходимлар ва филолог мутахассислар учун қўлланма вазифасини бажара олади ҳамда кенг китобхонлар оммасининг қадимги туркий адабиёт ҳақидаги тасаввурларини бойитишга хизмат қилиши шубҳасиздир.

Ваҳоб РАҲМОНОВ,
филология фанлари номзоди доцент,
Музаффар МАМАТҚУЛОВ,
ўқитувчи

ЖУРНАЛЛАРНИ ВАРАҚЛАГАНДА...

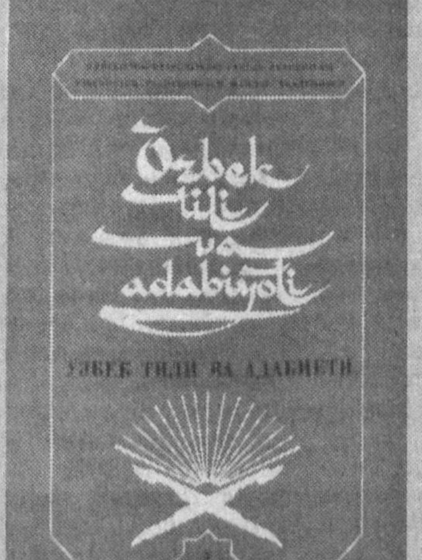

"Ўзбек тили ва адабиёти" журналининг шу йилги учинчи сони нашрдан чиқди.

Мазкур сонда "Адабиётшунослик" рукни остида берилган Раҳматулла Баракаевнинг "Истиқлол даври болалар адабиёти: анъана, ворисийлик ва изланиш" сарлавҳали мақоласида болалар адабиётининг истиқлол даврида эришган натижалари таҳлил этилади. Муаллиф болалар шеъриятидаги шаклий изланишлар, маърифий-диний талқинлар, болалар адабиётида публицистика жанрлари ривожи ва бошқа муаммоларга эътибор қаратган. Шу рукнда берилган У.Тўйчиевнинг "Ҳайрат ул-аброр" достонида лирик сюжет қисмлари ва қаҳрамон", М.Худойқуловнинг "Ҳажвнинг ҳаётбахш руҳи" мақолаларида мумтоз адабиётимизнинг долзарб масалалари қаламга олинган.

"Тилшунослик" рукнида сиз Р.Расулов, С.Муҳаммедованинг "Муайян ҳаракат феълларининг маъно тузилиши ва бирикиш имкониятлари", И.Мадраҳимованинг "Лексикалар таснифидаги илк босқич" ва М.Қурбонова, Ҳ.Шокированинг "Гапнинг тил ва нутқ фарқланишига кўра талқини" мақолаларини ўқийсиз.

Журналнинг бу сонида ҳам адабиётшунослик ва тилшуносликнинг турли-туман мавзуларига оид илмий ахборотлар, "Мерос" рукнида Шайх Аҳмад ибн Худойдод Тарозийнинг "Фунун ул-балоға" асари давоми билан танишасиз, фанимиз заҳматкашлари — Собир Мирвалиев, Шоназар Шоабдураҳмонов ва Раҳматулла Қўнғуров ҳақидаги дил сўзларни ўқийсиз.

Шерзод ҲАМРОЕВ

ТАДҚИҚОТ, АХБОРОТ

ЭҲТИРОМ АДО ЭТСАК...

Нега замондош шоирлар Нисорий вафоти муносабати билан икки хил таърих ёзганлар?

XVI аср адабиётимиз ва адабиётшунослигимиз ривожига муносиб ҳисса қўшган шоир, олим, ўша давр маданият ҳамда давлат арбоби Ҳасанхожа Нисорийнинг таваллуд топган ва вафот этган саналари унинг шогирди Мутрибий Самарқандийнинг "Тазкират уш-шуаро" (1605), адибнинг яна бир замондоши Дарвешали Чангийнинг "Рисолайи мусиқа" асари орқали етиб келган маълумотлар асосида белгиланиб келинаётган эди. Бу борада Мутрибий мазкур асарида устозининг 80 ёшдан ошиб вафот этгани ва Баҳоуддин Нақшбанд савмаъсининг кираверишида дафн этилганини ёзади. Дарвешали Чангий эса Нисорий вафоти муносабати билан бир замондош шоир айтган таърих жанрига оид "Нисорий мўрд гў таърихи моро" сўзларини келтиради. "Нисорий мўрд" абжад ҳисобида 1005 сонига тенг. Ҳижрий 1005 йил эса мелодда 1596 йил июли — 1597 йил июли орасидаги даврга тўғри келади. Шуларга кўра, олимлар, жумладан, ушбу сатрлар муаллифи Нисорий туғилган санани 1513, 1514, 1515 ва кўпинча 1516 йил, шоирнинг вафотини 1596, 1597 йил шаклида белгилаган эдилар. Аммо, Мутрибийнинг яна бир тазкираси — Англияда сақланувчи "Нусхайи зебоий Жаҳонгир" қўлёзмасидан тарихчи олим, профессор Ашраф Аҳмедов микрофилм кўчирмасини юртимизга олиб келгач, Мутрибийнинг бу ҳақдаги тағин бир маълумоти билан танишиш имкони туғилди. 1627 йили битилган мазкур асарда Нисорийнинг 84 ёшга етиб ҳаётдан кўз юмгани, унинг таърихини эса шоирлар "шайхи бо камол" тарзида айтишгани баён этилади. Мазкур таърихдан ҳижрий 1004 йил чиқади, бу мелодда 1595 йил июлидан 1596 йил июлигача бўлган даврни ўз ичига олади.

Нега замондош шоирлар Нисорий вафоти муносабати билан икки хил таърих ёзганлар? Фикримизча, Ҳасанхожа Нисорий 1004 ҳижрий йил охири ва 1005 ҳижрий йил бошидаги давр охирларида вафот этган. Аслида таърих ёзиш осон бўлмай, бу воқеада ҳам шошилинчда топилган абжадга тўғри келувчи рақамлар шоир вафоти санасига яқин ҳар икки йилга ҳам тааллуқли деб қаралаверган. Эндиликда бу тафовутларни бартараф этиш учун шоир вафоти санасига 1596 йил июлини маъқул кўрсак янглишмаган бўламиз, деб ўйлайман. Масалага бундай ёндашилса, Нисорий туғилган йилни Мутрибийнинг кейинги асарида ёзган "84 ёшга етишиб" сўзларидан келиб чиққан ҳолда **1512 йил декабри**да деб белгилаш мумкин.

Нисорийнинг отаси ўзбек классик адабиётининг таниқли намояндаси Хожанинг (Подшоҳхожа бин Абдулваҳҳобхожа) ҳаёт йўлига бағишланган тадқиқотимизда унинг 1510 йил охирида Нисо шаҳридан чиқиб Бухорога келиб ватан тутгани, Баҳоуддин Нақшбанд авлодлари хонадонига мансуб оиладан уйлангани ва 1547 йили вафот этиб, Нақшбанд мақбараси ёнига дафн қилингани ҳақида ёзган эдик. "Нусхайи зебоий Жаҳонгир"да эса Ҳасанхожа Нисорийнинг уйи Баҳоуддин Нақшбанд мақбараси яқинида жойлашгани қайд этилади. Демак, **Нисорий 1512 йил охирида** шу ҳовлида Хожанинг нақшбандийлар хонадонига мансуб оиласида тўнғич фарзанд бўлиб **дунёга келган, 1596 йил июлида шу уйда ҳаётдан кўз юмиб, она томонидан улуғ аждоди Баҳоуддин Нақшбанд қабри ёнида мангу ором топган.**

Маълумки, шайбонийлардан Абдулазиз бин Убайдуллохон (вафоти 1550 йил) Баҳоуддин Нақшбанд мақбарасини 1544 йили янги иморатлар билан кенгайтиради ва шу ерда олий бир хонақоҳ қурдиради. Ўзбекистон мустақилликка эришган дастлабки йиллари мақбара қайтадан обод этилиб, мазкур хонақоҳ ҳам таъмирланди. У ҳозир масжид вазифасини ўтамоқда. Ҳасанхожа Нисорий Баҳоуддин Нақшбанд мақбараси 1544 йили қайта қурилган ва хонақоҳ қад кўтарган кезлари Абдулазизхон давлатининг садри аъзами, яъни вақф мулки вазири сифатида бу қурилишга бош-қош бўлган. Абдуллахон Иккинчи даврида эса "Малик уш-шуаро" унвонига сазовор бўлган, ярим аср мобайнида уйида бошланғич мактаб ва адабиёт бўйича махсус курслар очиб, маърифат соҳасида фаолият кўрсатган. Унинг етук шогирдларидан Қосим Арслон Машҳадий (вафоти 1587 йил) бобурийлар саройининг "Малик уш-шуаро"лигига эришган, яна Мутрибий каби ўнлаб ўз даврининг таниқли шоирлари унинг шогирдлари саналганлар.

"Рисолайи мусиқа" асарида Нисорийнинг мусиқа санъати соҳасидаги фаолиятига ҳам юқори баҳо берилади. Мутрибий устозини тасаввуфда ҳам шайхлик мақомида турувчи кароматли киши сифатида таърифлайди. Нисорийнинг "Музаккири аҳбоб" тазкираси эса ўша давр шоирлари ва маданий ҳаётига оид ўлмас ёзма ёдгорлик, қимматли манба бўлиб келмоқда. Буларни эслашдан муддао ва истак шуки, Бухоро вилояти ва шаҳар ҳокимлиги, бошқа савобли ишлар қаторида, мазкур ўлканинг Нисорийдек фарзанди хотирасини ҳам муносиб эъзозлашга бош қўшиб, Ҳасанхожа Нисорийнинг 490 йиллиги кунлари Баҳоуддин Нақшбанд мақбарасига яқин бир жойда Хожа ва Нисорий уй-музейи ташкил этсалар, адабиётга тааллуқли ўқув масканларидан бирига Нисорий номи берилса, Бухоронинг яна бир улуғ фарзандининг тарихий хизматлари олдидаги ҳурмат адо этилган бўларди, назаримда.

Исмоил БЕКЖОН,
филология фанлари номзоди

Садриддин Салим БУХОРИЙ

ҲАЛОЛ ЛУҚМА СЕНИ АВЛИЁ АЙЛАР

* * *

Бир кун биз ҳам афсона бўлгаймиз,
Туфроқ билан ҳамхона бўлгаймиз.
Йўқолдики ҳар не азиз бўлгай
Йўқолдикки, дурдона бўлгаймиз.

* * *

Авлиёлик сабрдир,
Сабр — нафсга жабрдир.
Сўнгги бекатда висол,
Сўнгги бекат қабрдир.

* * *

Бекор ётиш дардидан асра,
Дилни қотиш дардидан асра.
Бировларнинг омадин кўриб
Ғамга ботиш дардидан асра.

* * *

Нек иш ўлмас, савоб иш ўлмас,
Ўлганга-ку одамзод ўлгай!
Ўлгандан сўнг авлиё бўлмас,
Тирикликда авлиё бўлгай.

* * *

Гуноҳкорам — мағфират айла!
Хатокорам — мағфират айла!
Ўзимга ўзим, войким,
Жафокорам — мағфират айла!

* * *

Сендан жудо бўлдим — хор бўлдим,
Ғаму дардга гирифтор бўлдим.
Ерни тахт, деб айладинг инъом,
Подшоҳ бўлиб шармисор бўлдим.

* * *

Ким ёмонга бағрини очар?
Этма, Раббим, ёмонга дучор!
Тутун қора юздин уялиб,
Қизил юзли оловдан қочар.

* * *

Танпарастлар тандан айрилгай,
Манпарастлар мандан айрилгай,
Дунё учун ғам емагил, оҳ,
Ғампарастлар ғамдан айрилгай!

* * *

Ҳалол луқма сени бериё айлар,
Ҳалол луқма сени пурзиё айлар,
Ҳалол луқма сени Ҳаққа этар дўст,
Ҳалол луқма сени авлиё айлар!

* * *

Эй дилим, шукрона эт,
Аҳдини фарзона эт.
Мардлар номард эмас,
Тоатин мардона эт.

* * *

Шайтон сени қул этмиш,
Чўғ эдинг, оҳ, кул этмиш.
Тўғри йўлдан оздириб,
Бадбахту бейўл этмиш.

* * *

Тупроққа бош эгганнинг
Мартабасидир улуғ!
Тупроққа бош қўймаса
Кўкармагайдир уруғ!

* * *

Ким саховат айлагай — улдур ғани,
Кимки тоат айлагай — улдур ғани.
Давлати кўплар ғани эрмас, вале
Ким қаноат айлагай — улдур ғани.

* * *

Кема сузар — тўлқинлар ҳам унутдир,
Манзил аниқ, манзил номи сукутдир.
Дунё билан охират орасида
Сузаётган кема асли тобутдир...

* * *

Замон яхши, уни ёмон айлама,
Ҳаёт гўзал, уни вайрон айлама.
Инсонларнинг қалби меҳр булоғи,
Оҳ, туфуриб, уни ҳаром айлама!

* * *

Яхшилик этган билар не яхшилик,
Ҳар муродга етказар, де, яхшилик.
Сен ёмонга яхшилик эт, ложарам,
Ҳар ёмонга асли танбеҳ яхшилик!

* * *

Руҳим равона бўлгай,
Вужуд бегона бўлгай.
Вужуд руҳнинг шаҳридир,
Шаҳар вайрона бўлгай.

* * *

Дам ғанимат — бу дам сўнгги дам балки,
Ғам ғанимат — бу ғам сўнгги ғам балки.
Гуноҳларни ювгувчи кўздаги нам,
Нам ғанимат — бу нам сўнгги нам балки.

* * *

— Э тақсир, сизни ўлди, деб айтдилар! Хайрият, тирик экансиз.

1

Менинг борим нечун сенга ғам бўлди?
У ўлди, деб, айтиб кўнглинг жам бўлди.
Садриддин-ку, тирик, оҳ, ўлса агар
Билки, битта дуогўйинг кам бўлди.

2

Мен ўлдимки ноним қолarми сенга,
Мерос бўлиб номим қолармi сенга?
Ўлганга-ку ўлажакмиз ҳаммамиз,
Мен ўлдимки шоним қолармi сенга?

3

Жаҳон кенгдур, наҳот сенга тор бўлса,
Сиғмагайми бир Садриддин бор бўлса?!
Ер устида жой талашганлар, не тонг,
Ер остида парча ерга зор бўлса?!.

4

Менинг бору йўғимдан сенга не наф, не зарар?
Менинг кулу чўғимдан сенга не наф, не зарар?
Тупроқ эдим, тупроққа яна айлангум бешак,
Менинг қабру туғимдан сенга не наф, не зарар?

5

Менга кулфат тилаганга — роҳат, ҳузур тилайман,
Менга дард, ғам тилаганга — бахту сурур тилайман.
Ким бировга не тиласа, ўзига қайтар бешак,
Менга ўлим тилаганга — узоқ умр тилайман.

ДОИМИЙ ҲАМРОҲ

Маҳмуд ТОИРОВ. Сайланма. Шеърлар ва достон — Т.: “Шарқ” нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси Бош таҳририяти, 2002.

Тоза тилакларга бешикдир дунё,
Очолсанг жаннатга эшикдир дунё,
Ҳофизин ахтарган қўшиқдир дунё,
Бир камол айтинг-чи, камлик кўрмангиз,
Дўсту ёронларни ғамли кўрмангиз.

Ушбу сатрлар шоир Маҳмуд Тоировнинг “Сайланма”сидан. Унга ижодкорнинг сараланган, қўшиқ ва шеър ихлосмандларининг кўнглидан жой топган манзумалари киритилган. Тўпламдаги шеърлар мавзуига кўра бир неча туркумга бўлинган.

Шунингдек, “Сайланма”дан М.Тоировнинг “Оқиб кетган армонлар” достони ҳам жой олган. Шоир шеърларида ватан васфини куйлайди, ҳаёт гўзалликларидан завқланишга чорлайди ва ҳар қандай вазиятда ҳам содиқ қолишга даъват этади.

Шоир бир шеърини "Қўшиқ қаритмайди" деб номлаган. Дарҳақиқат, қўшиқ эшитишга ўзида эҳтиёж сезган кишининг қалби ҳаётсеварликни тарк этмаган бўлади. Маҳмуд Тоировнинг "Сайланма"сидан жой олган кўплаб шеърлар бугунги кунда хушовоз хонандалар томонидан куйланиб келинаётир. Айни шу аксарият севиб тинглайдиган қўшиқлар матнини маскур нашрда ўқиш имконияти ҳам сизга севинч бағишлаши тайин.

Камола НУРМЕТОВА

ДОИМИЙ ҲАМРОҲ

«Нур ёғар насиҳат сўзламаса ҳам, туриши ибратдир покиза киши,» — деган экан Саъдий Шеърозий. «Ана шундай чеҳрасидан «Нур ёққан», туриши ибрат инсонлар миллий театримиз бағрида камол топиб, ўзбек халқи маданияти ва санъатини оламга кўз-кўз қила олган санъаткорлар фахримиз ва ғуруримиздир», — дея таъкидлайди Ўзбекистон фан арбоби, филология фанлари доктори, профессор Ҳафиз Абдусаматов ўзининг «Саҳна сардори» номли янги рисоласида.

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компаниясида чоп этилган мазкур рисола Ўзбекистон халқ артисти, давлат мукофотлари совриндори Зикир Муҳаммаджоновнинг ҳаёти ва ижод йўлига бағишланган.

Рисола шоир Усмон Азимнинг қуйидаги сатрлари билан бошланган:

Театр, энг ёруғ тилаксан, азизим,
Театр, юксаксан, юксаксан, азизим.
Қалбимга нур берган ёруғ зиёсан,
Ҳаётдан гўзалсан, энг гўзал дунёсан!

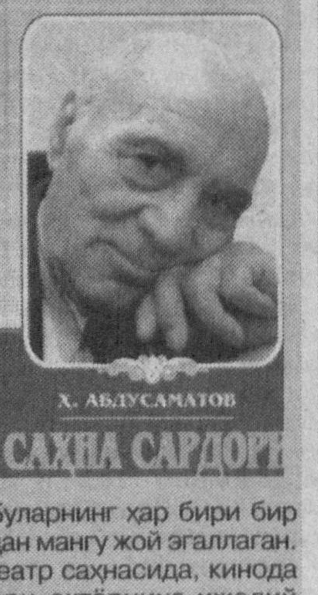

Ҳақиқатан ҳам муаллиф таъкидлаганидек, миллий театрнинг деярли 65 йиллик тарихи атоқли санъаткоримизнинг ҳаёти ва ижодий фаолияти билан чамбарчас боғлиқдир. Зикир Муҳаммаджонов театрда юздан ортиқ, кинода элликка яқин ролларни ижро этган. Буларнинг ҳар бири бир олам. Санъаткор яратган ҳар бир образ эса халқимиз қалбидан мангу жой эгаллаган.

Рисола якунида Зикир Муҳаммаджоновнинг Миллий театр саҳнасида, кинода ижро этган ролллари жадвали берилган. Бундан ташқари актёрнинг ижодий фаолиятидан ҳикоя қилувчи суратлар ўқувчи тасаввурини янада бойитади.

Рисола 2000 нусхада чоп этилиб, унга С.Жабборова муҳаррирлик қилган.

Шарифа РАЖАБОВА

Юсуф ХУДОЙҚУЛ

МАЙСАЛАРГА ТУШАДИ ТИТРОҚ...

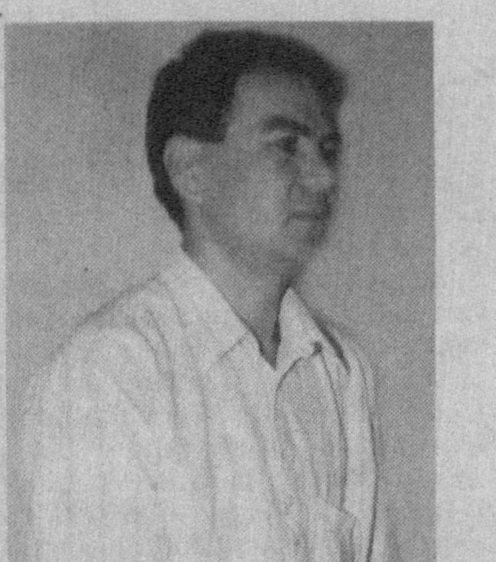

Тақдим этинг суратингизни
Жойлаб қўяй уни юракка...
Истаганда лабимга боссам,
Инжимайсиз мендек тентакдан.
Севги нима?
Алдамчи хаёл,
Хотирадан бўлган фаромуш.
Узун болиш, ярими муздек,
Барибир ҳам у жуда дилхуш.
Суврат жонсиз, дейсизми, майли,
Ҳиссиётлар бегона, етар.
Юрагимнинг эзилишини
Англамайди, яна не даркор?!
Тунлар чўчиб уйғонсам сиз-ла
Суҳбат қуриб, яйрасин дилим.
Ўзим ишқдан сўзласам, ўзим
Жавобин ҳам айтайин, гулим.
Сиз осмондан тушган фаришта,
Сизга етиб бўлмайди асло.
Муҳаббат ҳам фалак неъмати,
Ундан кечиб бўлармi аммо?!
Суврaтингиз ҳадя этинг сиз,
Билганим шу — кўнгил тўлмайди.
Суврaтингиз мана — юракда,
Мендан бахтли одам бўлмайди.

* * *

Оташ чеҳраларда ўтли тароват,
Юлдуз нигоҳларда дунё мужассам.
Сирли термуласиз қабоғингиз-ла,
Мен сизга топиниб келдимми, санам.
Зулфингиз тўлғонар сокин тун ичра.
Тиззангиз қучади бармоқлар жонсиз.
Еллар силкитади елкангиз бунча,
Наҳот яшолмасам энди мен сизсиз.
Ўриндиқ хотирдай қотади музтар,
Юкингиз босади, сиз-ку бир қоя.
Жанг қасрин туғидек, киприкларингиз
Ўтли юрагимга ташлайди соя.
Илк баҳор очилган ўрик гулидек,
Дудоғингиз қизғиш — ловуллар Оташ!

Юрагингиз ўти куйдирар мени,
Мен — олов ичида куйлаётган тош.

* * *

Юлдуз қиз деб эркалайман,
Юлдузгина қизалоқ.
Ойдин оппоқ юзингизга,
Қўниб олар қизғалдоқ.

Юлдуз қиз деб эркалайман,
Юлдуз сизга ўхшасин.
Мени деган кўзларингиз
Танламасин бошқасин.

Юлдуз қиз деб эркалайман,
Тўлишасиз ойдайин.
Биздек “дард”ни бағрингиздан
Оқизасиз сойдайин.

Юлдуз қиз деб эркалайман,
Тун ҳам кетиб тонг отар.
Ғамза-ғамза қарашингиз
Юракка оғир ботар...

МАНЗАРА

Ёз — сочини ёйган қизалоқ,
Майсаларни ўпар кокили.
Тун шивирлар бу кеча авлоқ
Булут севинч ёшин тўккали.

Сийпаланар шамол тароғи,
Майсаларга тушади титроқ.
Ситилади бағридан чоғи
Нозли заррин кокил қизалоқ.

* * *

Бургут нигоҳида бир нуқта бўлиб
Фалакдан кўринар она еримиз.
Йўларо чўнг одам, кифтида хўржин,
Чумоли қавмидай кўринадирмиз.
Қоядан сачраган бир парча тошнинг
Кемтик кафтчасида арабий имло.
Қуёшнинг тиғида шишиган бошнинг
Ичида яшайди такаббур аммо.
Ер ёриб кўклаган майса баргида
Чумоли номозга ростлаганда қад —
Хўтикдек ағнаган дарахт тагида
Билармi ҳикмат не эканин, ҳайҳот!
Эрта ҳам ҳаёт бор келажак мудом —
Ҳар лаҳза имтиҳон, ҳар лаҳза синов.
“Бефайз ўтган умр уволи, укам,
Етти пуштга етар” — дедилар тунов.
Муаззам тупроқда бир митти жонмиз.
Ёруғлик оламнинг ташвиши бошда.
Оқ, сариқ, қорами — битта ватанмиз.
Мураббийлик ҳукми битик қуёшда.
Ноғоҳ тортилади чувалган арқон,
Ортга боқишга ҳам улгурмасмиз ё.
Бургут нигоҳидан қарай олган он,
Чумоли бастича кўрингай дунё.

ҲИКОЯ

Нормурод НОРҚОБИЛОВ

ЁНҒИН

Танасига чирмашган оловдан пояси куйган азим боботерак узумзор устига гурсиллаб қуларкан, йиғилганлар назарида оламни жаҳаннам оташи қучгандай бўлди. Йиқилган дарахтдан чортарафга сочилган чўғу аланга нафақат заминни, балки осмону фалакни ҳам куйдириб юборадигандек эди.

Оловнинг шашти баланд эди.

Унинг тафтига чидаёлмай чет-четга қочган одамлар ғалати бир синоатни, яъники алангага айланган дарахтнинг ўтли панжалари бамисоли илондай биланглаб, токзорни янада кенгроқ қамрамоқ қўйида ғимирлаётганини сезмай қолишди. Нега деганда, ярим тунда кутилмаганда юз берган бу ҳодиса барчани ёмон довдиратиб қўйган. Боз устига, кўпчиликнинг диққати томи гуриллаб ёнаётган мўъжаз оқиш бинога қаратилганди. Йиқилган теракка бақамти қад ростлаган бу бинонинг томи анчадан бери ёнаётган бўлса-да, уни ўчирмоққа ҳеч ким ошиқмас, ошиққанлар эса олов тафтига чидаёлмай ортга чекинишар, гўё четдан мадад кутишаётгандек, аксарият кишилар бесамар тентирашарди.

Токзор устига узала тушган аланга эса, фурсатдан фойдалангандек, ўтли панжаларини ҳар тарафга чўзиб, яшил новдаларни бешафқат ямлар, тўла пишиб етилган узум бошлари оловда писиллаб-тисиллаб тутдай тўкиларди. Узумзорнинг кулини кўкка совурмоққа қасд қилган боботерак аланга тимсолида қутурарди. У ёнмоқ ва ёндирмоқ учунгина яралгану, эндиликда ушбу юмушни бекаму кўст адо этаётгандек эди.

Аслида ҳам шу — теваракда содир бўлаётган воқеа-ҳодисалардан анчадан бери бағри тутаб келарди. Оқибат, арзимаган учқундан аланга олиб қўя қолганди.

Ёнғинга кеч оқшом томи ёнаётган оқиш бинодан аламзада қиёфада чиққан Тўра узун сабаб бўлганди.

Атай эмас, бехос.

У ташлаган сигарет қолдиғидан аввалига ердаги хас ёнди. Хасга илашган ўт теракка ёпишди.

Боботерак жуда кекса — пўсти қуруқсиб, ичи пўкиллаб қолган эмасми, ўтни жонидек қабул қилди. Кекса танасига оғули илондек чирмашган алангадан миннатдор бўлиб, қуйида ястанган токзорга адоватли тикилди. Ўч олмоққа имкон туғилганидан қувонди.

Бу лаҳзада Тўра узун деганлари уйида ҳасрат кўрпасига бурканиб ётарди. Амакиваччаси Зокир қорадан аламзада эди у. Бу не ҳолки, ўз жигари уни қаматмоқ истаб қолибди. Шошма, ўртада не гап ўтганди ўзи? Ҳа, эсида, амакиваччаси кайф ҳолатда тирғалди унга. Эмишки, Оролнинг тўйида пиёладагиароғига сув қўшиб, устидан кулганмиш. Тўра узун ароққа сув қўшиш нари турсин, ўша куни уйига қандай етиб келганини ҳам эслаёлмайди. У бекорга тирғалаётган қариндошининг соқол босган афтига ҳайрон тикиларкан, шунда бирдан эски бир адовати ёдига тушади-да, қўлидаги тоққайчи билан унинг елкасига урганини билмай қолади. Кейин бу ишга хотинлар аралашиб, иш Ҳайдар нозиргача етиб боради.

Ҳайдар нозир одам боласини қаматган банда эмас, нари борса ўн беш кунга бериб юборади. Бироқ ишни босди-босди қилгунча шунақанги тавбангга таянтирадики, аламдан додлаб юборганингни билмай қоласан киши. Қизиқ феълли, бўралаб сўкишни яхши кўради. Ҳар икки гапнинг бирида, тиқиб юбораман, дейди. Тиқиб юбормасин тағин деб, қўланса гапларига чидамоққа тўғри келади-да.

У тергаркан, шикоятчининг аризаси солинган стол устидаги юпқа жилдликни намойишкорона очиб-ёпади. Жонинг менинг қўлимда дегандай, жилдга нуқиб-нуқиб қўяди. Сўнгра, яна чақираман ёки чиқиб тур, дея ҳайдаб солади.

Унинг ҳузуридан чиққанлар эса терак остидан паноҳ топади. Овлоқ жой. Аламдан кўз ёши тўксанг-да, биров кўрмайди. Иккинчидан, Ҳайдар нозирга худо инсоф бериб қолса, гуноҳингдан кечиб юборишиям мумкин. Бунинг учун терак остидан жилмай, унинг ташқарига чиқмоғини кутмоғинг даркор. Не сабабдан сўппайиб турганингни яхши билади у. Эшикни ошиқмай қулфларкан, шу томонга киши билмас кўз ташлаб қўяди. Сўнг зиналарни бир-бир босиб тушаркан, бехос нигоҳи тушгандай, қовоқ уюб қарайди. Агар гап қотса, вазиятнинг юмшагани, чурқ этмаса, демак ҳали кўп гаранг қилади. Теракдан узоқлашаётиб эса, ғулдираб қўйишни канда қилмайди:

— Бу қишлоққа нима бўлган ўзи, а?!

Бу қишлоқ аҳлига нима бўлган ёки бўлиши мумкинлигини боботерак ўзича яхши билади. Бу энди кўп жиҳатдан токзордаги ҳосилнинг чўғига боғлиқ. Ҳақиқатда, ҳосил кам йили қишлоқ аҳли алланечук ювош тортиб қолади. Ҳосил мўл йили эса, худо уради уларни. Узумдан хирмон ясаб, қоп-қоп майиз қуритишган одамлар гўё тўқликдан айнишади. Узун-узун кекиришиб, бир-бирларини назарга илмай қўйишади. Сабаб-бесабаб зиёфатлар уюштириб, сўнг обдон ёқалашади. Кейин то баҳоргача қозилашиб юришади. Бу ғашавадан уларни кўклам юмушларигина чалғитади. Токзорга кетмон кўтариб чиққан бандаси ғиди-бидидан вақт қизғанади. Аразини кеч кузгача юраги тубига асраб қўяди. Кузакда қўлига мўмайгина пул тушгач, бундай ёни-верига қарасаки, фалончининг димоғи шишиб, даврада бировга гап бермай ўтирибди. Одам боласини писанд қиладиган сиёғи йўқ. Бу нарса бунисининг ғашига тегиб, сендан мен камми, деган ўйга боради. Оқибат, давраларда шишалар жиринглаб, гурунглар чўзилади. Гурунглар чўзилгани сайин, эски аламлар жонлана боради. Кейинги жараёнда эса, сен хеш, сен бегона, деб турилмайди. Умуман олганда, бу қишлоқда бегонанинг ўзи йўқ. Бари бир-бирига чатишиб кетган.

Аммо ёқалашганда, ёвдан баттар ҳезланишади.

Шу важдан нариги қишлоқдаги нозирлик идораси бу қишлоққа кўчирилган.

Бу қишлоқ аҳлига бегона саналмиш Ҳайдар нозир тийрак одам, қишлоқда қайси йили кўпроқ жанжал қўпишини токзорнинг авзойига қараб билади. Аммо боботерак каби узумзорга адоват сақламайди. Таассуф-ла мийиғида илжайибгина қўя қолади. Негаки, ёз бўйи меҳнатдан бўшамаган одамлар кузда кўтарилган ҳосилнинг маълум бир қисмини гуноҳларини ювмоқ учун сарфлашади-да. Юқорида жиндек шаъма қилганимиздек, бирбирларининг бошини уриб ёришади-да, сўнг ҳар куни шифохонага товуқ шўрва ташиб юришади. Ёҳуд жаҳл устида бировнинг молига шикаст етказиб қўйишади-да, сўнг зиёнини тўлашга уринишади. Кишилар турлидек, жанжалу унинг оқибатлари ҳам хилма-хилдир.

Ҳайдар нозир эса, рақибини жазолатмоқ истагида бўлганларга ғалати йўсинда таъсир ўтказади. Шу бир куни тўсатдан уни ҳузурига чорлайди-да, атай анқайганича, ҳайрат тўла оҳангда дейди: “Суриштирсам, анови сенга қариндош экан-ку, а? Атиги икки қорин алишгансилар. Бунчалик яқинсилар деб ўйламовдим мен...” Хешлиги энди эсига тушгандай, даъвогар бир муддат бақрайиб қолади. Кейин шу қишлоқ аҳлига хос гинахонлик билан тутақиб сўкинмоққа тушади: “Унақа хешнинг падарига лаънат...” Ҳайдар нозир унинг хуморидан чиқмоғига қўйиб бераркан, сўнг стол чертиб дейди: “Тиқиб юбориш-ку қийин эмас-а. Аммо кейин, фалончи ўз қариндошини қаматибди, деган гапнинг чувалиши ёмон-да”. Бу энди жиддий гап эди. Даъвогар бирдан бўшашади. Ҳайдар нозир ўйлаб кўрмоққа изн беради. У ташқарига чиқиб ўйлайди, теракка суяниб ўйлайди, унинг пойига чўкиб ўйлайди. Кечирай деса алам ўтган, кечирмай деса...

Боботерак унга инсоф тилайди. Япроқларини шитирлатиб, узумзорни таг-томири билан қўпориб ташлашга ундайди. Аммо ундашлари бекор кетиб, токзорга кулгу бўлгани қолади. Қишлоқ аҳли унинг ғашини келтириб, токзорни жонидек ардоқлайди. Тагини юмшатиб, шохларини тарайди, ҳар-ҳар жойга капа тикиб, уни қушлардан асрайди. Бунга сари, боботеракнинг жини тиришади. Дардкаш тополмай, арзини елга айтади. Елга эса барибир, шўх-шодон елиб, унинг япроқларини ўйнайди, новдаларини силаб-сийпайди. Елнинг бу эркалашларидан токзор ҳам бенасиб қолмайди. Шунга қарамай, гоҳи йиллари нимадандир ғазабланадими, эрка ел бўрон бобосини бошлаб келади. Ана унда кўринг томошани. Бўрон бобо бир ҳамла билан токзорни шипшийдам қилиб кетади. Натижада, ўша йили қишлоқ аҳли юмшоқ тортиб, Ҳайдар нозирга иш қолмайди. Оқиш бинога ойлаб биров оёқ босмайди.

Аммо бу хил йиллар кам, жуда кам.

Эрка ел эса боботеракнинг бу қадар қуйинишларидан баъзида жуда ҳайратда қолади. Сенга нима, дейди, сўнг ўша-ўша шўх-шодон елиб, токзор, токзорга қўшиб, боботеракни ҳам “силаб-сийпаш”да давом этади. Унинг беқарорлигига кўниккан боботерак изоҳ бермоққа ошиқмайди. Нега деганда, ел тушмагур шу қадар бетайинки, на ўзини билади, на ўзгани. Унинг учун ҳамма бир.

Мана ҳозир ҳам эски қадрдони боботеракка жонни ачиш ўрнига, пуфлаб алангани баттар кучайтирмоқда. Теракка қўшиб, токзорни ҳам алангага кўмиб ташлашга уринмоқда. Унга қолса бутун дунёга ўт кетмайдими. Ёнаётган токзору, боботеракнинг ҳасратлари билан унинг неча пуллик иши бор? Ёниб кул бўлмайдими, бариси.

Эрка ел қанчалик бетайин бўлмасин, боботерак унинг эркалашларидан ҳамиша сархуш тортиб келган. Гоҳида суҳбатлари қовушиб, у саодатли ўтмиши ҳақида тўлиб-тошиб ҳикоя қиларди. Эрка ел бу хил ҳикояларни токзорга сингиб, боботеракнинг тўшига бош қўйиб тингларди. Сўнг эса аста хўрсинарди. Унинг хўрсинишидан токзор чайқалиб, боботерак япроқларини силкитганча, беихтиёр куйлаб юборарди.

Бу унинг маъсуд дамларидан ёдгор бўлиб қолган ягона қўшиғи эди. У вақтда ҳозирги токзордан асар ҳам йўқ эди. Қишлоқ мўъжазгина бўлиб, одамлар зиғир етиштириш билан шуғулланишарди. Тераклар эса мўл эди. Ҳув адоқ қуюқ толзор эди. У қуйидаги тегирмонгача чўзилганди. О-о, қанчалик ажойиб дамлар эди! Кейинчалик қишлоқ кенгая бориб, кишилар узумчиликка ўтишди. Тераклар томга босилиб, новдаларидан ишкомлар ясалди. Эрка ел эса, боботеракка дилини хира қиладиган гапларни етказадиган бўлиб қолди:

“Абдутолиб майизнинг ўзидан ўн қоп қипти. Энди одам боласини чивин ўрнида кўрмай қўйган эмиш. Бутун қишлоғингни сотиб олишга пулим етади, деганмиш”.

“Шодивойнинг мусалласи эсни чаппа қиладиган даражада ўткир чиқибди. Ичган одамнинг ўрнидан турмоғи қийин эмиш”.

“Санақул Холёр бодроқни урган экан, икки қоп майизнинг пули билан зўрға қутулиб қопти. Холавачча бўлмай ўлларинг”.

“Гелдиёр боди қирқ ёшини юбилей қилмоқчи эмиш. Шаҳардан артистлар чақириб, ўзи зар чопонда тўрда керилиб ўтирмоқчи эмиш. Пули кўп-да, қаерга қўйишини билмайди. Ўзи бир Эшмат чўтирнинг ули бўлса, юбилейни ким қўйибди унга”.

“Узунқул хумларини мусалласга тўлдирибдию, ўзиям ғирт алкашга айланибди. Тунов куни туғишган укасини “энангни” деб сўккан экан, иниси оғзини йириб қўйибди. Энди хотини укасини қаматаман деб юрганмиш”.

“Эшқобил уч қоп майизнинг пулини шаҳарда олдириб қўйибди. Ичиб олиб мақтанган-да. Азалдан шу, оғзига озгина тегса бас — йигитнинг хўрозиман дея, чиранишни яхши кўради. Хотини аразлаб кетиб қопти”.

“Шариф кўса кайфда токзорим отам, деб қўшиқ айтган экан, отаси Соли махсум ҳовлисидаги бутун ишкомларини кесиб ташлабди”.

Бу хабарлар одамлар оғзидан учарди. Эрка ел эса уларни оқизмай-томизмай боботеракка етказарди. Бундан унинг ғами ортарди. Негаки, қишлоқ унинг кўз ўнгида бўй ростлаган, аҳли униб-ўсган. Шу боис, бари унга жондек қадрдон. Яхшидир, ёмондир — ҳеч бегонаси йўқ.

Бегонаси узумзор.

У зиғирпоя ўрнида ястанган бу “бегона”га аввалига эътибор бермаганди. Сўнг бундай разм солсаки, ерга қадалган ток қаламчалари кўкка бўй чўзгани сайин, тераклар га қирон етмоқда. Шунда у талвасага тушиб қолади. Ахир ўзининг ҳам жони қил устида эди-да. Кейинчалик болта тутган кимсалар тагидан неча бор ўтиб-қайтмади. Кесмоқ бўлиб, чамалаб кўрмади. Ҳайтовур, умри узун экан, танасига болта тиғидан шикаст етмади. Шикастни у бошқа томондан, яъники эрка елнинг совуқ хабарларидан ола бошлади.

Ўз навбатида, қишлоқ аҳли учун унинг бир чақалик қадри йўқ эди. Тўсинга ярамайди, ўтинликка арзимайди. Турибди-да, сўппайиб. Бахтига қаватида нозирнинг идораси. Акс ҳолда аллақачон кесиб юборишганам бўларди. Тарвақайлаган шоху бутоқлари ишкомга яраб қолар. Хуллас, сабабдан ками борми. Бирон важ ҳамиша топилади.

“Боботерак” деган номига келсак, бу номни унга Тўра узун берган. Деганки: “Зўр терагимиз бор-да, олисдан қайтсанг, қаршилайди, кетсанг, кузатиб қолади. Момотерак, э, йўқ, боботерак”. Бу гапни айтганда, у ширакайф эди. Улфатлари билан токзор этагида қаймоқлашиб ўтиришарди. Гапи йигитларга маъқул тушиб, улар теракнинг соғлиғи учун, ҳа, айнан соғлиғи учун қадаҳ кўтаришган. Сўнг боботераклиги учун. Орада бирбирларига тилак билдиришниям унутишмаган. Кейин... Қисқаси, арзимаган бир гап устидан ёқалашиб қолмагунча қадаҳлар “жиринг”и тинмаган. Сўнг Тўра узун қўшни қишлоқлик бир йигит билан муштлашиб қолиб, икки тишини уриб синдирган.

Ёмон воқеадан яхши ном қолган.

Боботерак!

Ўшанда, меҳмон йигит бегона бўлса-да, кечиримли экан, ортиқ тирғалишни ўзига эп кўрмаган. Яқин қариндоши саналмиш амакиваччаси эса ўша бегонача бўлмади. Андишанинг юзига туфлаб, устидан бир қулоч даъво арзнома битди. Ариза томи гуруллаб ёнаётган оқиш бинодаги темир жавонда. Икки кундирки, Ҳайдар нозир ўшани рўкач қилиб жонини олмоқда эди.

Шунинг учун ҳам алангани узоқроқдан томоша қилиб турган Тўра узун юз берган бу ёнғиндан ғоят мамнун эди. Ахир бинога қўшилиб, ариза ҳам ёниб кетадиган бўлди-да. Одамлар эса икки ўт ўртасида гарангсиб қолган. Бири челак кўтариб бинога интилса, бири узумзорни пешмапеш ямлаётган аланга томон талпинган. Бошқа бирови бўлса Тўра узун қатори томошабинга айланганди.

Тўра узун аланга теварагида бесамар ирғишлаётган амакиваччасига истеҳзоли тикиларкан, шу кейинги икки кун ичида илк бор юзига табассум қалқиб, беихтиёр илжайди. Илжаяркан, қаватидаги одамнинг ажабланиб боқишидан уялиб, кафтини оғзига олиб борди, тутундан бўғилиб йўталган киши бўлди. Бироқ кўзлари қувончини ошкор этиб турарди. Нечун ҳам севинмасин, ахир кўз ўнгида хешдан душманга айланган амакиваччасининг токзори ёнмоқда эди-да. Оловнинг шашти эса жуда баланд, шу суръати бўлса, Санақулнинг узумзори ҳам ундан омон қолмайди. Бу ўйдан Тўра узун сергак тортди. Санақулникидан сўнг ўзининг токзори-да. Ундан нариси Эшқобил билан Узунқулники. У сўпоқ бошини олдинга чўзиб, токзори томон хавотирли боқди. Хавотири ўринсизлигини фаҳмлагач, сигарет тутатди. Йўлига кишиларни шоширган бўлди. Оёқлари остига келиб тушган бўш челакни нари тепиб, ёнида турган кимгадир, ҳа, бўл, деди. Кейин бу хитобни баланд овозда қайтараркан, ўрнидан жилишни ҳатто хаёлига келтирмади.

Кимдир уни туртиб ўтди, кимдир сўкинди. Эс-ҳушини йиғиб олишга улгурган одамлар эндиликда баҳамжиҳат ҳолда ҳаракатланишмоқда эди.

Улкан алангага айланган боботерак эса ҳануз бўш келмасликка тиришар, ўтли панжаларини ҳар ён чўзганча ғарқ пишган узум бошларию яшил новдаларни ямламай ютишда давом этар, эрка ел эса гўё пишанг бергандек, ёнғинни тобора авжлантирмоққа уринарди...

КИТОБИНГИЗНИ ЎҚИДИМ...

ҲАРАКАТДАГИ РУҲИЯТ

ЁХУД АЛПОМИШНИНГ ҚАЙТИШИ

Одам учун ёнгинасида турган нарсани излаб тополмагандан ёмони йўқ. Ёнгинда эканини билмасангу тополмасанг, унчалик ҳам алам қилмайди. Шу сингари, "Алпомиш" достони ҳам бизнинг ёнгинамизда эди-ю, лекин бизга керагича яқин эмасди. Фольклоршунос олимлар тер тўкиб, "Алпомиш" достони талқинига бағишланган китоблар битишар, диссертациялар ёзишар, баҳслар уюштиришар, лекин ёнгинамизда туриб, руҳи қайларгадир кетиб қолган "Алпомиш"ни қайтара олишмасди. Чунки улар "Алпомиш" ҳақида, асосан, ўзлари учун ва фақат бир-бирларигагина тушунарли бўлган тадқиқотлар қилишарди. Улуғ достон эса биздан тобора йироқлашиб борарди. Профессор Қозоқбой Йўлдошевнинг "Маънавият" нашриётида чоп этилган "Алпомиш" талқинлари" монографияси буюк миллий достонимизни ўқувчиларга қайтариш, миллатни унга яқинлаштириш жиҳатидан катта иш бўлди.

Олимнинг назарида "Алпомиш" достони — миллатнинг қалбида етилган, кўнглида ниш урган. Шу боис у — миллат рамзи. Халқнинг шаъни бўлгани учун ҳам асарнинг эстетик қимматини, унда тасвирланган қаҳрамонлар характерини чуқур ва холисона, ижтимоий-руҳий асосларини кўрсатган ҳолда тадқиқ этиш керак. Қ.Йўлдошев "Алпомиш" достонининг пайдо бўлиши, унинг эстетик манбалари ҳамда машҳурлиги сабаблари хусусида ҳеч кимникига ўхшамайдиган, айни вақтда, асосли фикрлар айтади. Муаллиф қарашлари халқ тарихи, турмуш йўсини, руҳият йўналишидан келтириб чиқарилганлиги учун киши унинг фикрларига қўшилади.

Муаллиф "Алпомиш" достони матнидаги ўзга тадқиқотчилар назаридан четда қолган жиҳатларни таҳлилга тортишга уринади. Достондаги оддий деталлар тасвиридан миллат ҳаётига доир жиддий умумлашма хулосалар чиқаради. Унинг кузатишлари натижасида достонлар ижтимоий зарурият маҳсули эмас, балки бадиий эҳтиёж сабабли ижодкор даҳолар томонидан дунёга келтирилган яратиқ, деган хулосага монография билан танишган ҳар бир ўқувчи қўшилади. Унинг: "Алпомиш" миллат учун фақат ўтмиш эмас, ҳозир ва келажак ҳамдир. У — барча буюк асл бадиий асарлар сингари абадиятга дахлдор. Ҳаракатдаги руҳият, амалдаги эстетикадир",— деган фикри ҳам киши кўнглини ифтихорга тўлдирганлиги, ҳам достоннинг ҳақиқий баҳосини берганлиги билан диққатга моликдир.

Китобнинг киши эътиборини тортадиган яна бир жиҳати ифода йўсинининг равонлиги, поэтиклигидир. Илмий асарни ҳам ҳар қадамда қоқилавермай, роҳатланиб ўқиш мумкинлиги одамни қувонтиради. Мана бу кўчирмага диққат қилинг: "Одам дунёга синов учун келади. Кечирилган ҳар бир кун — синов. Шунинг учун ҳам халқнинг комил фарзандларига хос асл туйғулар тараннум этилган достонларда қаҳрамонлар адоқсиз синовлардан ўтадилар. Синалганлари сари покланадилар. Покланганлари сари юксаладилар. Юксалганлари сари инсонийлашавeрадилар. Ёдгор ҳам онасию отаси томонидан синовларда шу тариқа тобланди. Шу боис Алпомиш ёнгинасида турган бўлса-да, ўғлига ёрдам бермади. Ўрнига илоҳдан имдод сўради. Имонли киши юрадиган йўл, мутаваккил одам босадиган қадам шундай бўлади". Монографиянинг бошидан охиригача шу самимият, шу ёлқин, шу руҳ ҳукмронлик қилади. Олим миллат руҳияти, турмуш йўсини бадиий ифодасидаги кўздан пинҳон қолган жиҳатларни очиш, эстетик мантиғини изоҳлашда фақат достон матнига таяниб, ундан келиб чиқиб иш кўради.

Олимнинг халқ достонларида қаҳрамонларнинг жуда эрта етилганликлари, улар ҳали болалигидаёқ қатор фавқулодда ишлар қилганликлари тасвирлангани, бу ҳолни олимларимиз деярли ҳамиша мифологик тамсилларнинг бадиий тимсолларга айланиши, эзгулик тарқатувчи ва ёмонлик келтирувчи кучлар ўртасидаги зиддиятнинг ифодаси тарзида талқин этишлари тўғри эмаслиги ҳақидаги фикри ҳам кишида ишонч уйғотади. Қ. Йўлдошев бу тасвирнинг ҳаётий илдизини кўрсатади: "Аждодларимиз жуда эрта етилганликлари бор гап. Уларнинг болалиги узоқ чўзилиши мумкин эмасди. Чунки ҳамиша жанговор ҳаёт кечирган, умри жангу жадалларда ўтган турк узоқ яшаган. Ҳаётий эҳтиёж кишиларни эрта улғайтирган".

Муаллиф Алпомишни ҳаракатга келтирган, уни фаолиятга ундаган, достон сюжети ривожини таъминлаган нарса марказлашган давлат тузиш истаги эмас, балки оддийгина ўзбекча ор-номус масаласи эканини тўғри таъкидлайди: "Марказлашган Қўнғирот давлати тузиш ҳақида фикр достондаги бирор персонажнинг хаёлидан ҳам ўтмаган. Буни фақат тадқиқотчиларгина ўйлаб топишган холос. Ҳолбуки, асар персонажларида ҳамма ўзбекларда бўлган юртсеварлик туйғуси кучли эди ва шу боис ҳеч ким ўз юртини қўйиб, Қалмоқда қолишни хаёл ҳам қилгани йўқ". Унинг аҳамиятли тарихий ҳодисанинг ўзи фақат тарих учун муҳимлиги, унинг муайян бадиий шаклда моддийлашуви санъат учун зарур эканлиги ҳақидаги қараши ҳам оригинал ва ишонарли. Олим қадим туркий империялар ёки Темурнинг мўғул истилосига қарши кураши тарихий-миллий аҳамиятига кўра "Алпомиш"да акс этган воқеалардан анча муҳим ижтимоий ҳодисалар эканлиги, лекин халқнинг поэтик даҳоси, негадир ўшандай баланд тарихий воқеаларнинг бадиий инъикосини эмас, балки "Алпомиш"даги ярим афсонавий, ярим тарихий ҳодисадан бадиий обида яратганлигини жуда мантиқли кўрсатади. Бу ҳол олимнинг фикрича: "...бадиият учун тарихий ҳодисанинг кўлами, аҳамияти эмас, балки поэтик чўғланганлик даражаси муҳим"лигини англатади.

Олим достондаги персонажларни талқин этиш асносида халқимиз ҳаётида ўзбек аёли тутган мартаба борасида фикр юритиб, аёлларимиз ожизлиги билан қудратли эканини исботлайди. У ўзбек аёли эркак билан талашиб тортишмагани, тенг бўлишга интилмагани, ҳақи учун курашмагани, қаноатли эканлиги, эркакка қарши бормаслиги билан ҳамиша эркакни етовида тутганини кўрсатиб беради. Аёлларимизнинг ўтмишда ор-номус тўғрисида астойдил жон койитганлари, ўзбек аёллари ҳаётий лаззатлардан, жисм хоҳишларидан, шайтон васвасаларидан баланд туриб, номусини сақлашга эришганлиги, бу маънавий ақидаларининг сал бўлса-да бузилишига тоқат этолмасликлари, буни кечирмасликлари нозик асосланган. Олим ёзади: "Бизнинг аёллар ўз ҳаёти билан ҳеч қачон яшамаган. Қиз бола туғилган уйида отаси, ака-укаларини уятга қўймаслик учун, ўзи оила қургач эса, эрию фарзандларига иснод келтирадиган иш қилмаслик учунгина яшайверади. Шу яшайверишининг ўзи билан ҳар куни қаҳрамонлик кўрсатаверади. Чунки у — ўзидан кеча билган, ўзгаларга ҳаётини бахшида эта билган қудрат эгаси. Шу боис эркаклардан чин эркаклик талаб қилишга, ҳаммадан олдин қиз бола ҳақли бўлади". Муаллифнинг бу қарашлари аёлларимиз тутумининг ишонарли изоҳи эканидан ташқари, Қалдирғочойим, Ойбарчин сингари тимсоллар табиатини тушуниш учун руҳий калит ҳамдир.

Монография муаллифи достондаги ҳар бир тасвир сабаб-оқибат боғлиқлиги доирасида берилганлигини тўғри таъкидлайди. Асарда Алпомиш Култойдан отни ётган жойида тутишни талаб қилганлиги қаҳрамоннинг ғазаби ифодаси эмас, балки ҳар ким ўз қисматига ўзи масъуллиги, ўз тақдирига ўзи сабабчилигининг назокат билан кўрсатилиши эканини қайд этади. Агар Култой оёқда турса, отни ўзи тутиши шарт бўлмаслиги, қул турганда хўжанинг от ушлаши айб саналиши, шу боис отбоқар ётган ерида наъраси билан тўқсон тўқайдаги йилқини чақиришию, Алпомиш қўриқ билан ўз қисматини тутавериши олим томонидан чиройли асосланган.

Монографияда яқинлар ўртасидаги муносабатлар чегарасини билиш, унда тегишли масофани сақлай олиш, оилавий субординация ҳеч қайси миллатда ўзбеклардагичалик мустаҳкам эмаслиги Алпомишнинг ғозга илтижосида ёрқин намоён бўлганлиги ишонарли кўрсатилган. Китоб муаллифининг: "Алпомиш" достонида энг нозик руҳий ҳолатлардан тортиб, энг кичик маиший унсурларга қадар бирдай жиддийлик билан тасвирланганлиги миллат ижодий даҳоси қудратини кўрсатади", — деган умумлашмасида асар моҳиятининг асосий жиҳатлари акс этган. Олимнинг фикрига кўра, бугуннинг одами учун қандай восита билан бўлса-да мақсадга эришиш муҳим. Ўтмишдаги аждодлар учун эса мақсадга олиб борадиган воситалар ҳам муҳим ҳисобланган. Алпомишнинг зиндондан Қоражон ёрдамида чиқишни истамаслиги сабабини Қ. Йўлдошев шундай изоҳлайди. Алпомиш учун озодликнинг ўзи эмас, балки озодликда ҳам ҳеч кимдан тили қисиқ бўлмай чинакам эркин юриш муҳим бўлган. Муаллифнинг ўйича, боболарнинг баланд маънавий марралари англаб етилгандагина уларнинг хатти-ҳаракатлари сабабини тушуниш мумкин.

Қ. Йўлдошев миллатимизга хос ўзак хусусиятларни ўта синчковлик билан кўради ва унинг талқинини беради. Унинг: "Номус одамда атай шакллантириладиган туйғу эмас. У кишида ё туғилганидаёқ бўлади, ё бир умр бўлмайди. Ҳеч бир кимса ҳақида: аввал номуси йўқ эди, кейинчалик пайдо бўлди, дейиш мумкин эмас. Қултой суратидаги отасига қилган арзи ҳоли Ёдгорнинг қандай фарзанд эканлигини кўрсатиши жиҳатидан диққатга молик" шаклидаги хулосаси достондан келтирилган мисоллар билан чуқур асосланган. Чиндан ҳам етти яшар Ёдгор ўзини бола ҳисобламайди. У онаси, ўзи, элининг ори учун ўзини жавобгар санайди. Шу сабабли уни онам Ултонга тегса, мен элда қайси бет билан юраман, деган савол ўртайди. Бу етти яшар боланинг онасини бегона эркакдан қизғаниши эмас, балки ўзбекнинг бешикданоқ номус учун яшашга уринадиган халқ эканлигини кўрсатувчи миллий белгидир.

Китоб муаллифи "Алпомиш" достони ғоят қимматбаҳо этнографик хазина эканлигини бот-бот такрорлайди ва унутилган ўнлаб анъаналар унда муҳрлаб қўйилганлигини мисоллар билан кўрсатади. Жумладан, асардаги "*Хол бўлсин деб оқ юзингни тилдирай*" жумласи бугунги кунда унутилган, аммо замонида аёлларимизнинг чиройли кўриниш учун қош ораси ёки кулдиргич ўрнини тилдириб, кўк хол қўйдириш одатини англатишини, "*Аташтириб рўмол бериб келаман*" гапида халқимизнинг унаштириш удуми кўзда тутилганини, Барчиннинг қимиз сўраган қалмоққа сув бердириб юбориши қимизни қизғанганидан эмас, балки оқ розилик белгиси эканлигини жуда билимдонлик билан изоҳлаб беради. Айни вақтда, бу тасвирларнинг шунчаки этнографик-экзотик мақсадларда келтирилмай, балки қаҳрамонлар руҳиятини акс эттиришга йўналтирилганлиги билан диққатга сазоворлигини ҳам таъкидлайди. Олимнинг айрим фольклорчилар "қўнғирот" атамасини юрт маъносида ишлатишгани ва бунинг тўғри эмаслиги, бу атама уруғ маъносини англатиши борасидаги фикрлари ҳам диққатга моликдир. Бу китоб ўзбек татбиқий филологиясининг яхши намунаси, бадиий асарга янгича қарашнинг амалий кўриниши сифатида кўпчиликка фойдали бўлади, деб ҳисоблаймиз. Албатта, китоб жузъий камчиликлар ва таҳрирталаб ўринлардан холи эмас. Аммо олимнинг монографияси бизга — асл манбалардан бир қадар узоқлашган кишиларга "Алпомиш"ни қайтарганлиги билан қадрлидир.

Нурилла АҲМЕДОВ,
филология фанлари доктори

Душанба 21.07

«Ўзбекистон» телеканали

6.00 «Ассалом, Ўзбекистон!»
8.00-8.45 «Таҳлилнома».
8.45 «Камалак». Болалар учун кинодастур.
9.30 Эстрада тароналари.
9.50 «Бир том остида». Мультфильм.
10.00, 12.00, 14.00, 18.00 ЯНГИЛИКЛАР.
10.05 Тирик сайёра. «Қушлар ҳақида ҳақиқат».
10.55 , 14.30, 16.45 ТВ анонс.
11.00 «Эртаклар - яхшиликка етаклар».
11.50 Мусиқий танаффус.
12.05 «Кўрсатувдан - кўрсатувгача».
Ёзги таътил кунларида.
«Болалар сайёраси»:
12.25 1. «Олтин тож». Телевизион ўйин. 2. «Улғайиш поғоналари».
13.25 , 17.20 ТВ клип.
13.35 «Дўстлик риштлари».
14.10 «Обод уйда пок одамлар яшайди».
14.35 Кундузги сеанс: «Филипп Марлоу». Телесериал.
16.15 «Яхшилик».
16.50 «Камила». Телесериал.
17.30 «Покахонтас». Мультсериал.
17.55 ТВ маркет.
18.10 «Ўзбекистон автойўллари».
18.30 Мумтоз наволар.
18.50 «Қалб гавҳари».
19.10 «Мулкдор».
19.25, 19.55, 20.25, 21.00 ЭЪЛОНЛАР.
19.30 «Ахборот» (рус тилида)
20.00 Оқшом эртаклари.
20.15 Биржа ва банк хабарлари.
20.30 «Ахборот».
21.05 2003 йил - Обод маҳалла йили. «Кўпчилик қаторида».
21.25 ТВ клип.
21.35 «Ўзбекистон» телеканалида илк маротаба: «Камила». Телесериал.
22.05 «Аср муаммоси». 1-қисм.
22.25 «Япония турмуш тарзи». Ҳужжатли телесериал премьераси.
22.45 «Ахборот-дайжест».
23.05-23.10 Ватан тимсоллари.

«Ёшлар» телеканали

16.55 Кўрсатувлар дастури.
17.00 «Давр» ҳафта ичида.
17.30 ТВ-анонс.
17.35 «Янги авлод»студияси: Ҳамма нарсани билишни истайман, Кичкинтой театри.
18.00 «Мульттомоша».
18.15 Муқаддас бурч.
18.35 Тафаккур ёлқинлари.
18.50 Олтин мерос.
18.55, 21.55 Иқлим.
19.00 Давр.
19.35 ТВ - анонс.
19.40 «Меҳр кўзда». Мактубларга шарҳ.
20.00 Мусиқий лаҳзалар.
20.10 Ёшлар овози.
20.30 Сув - ҳаёт манбаи.
20.35, 21.20, 22.35 Эълонлар.
20.40 «Гвадалупе». Телесериал.
21.25 Қишлоқдаги тенгдошим.
21.45 Олтин мерос.
22.00 Давр.
22.40 ТВ-анонс ва тунги тароналар.
22.45 «Ёшлар» телеканалида спорт дастури: Интерфутбол.
23.35-23.40 Хайрли тун.

«Тошкент» телеканали

17.10 Кўрсатувлар тартиби.
17.20 TTVда сериал. «Живз ва Вустер».
18.05, 20.55 «Экспресс» телегазетаси.
18.10 Болажонлар экрани.
18.30, 20.00, 21.20, 22.35 «Пойтахт». Ахборот дастури.
18.50 «Халқ саломатлиги йўлида».
19.15 «TTVда сериал. «Айрилиқ азоби».
20.25 «Табриклаймиз-қутлаймиз».
21.00 TTVда сериал. «Қайсар ва довюраклар».
21.40 «Моҳир».
22.00 «Хусусийлаштириш: қадам бақадам».
22.20 «Avto-news».
23.00 «Кнонигоҳ. «Ўлгунимча сени севаман».
00.20-00.25 Хайрли тун, шаҳрим!

«Халқаро» телеканал

16.00 Кўрсатувлар тартиби.
16.05 «Вести».
16.20 Велопойга «Тур де Франс».
16.25 «Евроньюс» янгиликлари.
16.40 «Тристан ва Изольда». Сериал.
БИРИНЧИ КАНАЛ.
17.20 «Зита ва Гита». Ҳужжатли фильм.
17.55 «Ниро Вульф ва Арчи Гудзин». Сериал.
19.00 «Ишонч ва муҳаббат замини». Сериал.
20.00 «Время».
ЎзТВ-IV.
20.30 «Бизнес ревю».
20.35 «Дунё мамлакатлари».
20.55 «Қалбим чечаги». Сериал.
21.45 Кинематограф. «Жинтер ва Фред». Бадиий фильм.
23.45 «Ахборот».
00.20 «Тунингиз осуда бўлсин!»

Сешанба 22.07

«Ўзбекистон» телеканали

6.00 «Ассалом, Ўзбекистон!»
8.00-8.35 «Ахборот».
8.40 Газеталар шарҳи.
9.00 «Куйла, ёшлигим».
9.20 «Кўрқоқ бегемот». Мультфильм.
9.40 «Рангин дунё».
10.00, 12.00, 14.00, 18.00 ЯНГИЛИКЛАР.
10.05 «Мулкдор».
10.20 Тирик сайёра. «Қушлар ҳақида ҳақиқат».
11.10 «Аср муаммоси». 1-қисм.
11.30 «Нурли манзиллар».
11.45 Мусиқий танаффус.
12.05 «Сеҳрли чироқ«. Мультфильм.
13.30, 16.50 ТВ анонс.
13.35 «Кўпчилик қаторида».
13.55 ТВ клип.
14.10 «Муносабат».
14.40 Кундузги сеанс: «Йўқолган гувоҳ». Бадиий фильм.
16.00 «Портретга чизгилар».
16.20 «Камила». Телесериал.
16.55 «Ватанимга хизмат қиламан».
18.10 «Ўзбектелефильм» намойиши: «Ўн учинчи Осиё ўйинлари».
18.35 Репортаж.
18.40 «Олтин бешик».
19.05 «Тафсилот».
19.30 «Ахборот» (рус тилида)
20.00 Оқшом эртаклари.
20.15 FCN «Ўзбекистон янгиликлари» (инглиз тилида)
20.30 «Ахборот».
21.05 «Истеъмолчи».
21.25 «Ўзбекистон» телеканалида илк маротаба: «Камила».
21.55 «Аср муаммоси». 2-қисм.
22.15 «Оқ тошлар». Бадиий фильм.
23.50 «Ахборот-дайжест».

«Ёшлар» телеканали

7.00 «Мунаввар тонг». Информацион дам олиш дастури.
9.00 Давр.
9.15 Тонгги сериал: «Доктор Финли» 13 - қисм.
10.05 ТВ - анонс.
10.10 «Янги авлод» студияси: Катта танаффус.
10.35 Саломатлик сирлари.
10.55 Минг бир ривоят.
11.00 Бизнес - академия.
11.15 «Гвадалупе». Телесериал.
11.55 Ёшлар овози.
12.15 Барҳаёт анъаналар.
12.55 ТВ - анонс.
13.00 Давр.
13.10 Ёзги таътил экрани: «Анпанман». Мультсериал.
13.35 Муқаддас бурч.
13.55 Интерфутбол.
15.35 Қишлоқдаги тенгдошим.
15.55 «Қойилмақом иш». Бадиий фильм.
17.00 Кўрсатувлар дастури.
17.05 «Янги авлод» студияси: Дунё ва болалар.
17.25 Истиқлол умидлари.
17.45 ТВ - анонс.
17.50 Таянч.
18.10 Ёшлар овози.
18.30 Автопатрул.
18.50 Олтин мерос.
18.55, 21.55 Иқлим.
19.00 Давр.
19.35 «Давр»- интервью.
19.50 ТВ - анонс.
19.55 Ўзимизники.
20.10 Мусиқий лаҳзалар.
20.20 Ғазал соғинчи.
20.45 «Гвадалупе». Телесериал.
21.30 Марди майдон.
21.50 Олтин мерос.
22.00 Давр.
22.40 ТВ-анонс ва тунги тароналар.
22.45 «Ёшлар» телеканалида спорт дастури: 1.Нокаут, 2.Теннис.

«Тошкент» телеканали

17.20 TTVда сериал. «Живз ва Вустер».
18.05, 20.55 «Экспресс» телегазетаси.
18.10 «Болажонлар экрани».
18.30, 20.00, 21.20, 22.05 «Пойтахт». Ахборот дастури.
18.50 «Ҳимоя».
19.15 «TTVда сериал. «Айрилиқ азоби».
20.25 «Табриклаймиз-қутлаймиз».
21.00 TTVда сериал. «Қайсар ва довюраклар».
21.40 «Ҳамшаҳарлар».
22.30 Кинонигоҳ. «Тепаликдаги уй».

«Халқаро» телеканал

6.30 – 8.00.
16.00 Кўрсатувлар тартиби.
16.05 «Мультсеанс».
16.35 «Вести-спорт».
16.50 Велопойга «Тур де франс».
16.55 «Евроньюс» янгиликлари.
17.10 «Тристан ва Изольда». Сериал.
БИРИНЧИ КАНАЛ.
17.55 «Ниро Вульф ва Арчи Гудзин». Сериал.
19.00 «Ишонч ва муҳаббат замини». Сериал.
20.00 «Время».
ЎзТВ-IV.
20.30 «Бизнес ревю».
20.35 «Хроника».
20.45 «Х-Спорт».
21.00 «FCN Ўзбекистон янгиликлари» (Инглиз тилида)
21.10 «Қалбим чечаги». Сериал.
22.00 «Ҳинд оҳанглари».
22.25 Кинематограф. «Айни муддао». Бадиий фильм.
23.50 «Ахборот».

Чоршанба 23.07

«Ўзбекистон» телеканали

6.00 «Ассалом, Ўзбекистон!»
8.00-8.35 «Ахборот».
8.35 ТВ маркет.
8.40 Газеталар шарҳи.
9.00 «Шарқ тароналари».
9.20 «Кинотеатр».
9.40 «Соғлом она - соғлом бола».
10.00, 12.00, 14.00, 18.00 ЯНГИЛИКЛАР.
10.05 «Тафсилот».
10.25 Тирик сайёра. «Қушлар ҳақида ҳақиқат».
11.15 «Олтин бешик».
11.40 «Аср муаммоси». 2-қисм.
12.05 «Симфоник мусиқа дунёси».
12.25, 13.25 ТВ анонс.
12.30 «Ота меҳри». Видеофильм.
13.30 «Истеъмолчи».
13.50 ТВ клип.
14.10 Кундузги сеанс: «Қалтис қадам». Бадиий фильм. 1-2-қисмлар.
16.05 «Ягона оилада».
16.35 «Камила». Телесериал.
Ёзги таътил кунларида.
«Болалар сайёраси»:
17.05 1. «Қизиқарли учрашувлар». 2. «Ёш юлдузлар».
18.10 «Ҳунарманд».
18.30 «Умид». Телелотерея.
18.55 ТВ клип.
19.00 «Бир актёр театри».
19.25, 19.55, 20.25, 21.00 ЭЪЛОНЛАР.
19.30 «Ахборот» (рус тилида)
20.00 Оқшом эртаклари.
20.15 «Юзма-юз».
20.30 «Ахборот».
21.05 «Журналист таҳлили».
21.25 «Ўзбекистон» телеканалида илк маротаба: «Камила». Телесериал.
21.55 «Таянч нуқтаси».
22.15 Болалар спорти: «Биз спортчилар оиласимиз, сафимизга қўшилинг».
22.35 «Темир ниқобли киши». Бадиий фильм.
24.00 «Ахборот-дайжест».

«Ёшлар» телеканали

7.00 «Мунаввар тонг». Информацион дам олиш дастури.
9.00 Давр.
9.15 Тонгги сериал: «Доктор Финли». 14 - қисм.
10.05 «Давр» - интервью.
10.20 «Янги авлод» студияси: Дунё ва болалар.
10.40 «Мульттомоша».
10.55 Таянч.
11.15 «Гвадалупе». Телесериал.
11.55 Ёшлар овози.
12.15 «Учинчи сайёра» маърифий дастури.
12.45 «Шарқ тароналари» фестивали оҳанглари.
12.55 ТВ - анонс.
13.00 Давр.
13.10 Ёзги таътил экрани: «Анпанман». Мультсериал.
13.35 Ёшлар телеканалида спорт дастури: 1 Нокаут. 2 Теннис.
14.35 Автопатрул.
14.55 Ғазал соғинчи.
15.15 «Уйимдаги бегона». Бадиий фильм 1-қисм.
16.10 ТВ – анонс.
16.15 Ўзимизники.
16.30 «Уйимдаги бегона». Бадиий фильм 2-қисм.
17.25 Кўрсатувлар дастури.
17.30 Ўйна, болажон ўйна.
17.45 «Янги авлод» студияси: Оқ кабутар, Келинг, танишайлик.
18.15 Менинг маҳаллам.
18.35 Каталог.
18.45 Олтин мерос.
18,55, 21.55 Иқлим.
19.00 Давр.
19.35 «Зинама-зина» телеўйини.
20.00 Спорт- лото.
20.10 Мусиқий лаҳзалар.
20.20 Ёшлар овози.
20.40, 21.25, 22.35 Эълонлар.
20.45 «Гвадалупе». Телесериал.
21.30 Чемпион сирлари.
21.50 Олтин мерос.
22.00 Давр.
22.40 ТВ-анонс ва тунги тароналар.
22.45 «Ёшлар» телеканалида спорт дастури: Интерфутбол.

«Тошкент» телеканали

17.20 TTVда сериал. «Живз ва Вустер».
18.05, 20.55 «Экспресс» телегазетаси.
18.10 «Болажонлар экрани».
18.30, 20.00, 21.20, 22.00 «Пойтахт». Ахборот дастури.
18.50 «Мусиқий меҳмонхона».
19.15 TTVда сериал. «Айрилиқ азоби».
20.25 «Табриклаймиз-қутлаймиз».
21.00 TTVда сериал. «Қайсар ва довюраклар».
21.40 «Аёл қалби».
22.25 Кинонигоҳ. «Америкалик қиз».

«Халқаро» телеканал

6.30 – 8.00.
16.00 Кўрсатувлар тартиби.
16.05 «Мультсеанс».
16.35 «Вести-спорт».
16.50 Велопойга «Тур де франс».
16.55 «Евроньюс» янгиликлари.
17.10 «Тристан ва Изольда». Сериал.
БИРИНЧИ КАНАЛ.
17.55 «Ниро Вульф ва Арчи Гудзин». Сериал.
19.00 «Ишонч ва муҳаббат замини». Сериал.
20.00 «Время».
ЎзТВ-IV.
20.30 «Бизнес ревю».
20.35 «Спорт технологияси».
20.55 «Қалбим чечаги». Сериал.
21.45 Кинематограф. «Соврин». Бадиий фильм.
23.35 «Ахборот».

Пайшанба 24.07

«Ўзбекистон» телеканали

6.00 «Ассалом, Ўзбекистон!»
8.00-8.35 «Ахборот».
8.35 , 17.55 ТВ маркет.
8.40 Газеталар шарҳи.
Ёзги таътил кунларида.
«Болалар сайёраси»:
9.00 1. «Қизиқарли учрашувлар». 2. «Ёш юлдузлар». 3. «Аксадо ҳақида эртак». Мультфильм.
10.00 , 12.00, 14.00, 18.00 ЯНГИЛИКЛАР.
10.05 Тирик сайёра. «Қушлар ҳақида ҳақиқат».
10.55 «Таянч нуқтаси».
11.15 «Аския».
11.35 «Фанимиз истиқболлари».
11.55 , 13.55 ТВ анонс.
12.05 С. Юдаков. «Майсаранинг иши». А. Навоий номидаги Ўзбек Давлат.
академик опера ва балет катта театрининг спектакли.
13.35 Болалар спорти: «Биз спортчилар оиласимиз, сафимизга қўшилинг».
14.10 «Журналист таҳлили».
14.30 Кундузги сеанс: «Сиздан угина, биздан бугина». Бадиий фильм.
15.50 «Меҳр қолур».
16.10 «Камила». Телесериал.
Ёзги таътил кунларида.
«Болалар сайёраси»:
16.40 1. «Болаликнинг мовий осмони».
2. «Шоирлар - болаларга».
17.40 «Харита». Халқаро шарҳ.
18.10 «Алпомиш авлодлари». Спорт дастури.
18.25 «Сиҳат-саломатлик».
18.45 «Ўлан айтгани келдик».
19.05 «Ҳаёт ва қонун».
19.25, 19.55, 20.25, 21.00 ЭЪЛОНЛАР.
19.30 «Ахборот» (рус тилида)
20.00 «Оқшом эртаклари».
20.15 FCN «Ўзбекистон янгиликлари» (инлиз тилида)
20.30 «Ахборот».
21.05 Телемулоқот.
21.45 ТВ клип.
21.50 «Ўзбекистон» телеканалида илк маротаба: «Камила». Телесериал.
22.20 «Тарих кўзгуси».
22.40 «Ахборот-дайжест».
23.00 «Севги сароблари». Бадиий фильм.

«Ёшлар» телеканали

7.00 «Мунаввар тонг». Информацион дам олиш дастури.
9.00 Давр.
9.15 Тонгги сериал: «Доктор Финли» 15 - қисм.
10.05 ТВ - анонс.
10.10 «Янги авлод» студияси: Оқ кабутар, Келинг, танишайлик.
10.40 Ўйна, болажон ўйна.
10.55 Ёшлар овози.
11.15 «Гвадалупе». Телесериал.
11.55 Спорт - қитъаси (рус тилида)
12.25 Чемпион сирлари (рус тилида)
12.45 Кўҳна оҳанглар.
12.55 ТВ - анонс.
13.00 Давр.
13.10 Ёзги таътил экрани: «Анпанман». Мультсериал.
13.35 «Янги авлод» студияси: Ҳар соҳага саёҳат.
13.50 Интерфутбол.
15.30 Сув – ҳаёт манбаи.
15.35 Истиқлол умидлари.
15.55 «Муқаддима». Бадиий фильм.
17.20 ТВ – анонс.
17.25 Кўрсатувлар дастури.
17.30 «Янги авлод» студияси: Шоҳсупа.
17.50 Далил ва шарҳ.
18.00 ТВ - анонс.
18.05 Сийрат.
18.25 Табобат оламида.
18.50 Олтин мерос.
18.55, 21.55 Иқлим.
19.00 Давр.
19.35 «Давр» – интервью.
19.50 ТВ -анонс.
19.55 Ёшлар овози.
20.15 Мусиқий лаҳзалар.
20.25 Бегойим.
20.45, 21.30, 22.35 Эълонлар.
20.50 «Гвадалупе». Телесериал.
21.35 Қутқарув «050».
21.50 Олтин мерос.
22.00 Давр.
22.40 ТВ-анонс ва тунги тароналар.
22.45 «Ёшлар» телеканалида спорт дастури: Интерфутбол.

«Тошкент» телеканали

17.20 TTVда сериал. «Живз ва Вустер».
18.05, 20.55 «Экспресс» телегазетаси.
18.10 «Навниҳол».
18.30, 20.00, 21.20, 22.10 «Пойтахт». Ахборот дастури.
18.50 «Бурч ва масъулият».
19.05 «Ўзбектелефильм» студияси намойиш этади: «Зомин манзаралари».
19.15 «TTVда сериал. «Айрилиқ азоби».
20.25 «Табриклаймиз-қутлаймиз».
21.00 TTVда сериал. «Қайсар ва довюраклар».
21.40 «Умр йўлдоши».
22.35 Кинонигоҳ. «Комиссар Навваро».

«Халқаро» телеканал

6.30 – 8.00.
16.00 Кўрсатувлар тартиби.
16.05 «Мультсеанс».
16.35 «Вести-спорт».
16.50 Велопойга «Тур де франс».
16.55 «Евроньюс» янгиликлари.
17.10 «Тристан ва Изольда». Сериал.
БИРИНЧИ КАНАЛ.
17.55 «Ниро Вульф ва Арчи Гудзин». Сериал.
19.00 «Ишонч ва муҳаббат замини». Сериал.
20.00 «Время».
ЎзТВ-IV.
20.30 «Бизнес ревю».
20.35 «Ишбилармон кишилар».
20.55 «Арт-каталог».
21.15 «Қалбим чечаги». Сериал.
22.05 «FCN Ўзбекистон янгиликлари» (Инглиз тилида)
22.10 «Любэ» гуруҳи ижросидаги концерт дастури.
22.50 «Ахборот».
23.25 Кинематограф. «Севги формуласи». Бадиий фильм.

Жума 25.07

«Ўзбекистон» телеканали

6.00 «Ассалом, Ўзбекистон!»
8.00 -8.35 «Ахборот».
8.35 ТВ маркет.
8.40 Газеталар шарҳи.
Ёзги таътил кунларида.
«Болалар сайёраси»:
9.00 1. «Болаликнинг мовий осмони».
2. «Шоирлар - болаларга».
10.00 , 12.00, 14.00, 18.00 ЯНГИЛИКЛАР.
10.05 «Илонлар водийсининг касофати». Бадиий фильм.
11.40 «Сиҳат-саломатлик».
12.05 «Ўзлигинг намоён қил». Экранда - Сурхондарё вилояти.
12.25 , 13.55 ТВ анонс.
12.30 «Дурбин». Ҳажвий киножурнал.
13.00 ТВ клип.
13.10 «Алпомиш авлодлари». Спорт дастури.
13.25 «Олам». Телеальманах.
14.10 Телемулоқот.
14.50 Кундузги сеанс: «Кутилмаган меҳмон». Бадиий фильм.
16.05 «Ҳаёт ва қонун».
16.25 «Камила». Телесериал.
Ёзги таътил кунларида.
«Болалар сайёраси»:
16.55 1. «Цирк, цирк, цирк».
2. «Ўйла, Изла, Топ!» Телемусобақа.
18.10 «Иқтидор». Интеллектуал телеўйин.
18.45 «Тафсилот».
19.05 «Зиё» студияси намойиш этади: «Эътиқод мустаҳкамлиги йўлида».
19.25, 19.55, 20.25, 21.00 ЭЪЛОНЛАР.
19.30 «Ахборот» (рус тилида)
20.00 Оқшом эртаклари.
20.15 Бир жуфт қўшиқ.
20.30 «Ахборот».
21.05 «Муносабат».
21.35 ТВ клип.
21.40 «Ўзбекистон» телеканалида илк маротаба: «Камила». Телесериал.
22.10 «Олтин бешик».
22.30 ТВ клип.
22.35 «Оталар сўзи - ақлнинг кўзи».
23.50 «Ахборот-дайжест».

«Ёшлар» телеканали

7.00 «Мунаввар тонг». Информацион дам олиш дастури.
9.00 Давр.
9.15 Тонгги сериал «Доктор Финли» 16 - қисм.
10.05 «Давр»-интервью.
10.20 ТВ - анонс.
10.25 «Янги авлод» студияси: Шоҳсупа.
10.45 Болалар шеърияти.
10.55 Бегойим.
11.15 «Гвадалупе». Телесериал.
11.55 Ёшлар овози.
12.15 «Янги авлод» студияси: Ёқимли иштаҳа.
12.30 Далил ва шарҳ.
12.40 «Шарқ тароналари» фестивали оҳанглари.
12.55 ТВ - анонс.
13.00 Давр.
13.10 Ёзги таътил экрани: «Анпанман». Мультсериал.
13.35 Сийрат.
13.55 Интерфутбол.
15.35 Ҳамкасб.
15.50 «Учинчи сайёра»маърифий дастури.
16.40 Азизим.
17.20 ТВ - анонс.
17.25 Кўрсатувлар дастури.
17.30 «Янги авлод» студияси: Меҳмонхона.
17.50 Қишлоқдаги тенгдошим.
18.10 Автосалтанат.
18.25 Аскар мактублари.
18.45 Олтин мерос.
18.55, 21.55 Иқлим.
19.00 Давр.
19.35 «Давр» нигоҳи.
19.55 Мусиқий лаҳзалар.
20.05 Меҳр кўзда.
20.45 21.30, 22.35 Эълонлар.
20.50 «Гвадалупе». Телесериал.
21.35 Болалар спорти: аҳвол қандай?.
21.50 Олтин мерос.
22.00 Давр.
22.40 ТВ – анонс ва тунги тароналар.
22.55 «Ёшлар» телеканалида спорт дастури: 1.Ринг қироллари, 2.Футбол плюс.

«Тошкент» телеканали

17.20 TTVда сериал. «Живз ва Вустер».
18.05, 20.55 «Экспресс» телегазетаси.
18.10 «Биз ва болалар».
18.30, 20.00, 21.20, 22.45 «Пойтахт» ахборот дастури.
18.50 «Ораста шаҳрим».
19.15 «TTVда сериал. «Айрилиқ азоби».
20.25 «Табриклаймиз-қутлаймиз».
21.00 TTVда сериал «Қайсар ва довюраклар».
21.40 «Дорихона эшитади». Бевосита мулоқот.
22.30 «Эл хизматида».
23.10 Кинонигоҳ «Занжир».

«Халқаро» телеканал

6.30 – 8.00.
16.00 Кўрсатувлар тартиби.
16.05 «Мультсеанс».
16.35 «Вести-спорт».
16.50 Велопойга «Тур де франс».
16.55 «Евроньюс» янгиликлари.
17.10 «Топ мюзик».
БИРИНЧИ КАНАЛ.
17.20 «Инсон ва қонун».
17.55 «Ниро Вульф ва Арчи Гудзин». Сериал.
18.55 «Мўъжизалар майдони».
20.00 «Время».
20.35 «Йил қўшиқлари». Ёз.
ЎзТВ-IV.
22.10 «Бизнес-ревю».
22.15 «Дурдаршан».
22.40 «Хит парад».
23.10 «Стиль».
23.25 «Бешинчи ғилдирак».
23.35 «Ахборот».
00.05 «Қалбим чечаги». Сериал.

Шанба 26.07

«Ўзбекистон» телеканали

6.00 «Ассалом, Ўзбекистон».
8.00-8.35 «Ахборот».
8.35 ТВ маркет.
8.40 Газеталар шарҳи.
Ёзги таътил кунларида:
«Болалар сайёраси»:
9.00 1. «Цирк, цирк, цирк».
2. «Ўйла, Изла, Топ!» Телемусобақа.
10.05 «Зиё» студияси намойиш этади: «Эътиқод мустаҳкамлиги йўлида».
10.25 «Мусиқа бўстони». Телеальманах.
10.45 «Бу турфа олам».
11.35 Телевизион миниатюралар театри.
12.00 «Олтин бешик».
12.20 ТВ 1 кинотеатри: «Амадей». Бадиий фильм. 1-қисм.
13.35 ТВ клип.
13.45 «Амадей». Бадиий фильм. 2-қисм.
15.00 «Адабий жараён».
15.20 «Ягона оилада».
15.50 «Қувноқлар ва зукколар». Телемусобақа.
17.15 «Чорраҳа».
17.35 «Санъатга бахшида умр».
17.55 «Саргузаштлар ороли». Телешоу.
18.25 «Рангин дунё».
18.45 «Интеллектуал ринг». Телеўйин.
19.25, 19.55, 20.25, 21.00 Эълонлар.
19.30 «Ахборот» (рус тилида)
20.00 «Оқшом эртаклари».
20.15 FCN «Ўзбекистон янгиликлари» (инлиз тилида)
20.30 «Ахборот».
21.05 «Оқ ва қора». Телешоу.
21.50 «Қўшиғимиз Сизга армуғон».
22.10 «Ахборот-дайжест».
«Тунги ёғду»:
22.30 «Ўзбекистон» телеканалида илк маротаба: «Девдас». Бадиий. фильм. 1-қисм.

«Ёшлар» телеканали

7.00 «Мунаввар тонг». Информацион дам олиш дастури.
9.00 Давр.
9.15 «Давр» нигоҳи.
9.35 ТВ - анонс.
9.50 Табобат оламида.
10.05 «Янги авлод» студияси: Меҳмонхона.
10.25 «Сеҳрли най». Мультфильм.
10.35 Қувноқ стартлар.
11.05 Меҳр кўзда.
11.45 «Гвадалупе». Телесериал.
12.25 «Ниҳол» мукофотининг совриндорлари куйлайди.
12.40 Ринг қироллари.
13.30 «Аёл зоти». Телесериал.
14.10 «Экспедиция». Кўп қисмли ҳужжатли сериал.
15.00 Қишлоқдаги тенгдошим.
15.20 «Нотаниш киши». Бадиий фильм.
16.50 ТВ - анонс.
16.55 Кўрсатувлар дастури.
17.00 «Янги авлод» студияси: Бўш ўтирма.
17.25 «Мульттомоша».
17.40 Бола тилидан.
18.10 «Томчи сувда ҳаёт жилваси». Ҳужжатли фильм.
18.20 Бизнес - академия.
18.35 Ниқоб.
18.40 Каталог.
18.50 Олтин мерос.
18.55, 21.55 Иқлим.
19.00 Давр.
19.35 «Давр»-репортаж.
19.45 ТВ - анонс.
19.50 Мусиқий лаҳзалар.
20.00 Кутилмаган меҳмон.
20.20, 21.05, 22.35 Эълонлар.
20.25 «Аёл зоти». Телесериал.
21.10 Оҳанрабо.
22.00 Давр.
22.40 ТВ-анонс ва тунги тароналар.
22.55 Кинотақдим.
23.15 «Ёшлар»телеканалида премьера. »Жерри Магуайер». Бадиий фильм 1-қисм.

«Тошкент» телеканали

17.20 «Мультчархпалак».
17.40 «Жаҳон географияси».
18.10, 20.45 «Экспресс» телегазетаси.
18.15 «Афиша».
18.35 «Ўзбектелефильм» студияси намойиш этади: «Бойсун».
19.00 «Мисли гавҳар».
19.15 TTВда сериал «Қайсар ва довюраклар».
19.35 «Табриклаймиз-қутлаймиз».
20.05 «Хусусийлаштириш: қадамбақадам».
20.25 «Озод ва обод юрт».
20.50 «Нима учун?»
21.20Кинонигоҳ. «Жейн хоним».

«Халқаро» телеканал

9.10 «Лаззат».
ЎзТВ-IV.
9.30 «Ўз-ўзига режиссёр».
10.15 «Мультсеанс».
10.40 Болалар соати: «Қизил шапкача». Бадиий фильм.
12.55 «Т. Полонская билан бирга».
13.20.-14.20 Дўстлик видеоканали: «В доброй хате», «Чинсэн», «Бизнен мирас», «Ғардашлик дунёсида».
ЎзТВ-IV.
16.00 Кўрсатувлар тартиби.
16.05 «Билишни истайман».
16.20 «Мусиқий серпантин».
17.00 «Соғинч».
БИРИНЧИ КАНАЛ.
17.20 Питер Фальк «Махсус агент Корки Романс» комедиясида.
18.55 «Ким миллионер бўлишни истайди?» Телеўйин.
20.00 «Время».
ЎзТВ-IV.
20.25 «Лаззат сеҳри».
20.55 «Нозикниҳол маликам». Бадиий фильм.
23.40 «Ахборот».
00.10 Кинематограф. «Кабелчи». Бадиий фильм.
1.35 «Тунингиз осуда бўлсин».

Якшанба 27.07

«Ўзбекистон» телеканали

6.00 «Ассалом, Ўзбекистон».
8.00-8.35 «Ахборот».
8.35 «Камалак». Болалар учун кинодастур.
9.20 «Кўҳна замин оҳанглари».
9.40 «Бонифаций таътилда». Мультфильм.
10.00 «Ватанимга хизмат қиламан».
11.00 «Она меҳри».
11.20 , 17.10 ТВ анонс.
11.25 «Бу турфа олам».
12.15 «Интеллектуал ринг». Телеўйин.
12.55 ТВ 1 кинотеатри: «Табиб». Бадиий фильм. 1-қисм.
14.00 «Оқ ва қора». Телешоу.
14.45 «Табиб». Бадиий фильм. 2-қисм.
15.45 ТВ клип.
15.50 «Қорақалпоқнома».
16.10 «Соғлом танда - соғ ақл». Телемусобақа.
Ёзги таътил кунларида.
«Болалар сайёраси»:
17.15 1. «Олтин тож». Телевизион ўйин.
2. «Қуроқ». Видеофильм.
18.45 «Бир кулишайлик».
19.05 «Қалб гавҳари».
19.25, 20.00. 20.25, 21.10 ЭЪЛОНЛАР.
19.30 «Таҳлилнома» (рус тилида)
20.05 «Кўрсатувдан - кўрсатувгача».
20.30 «Таҳлилнома».
21.15 «Яхшилик».
21.45 «Келин-куёв». Телешоу.
«Якшанба кинозали»:
22.35 «КиноТеатр».
22.55 «Ўзбекистон» телеканалида илк маротаба: «Девдас». Бадиий фильм. 2-қисм.

«Ёшлар» телеканали

7.00 «Мунаввар тонг». Информацион дам олиш дастури.
9.00 «Янги авлод» студияси: Бўш ўтирма.
9.25 Бахтли болалик қўшиқлари.
9.40 «Давр» – репортаж.
9.50 ТВ – анонс.
9.55 Оҳанрабо.
10.35 «Заковат» интеллектуал ўйини.
11.25 «Қушча». Бадиий фильм.
12.40 Ўзбекистон давлат консерваторияси талабалари куйлайди.
12.55 «Ёшлар» телеканалида ҳарбий-ватанпарварлик дастури: 1.Марди майдон, 2. Аскар мактублари, 3. Қутқарув «050».
13.50 «Аёл зоти». Телесериал.
14.30 Чемпион сирлари.
14.50 «Экспедиция». Кўп қисмли ҳужжатли сериал.
15.40 Олтин мерос.
15.45 «Зинама-зина» телеўйини.
16.10 «Учинчи сайёра» маърифий дастури.
17.00 Хуш келибсиз.
17.30 ТВ - анонс.
17.35 Кўрсатувлар дастури.
17.40 «Янги авлод» студияси: Катта танаффус, Ёз - ўтмоқда соз.
18.20 «Мульттомоша».
18.35 Спорт ҳафтаномаси.
18.50 Олтин мерос.
18.55, 21.50 Иқлим.
19.00 «Давр»-news.
19.20 ТВ - анонс.
19.25 Ҳандалак плюс.
19.30 Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Равшан Комилов куйлайди.
19.50 Сув – ҳаёт манбаи.
19.55, 20.40, 22.30 Эълонлар.
20.00 «Аёл зоти». Телесериал.
20.45 Ватан ҳақида қўшиқ.
20.50 «Қилни қирқ ёриб...» Интеллектуал ўйин.
21.45 Олтин мерос.
22.00 «Давр» ҳафта ичида.
22.35 ТВ – анонс ва тунги тароналар.
22.50 «Жерри Магуайер». Бадиий фильм 2-қисм.

«Тошкент» телеканали

17.20 «Эртакларнинг сеҳрли олами».
19.00, 20.55 «Экспресс» телегазетаси.
19.05 «Жаҳон географияси».
19.35 «Табриклаймиз-қутлаймиз».
20.05 «TV плюс».
20.35 TTVда сериал. «Қайсар ва довюраклар».
21.00 Озод ва обод юрт».
21.20 Кинонигоҳ. «Тўй ҳангомаси».

«Халқаро» телеканал

9.10 Д. Криловнинг «Йўлда ёзилмаган қайдлари».
9.30 «Ҳамма уйдалигида».
ЎзТВ-IV.
10.10 «Мультсеанс».
10.30 «Фан-тайм».
10.40 «Кайфият». Информацион-дам олиш дастури.
12.10 «Экран зийнати ва қиймати».
12.45 «FCN». Ўзбекистон янгиликлари (инглиз тили)
12.55 «Хусусийлаштириш: қадам-бақадам».
13.10 «Ошхонада инглизча гаплашамиз».
13.20 «Парле ву франсе?»
13.45.-15.05 Дўстлик видеоканали: «Рангинкамон», «Дидар».
«Айчурек», «Корейс тилини ўрганамиз».
ЎзТВ-IV.
16.00 Кўрсатувлар тартиби.
16.05 «Ассалом, Франция!»
16.20 «Кинопрофи».
16.35 «Юртим».
БИРИНЧИ КАНАЛ.
16.55 А. Пугачева, Ф. Киркоров, Н. Басков Игорь Николаевнинг ижодий кечасида.
ЎзТВ-IV.
20.00 «Тенгдошлар».
БИРИНЧИ КАНАЛ.
20.30 Эдди Мерфи «Америкага саёҳат» комедиясида.
22.50 Бокс. Флойд Мэйуэзер – Викториано Соса.
ЎзТВ-IV.
23.30 «Таҳлилнома».

АДАБИЁТДАН ТЕСТ САБОҚЛАРИ

1. Эркин Воҳидовнинг "Руҳлар исёни" достонидаги бош ғоя қайси жавобда тўғри кўрсатилган?

A. Халқнинг иқтисодий аҳволини яхшилаш;
B. Билимли бўлишга даъват;
C. Диний нифоқни бартараф этиш;
D. Эрксеварлик, юртпарварлик, тинч-тотув яшаш;
E. A, B, C жавоблари тўғри.

2. Оламда фожиа кўп эрур бироқ,
Бунисин алами ҳаддан зиёда.
Оҳ, нечоғ даҳшатдир тирик турган чоқ
Умринг оёқ ости бўлса дунёда.

Ушбу сатрлар муаллифи ким ва асар қандай номланади?

A. А.Орипов, "Фожиа".
B. Э.Воҳидов, "Тақдир".
C. М.Юсуф, "Умр".
D. Ҳ.Шарипов, "Бир савол".

3. А.Ориповнинг "Жаннатга йўл" драматик достонида марҳумлар кимнинг олдида ўтган умрининг мазмунини сарҳисоб қилади?

A. Валиаҳд.
B. Фаришта.
C. Тарозибон.
D. Жаброил.
E. Азроил.

Тузувчи:
Ҳалима ЖУМАНИЁЗОВА

Газетанинг 11 июл сонидаги тестларнинг жавоблари:
1. A. 2. C. 3. B. 4. A. 5. E.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва Адабиёт жамғармаси Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси раисининг биринчи ўринбосари Сирожиддин Саййидга укаси **Нурмамат САИДОВ**нинг бевақт вафоти муносабати билан чуқур таъзия изҳор этади.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва Адабиёт жамғармаси уюшма аъзоси **Муқимжон НИЁЗОВ** вафоти муносабати билан марҳумнинг оила аъзоларига чуқур таъзия билдиради.

Саид АНВАР

Куёв керак эмасми?

ҳажвия

Бозорнинг нимаси яхши? Истаган нарсани сотишингиз мумкин. "Яхши олма! Еб қўймасангиз баҳоргача туради", деб мақтовини келтирсангиз, бас. Ёки "Зўр ошқовоқ. Қайнатиб, димлаб, қовуриб есангиз сарғайиб, сарғайтириб юраверасиз!" дея овозга зўр берсангиз чириган молингизни ҳам сотиб юборасиз. "Эшакларнинг эшаги! Гўшти одамлар учун ҳаром, кабобпазлар учун топ-тоза. Келиб қолинг, миниб қолинг!" деган гапларни қилсангиз, эшакка қўшиб ўзингизни ҳам сотиб олишлари шубҳасиз.

Хуллас, олмадай пишиб, ошқовоқдай етилиб, эшакдай ишлаш учун йўлланма билан туманга келдим. Катталарнинг кичик йиғилишидан кейин бошланган кичикларнинг катта йиғилишининг олтинчи соатида менинг масаламга навбат келди. Аниқроғи, бозорим бошланди. Харидорларим ҳам унча-мунча одамлар эмас, хўжалик раислари, корхона, ташкилотларнинг раҳбарлари.

— Туманимизга йўлланма билан ёш мутахассис ишга юборилган, — ҳоким ўринбосари гап бошлади. — Касби —буғолтир. Ким ишга олади?

Пинакка кетган, шеригига астойдил тушини айтиб бераётган харидор акаларим нима деяпсан деб қараб ҳам қўйишмади.

— Имтиёзли диплом билан тамомлаган! — ўринбосар нархимни бироз оширди.

Натижа ёмон бўлмади — битта раҳбар акам юракдан чиқариб, роса чўзиб эснаб қўйди.

— Наҳотки, бутун бошли туманда сўққабош бир йигитга иш топилмаса! — савдоси юрмаганидан "даллол"имнинг жаҳли чиқди. — Уйланмаган!

Ана шу охирги сўз мақтовимнинг энг юқори чўққиси бўлди. Ухлаб ўтирганлар сергакланди, гаплашаётганлар бир-бирларига маъноли қарашди. Аммо бирортаси, мен ишга оламан, демади.

— Уйлаб кўринглар, — деди ўринбосар хафсаласи пир бўлиб, — укамиз меҳмонхонада турибди.

Тарвузим қўлтиғимдан тушиб меҳмонхонага қайтдим. Мени ишга жўнатганларни роса ярим соат "дуо" қилдим. Бир пайт эшигим тақиллаб қолди.

— Кираверинг, эшик очиқ! — дедим ётган жойимда.

— Ассаламу алайкум, Нусратуллажон ока! — эшикдан олдин шу товуш, ортидан эллик ёшлардаги, тепакал эгаси кирди.
— Безовта қилмадимми? Ётаверинг-ла, ётаверинг-ла, ўзим-ла.

Бунақа мулойим сўзни умримда эшитмагандим. Уни устига бармоқларини айтинг, сўрашарканман қўлим ипакка теккандай бўлди.

— Кўчқор акам-ла жўнатганди-ла, иш бор экан, бораркансиз-а, — давом этди Мулойим акам.

Ундан олдин эшикка йўрғалабман: чемоданимни Мулойим акам ортимдан олиб чиқди. Кўчқор ака машина жўнатган экан, зумда хўжаликка ҳам етиб бордик.

— Ҳозир, Нусратилложон ока! — деб Мулойим акам мени юзига доғ тушган котиба қиз билан ёлғиз қолдириб, ичкарига кириб кетди. Котиба қиз менга бошдан-оёқ разм солиб, кулиб қўйди. Менам кулиб қўйдим, негадир.

— Кираркансиз-а, Нусратилложон ока! — Мулойим акам ичкаридан чиқиб, қўли кўксида залворли эшикка имо қилди.

Ичкарига кирдиму қовуннинг хушбўй ҳиди димоғимга урилди. Дарҳақиқат, бўйни билан боши битта бўлиб кетган паҳлавон стол юқорисида қовун еб ўтирарди.

— Ассалому алайкум.

Саломимга жавобан паҳлавон қўлида қовун билан ёнидаги стулга ишора қилди. Ўтирдим. Юракдан чиқариб гаплаша кетдик, қовун еб ўтириб. Акам ўзи хўжаликда иш йўқлиги, мени акалик қилиб ишга олаётганини қистириб ўтди. Ҳозирча буғолтир ёрдамчиси сифатида ишлаб, меҳмонхонада яшаб турарканман. Агар келишиб ишлаб кетсак, уй-жойга ер беришини, иморат қурилишида ҳам ёрдамини аямаслигини таъкидлади. Бир қўлимда қовун, иккинчиси кўксимда, таъзим қилдим.

Меҳмонхона сўлим боғнинг ўртасида экан. Орқасидан анҳор оқиб ўтаркан. Олдида балиқ тўла ҳовуз, ёнида сауна. Жаннат! Мулойим акам билан у ерга кириб борганимизда, котиба қиз айвонни супураётган экан.

— Латофатхон, сиз-а қўшни олиб келяпман, — Мулойим акам унга сўз қотди.

— Жуда яхши-да, — Латофатхон менга қиё боқиб, яна кулди.

— Энди, Нусратилло ока, сиз жойлашиб турингиз-а, — Мулойим акам менга юзланди. — Нима камчилик бўлса менга айтаверасиз-а. Бир жойга ўтиб, тезда қайтаман.

Латофатхонни энди гапга солиб, танишиб тургандим, оппоқ "Волга" келиб қолди. Орқа эшигидан кичкина боши, калта оёқ-қўлли, аммо катта қорни бор бир одамча тушиб келди. Негадир Латофатхон супургисини четга зарда билан отиб, ичкарига кириб кетди.

— Энди бунақа эмас-да, ука! — гап бошлади одамча мен томонга юмалаб келаркан. — Ишга келган одамни излаб юрарканмиз-да! Йиғилишдан чиқиб шундай меҳмонхонага кирсам йўқсиз-да. Йиғиштиринг, бизда ишлайсиз. Кейин бунақа меҳмонхоналарда ҳам турмайсиз: ёш мутахассислар учун уйлар қуриб қўйганмиз. Кетдик.

— Нусратилло ҳеч қаёққа кетмайди, — ортимдан Кўчқор аканинг овози эшитилди. Қайрилиб қарасам ўзлари. — У бугундан эътиборан иш бошлади, буйруқни чиқариб келяпман, мени рухсатимсиз бу ердан бир қадам ҳам жилмайди.

— Оқсоқол, шу болага меҳрим тушиб қолди, менга беринг, — деди одамча ялинганнномо.

— Нега меҳринг тушганини биламан. Ахир бизниям ўйлагин-да, ҳатто набиралар ҳам уйланадиган бўлиб қолди, — деди кескин Кўчқор ака.

Одамча Кўчқор аканинг билагидан тутиб четга бошлаб, шивирлай кетди:

— Оқсоқол, бу ёғи яқин, олти ойлик бўлиб қолди...

— Олти ойлик бўлгунча ҳам юраверасанми?! — акам баттар ўдағайлади.

— Улар йўлак бўйлаб нари кетишди. Қаердандир Мулойим ака пайдо бўлиб қолди.

— Яхши жойлашиб олдингиза-ми, Нусратилложон ока? Окамларни орқаларидан юраверамиз, бир пиёла чой ичгани, — дея у раислар кетган томонга ишора қилди.

Икковимиз гаплашиб йўлга тушдик. Мулойим акам хўжалик мудири бўлиб ишларкан-ла. Бу ерга қуруқ бўйи билан ишга келган экан. Кўчқор акалари билан ишлашиб, кам бўлмабди: ўзлари бош бўлиб уйлашибди, уй-жой қилиб беришибди. Мана хозир ҳам қўллашар экан-ла.

Биз етиб борганда раислар тўкин дастурхон атрофида ўтиришарди. Бир битимга келишишганми, кайфиятлар яхши. Ўз-ўзидан биринчи қадах мени мана шу ерда униб-ўсиб, палак ёзиб, хомаклаб кетаверишим учун ичилди. Иккинчи қадаҳ "Янги ходим қутлуғ бўлсин"га келган акамларнинг соғлиқлари учун кўтарилди.

Аммо жуда дилкаш инсонлар экан-да улар. Бири сигаретимга олов тутар экан:

— Бу ерларда нима қилиб юрибсиз, мен билан юринг, ҳамма пул ҳозир солиқда, — деди оҳиста.

Иккинчиси:

— Молиёда пичоғингиз ҳамиша мой устида бўлади, бирга ишлайлик, — деди меҳрибонлик ила закуска тутиб.

Учинчи акам гапнинг дангалини айтиб қўяқолди:

— Уларники қари, ҳамма зўр нарсалар савдодалигини биласиз-ку!

— Ҳаммаларинг билан бирга ишлайман! — демоқчи бўламан, бироқ Кўчқор ака, "Ҳеч кимга бермайман сени, Нусратилло!" деган қўшиқни айтиб, гапиртиргани қўймайди.

Шу пайт яна бир оппоқ машина келиб тўхтади.

— Ҳоким! Ҳоким! — дейишиб акаларим қўл қовуштиришиб, сафга чизилишди.

— Янги ишга келган ходим шу ердами? — машина ойнасидан овоз эшитилди. — Вилоятдаги йиғилишдан келибоқ янги ходимни сўради ҳоким бува. Машинага чиқар эканлар, ўзларига ёрдамчи қилиб ишга олар эканлар.

Акаларимдан бири четга зарда билан туфлади. Иккинчиси нимадир деб ғудиллади. Учинчиси бaралла:

— Ёш кадрлар умуман ҳокимликдан ортмайди. Биз юраверамиз бошимиз ташвишдан чиқармай!

— Илтифотларинг учун раҳмат. Ҳаммаларингни яхши кўраман! — дея акаларим билан ўпишиб хайрлашмоқчи эдим, улар юзларини четга буришди.

Ана шунақа гаплар. Тешик узук кўчада ётмайди. Аммо уни тақадиган бизга ўхшаган йигитлар ҳам керак. Нима дедингиз?

Меҳмон ИСЛОМҚУЛ ўғли

"ДЕКРЕТ ОТПУСКА"

ҳажвия

Ҳар кимнинг бир уйи бор, хаёлида минг қўйи бор, деганларидай касбдошимиз Саҳмон жим-житнинг пинҳоний орзуси — Пистагулнинг мудирлик курсисини эгаллаш бўлган экан. Осмондаги ойни қўл билан олиб бўлмагандай, Пистагулнинг амал курсисига ҳам етиб бўлмасди. Чунки Пистагулимиз ишни қойиллатмагани билан бош муҳаррирнинг курсдоши бўлганлари учун ишхонада ҳам қадрли, ҳам сўзи ўтимли эди.

Ўша куни режиссёримиз Кенгаш қитмир тилидан тойиб, хоним декретга кетадиган бўлди, ўрнига фақат сизни қолдирмоқчи, буни унинг ўз оғзидан эшитдим, деган гапи Саҳмон аканинг юрагида сўна бошлаган умидни қайтадан чўғлантириб юборган эди. Ўшандан кейин жим-жит ака хонимнинг кетишию, ўзининг мудир бўлишига яна қайтадан ишона бошлади.

Аммо Пистагул ўша-ўша, ҳар кун эрталаб соат ўн бирлардан ошганда хонага лўмбиллаб кириб келадию, ўтирганларга бош ирғаб салом берган бўлади. Кейин у киши учун жуда муҳим жараён бошланади. Банкада тушлик овқат, елим халтада яримта нон солинган каттагина сумкасидан атирупа қутисини олиб, кўзгуда юз-кўзи, лаби, причёскасини диққат билан текширади. Кейин қисқич билан қошини териб чиқади, упалик пушти ранг ёстиқчани юзига суркаб пушти рангга айлантиради, кейин духи идишчасини силкиб, қулоқ супралари орқасига жимжилоғи билан духи суркайдида, стол ғаладонидан бигиз пошнали туфлисини олиб, оёғига илиб, бошлиққа кўриниш бергани хонадан аранг юриб чиқиб кетади.

— Боёқиш бигиз пошнада сигирга конки боғлагандай бўлди, — дейди Кенгаш қитмир у чиқиб кетгач.

Пистагулни зимдан кузатиб ўтирган Саҳмон ака Кенгаш томон эгилиб:

— Ўзгариш йўқ, оёқ олишлари унақага ўхшамайди, — дейди норози бўлиб.

— Как раз ўхшаб турибди! — дейди Кенгаш бўш келмасдан, — илгаригидан анча тўлишиб қолганлигини баланд пошнада қийналиб юришидан сезмадингизми, акам айланай?

Яна Саҳмон ака эрта-индин хонимнинг таътилга кетишию, ўзининг мудир бўлишига ишониб, уч-тўрт кунча орзу қанотида учиб юради. Аммо мудира кетиш ҳақида оғиз очмас, юриш-туришиям ўзгармагандан кейин жим-жит аканинг кўнглини яна шубҳа кемира бошлайди. Яна у Кенгашни:

— Опанг кетишидан дарак йўғу, — деб сиқувга олади.

— Э, кетади, ака, яхшилаб қаранг, кундан кунга тўлишиб, юришлари оғирлашиб қолди, — дейди Кенгаш уни юпатмоқчи бўлиб.

— Мани назаримда ҳеч ўзгармағандайда...

— Какой ўзгармаган? Кейинги кунларда нордон, тузли нарсаларни ейишидан сезмадингизми, ишонмасангиз эртага икки дона қурут олиб келиб, бериб кўринг-чи.

Эртасига Пистагул телефонда қайсидир дугонасига қишга нималар олганлигию, қайнонасининг ичи куйиб, ўғлига мангаям хотинингникидақа кўйлак, жемпер олиб берасан, деб хархаша қилганлигини, "гўридан-тўри яқин кампирнинг" тўймаслигидан бир соат нолиб, трубкани қўйгач, Саҳмон ака:

— Мозорбости, Самарқанддан божам келувди, — деб унинг столига икки дона қурутни дуқ этказиб қўйди.

— Вой раҳмат-е, шу тобда кўнглим шўр нарсани тусаб сус кетиб ўтирувдим, — деб унинг биттасини оғзига солиб шима бошлади. Саҳмон аканинг юзи ёришиб, Кенгаш томон "гапинг рост чиқди" дегандай қараб қўйди.

Улар тушликка чиқишганида Кенгаш:

— Ака, яримта олиб амални ювишни бошласангиз бўларди, — деб тегажоқлик қилди.

— Осмондаги ғознинг шўрвасига иштаҳа очмай тургин, аввал хонимча кетсин, буйруқ чиқсин, — деди Саҳмон ака мамнунлик билан.

Кутиш билан куз ўтиб, дов-дарахтларни яланғочлаб, одамларни қалин либосга буркаб қиш келди. Қиш кийимида одамнинг, айниқса, аёлларнинг қоматию, уларнинг ҳолатини билиш қийин. Саҳмон ака қиш ўтгунича Пистагулнинг эрта-индин декрет отпускага кетишини кутиб юрди. Ана шу кутиш билан қиш ўтиб, дов-дарахтларни яна яшил, одамларга енгил либос кийдириб баҳор келди. Айниқса, баҳор қишнинг оғир, қўпол кийимидан қутулиб, енгил кўйлак кийган аёлларнинг чиройига чирой қўшиб, гулдай яшнатиб юборди. Пистагул ҳам ўша куни илк бора қоматини кўз-кўз қилувчи юпқа, бурама ёқали, бели ингичка, этаги кенг кўйлакда маликалардай кириб келганида хонадаги эркаклар беихтиёр:

— Уҳ! — деб юборишди. Фақат Саҳмон ака кўзлари пирпираб, унга ҳайрат билан бир зум тикилиб, сўнг:

— Э, қорин йўғу, бола қани? — деб юборди...

Орадан йиллар ўтди. Яқинда Пистагул: "Келиним қийналиб қолди, неварамни боқишаман", — деб узоқ муддатли отпускага чиқиб кетди. Фақат бу кунларни умид билан кутган Саҳмон ака энди орамизда йўқ эди.

Илҳом ЗОЙИР

СЎНГГИ ЧОРА

ҳажвия

Ҳошим ака бу сафар дарвоза зулфинини қаттиқроқ шақирлатган эди, ичкаридан "ҳув-в, ҳозир" деган аёл кишининг овози эшитилди.

— Келин, Қулсоатни буёққа чақиринг!

— Вой, уйда йўқ эдилар-а... — Қулсоат овоз эгасини таниб, хотинига "ўзинг бир нима деб жўнатиб юбор" маъносида им қоқиб, ичкари уйга кириб кетди. Малика бироз каловланди ва яна гапини такрорлади:

— Бирпас бўлувди, қаёққадир чиқиб кетдилар...

Ҳошим аканинг зардаси қайнади.

— Ҳозиргина у билан кетма-кет келдим-ку! Уялмасдан "эрим уйда йўқ" дейсиз-а, келин! Чақиринг буёққа!

— Йўқ одамни йўқ дейман-да! Ишонмасангиз, ана уйга кириб қараб кўринг...

— Яна қочирибмиз-да, — деди Ҳошим ака остона ҳатлаб ичкариларкан. Сўнг Маликага зардасини тўкди. — Бу нечанчи бор келишим?

— Санаганим йўқ, — деди Малика пинагини бузмай.

— Саноғиям йўқ-да! Қачон келсам, уйда йўқ. Сизларга қарз бериб муттаҳам бўлдимми? Икки йилдан бери рангимни сарғайтирдинглар-ку! "Тижорат қиламиз, қарз бериб туринг, фоизи билан қайтарамиз", демаганмидинглар? Менга фоизларинг керак эмас, ўзимникини беринглар, мен розиман, келин!..

— Берадилар, Ҳошим тоға, қочиб кетаётганлари йўқ-ку. Ўзлари ҳам ҳар куни "Ҳошим тоғадан уят бўлди-да", дея истиҳола қиладилар. Шу қарзларни узаман деб, каллаи саҳар кетиб, ярим кечаси кириб келадилар.

— Қарз берганларнинг кўзига кўринмай, дейди-да.

— Нега унақа дейсиз?

— Ҳай, бўлди. Энди гап бундай... Мен битта одам олиб келганман. — Ҳошим ака дарвозадан ташқарида қўл қовуштириб турган қорамағиз кишига им қоқди. — Бектурсун ака, киринг буёққа!

Бектурсун деганлари лўкиллаб кириб келди ва Маликанинг саломига бош қимирлатиб, овозсиз алик олди. Ҳошим ака эса мақсадга кўчди.

— Бектурсун ака — митончалик. Кенжа қизларини яқинда куёвга берганлар. Шу қизнинг "кўрди"сига битта жавон қидириб юрган эканлар...

Малика "ялт" этиб меҳмонга қараган эди, меҳмон бошини сал эгиб:

— Шундоқ, янга, — деди.

— Бизани ҳовли магазинми? — деди Малика ўзидан катта киши уни "янга" деганига ғаши келиб. Сўнг этагига ёпишиб олган ўғилчасини бир силтаб ташлади. — Кўп ғиншима, тек тур!

Вазият борган сари нозиклашиб борарди.

— Келин, — деди Ҳошим ака истиҳола билан, — мениям олдимда тўй-маракам бор. Сизлар эса қарзни қайтармаяпсизлар...

— Нима қил дейсиз?!

— Уйларингдаги жавонни ана шу акамга сотамиз. Сиз қўрқманг, бу ишимиз Қулсоатга ҳам маъқул тушади. Ўзим унга тушунтириб қўяман, хайми... Ичида бирор нарсаси бўлса, бўшатиб олинг.

Қарзини сўраб келувчиларнинг ҳар кунги ташрифидан безор бўлган Малика учун энди барибир эди.

— Латта-путтадан бошқа нима ҳам бўларди! — деди қўл силтаб.

— Унда, жавоннинг калитини берингчи!

— Калитини укангиз олиб кетганлар.

— Эй, қаерга олиб кетади?

— Мен қаердан билай, ҳамма калитлар у кишининг чўнтагида юради.

— Бўлди, бўлди, нервничит қилманг! Унда, акам ҳозир жавонни олиб кетаверсинлар. Дав-даска қилиб, катта мошина олиб келганлар, ахир. Яна овора бўлиб юрмасинлар. Эрта-пертага жавоннинг ичидаги лаш-лушларингизни олиб келиб берадилар.

— Мен бир нима деяпманми? Олиб кетсалар, олиб кетаверсинлар! Ичидаги нарсаларни ҳам ўша кишига бахшида қилдик!

— Пичинг қилманг, келин! Мен бўладиган гапни гапиряпман.

— Мен ҳам тўғрисини айтяпман... Ана, киринглар, жавон керак бўлса, олиб кетаверинглар, қаршилигим йўқ...

Ҳошим ака, Бектурсун ака ва яна икки киши жавонни уйдан ҳовлига олиб чиқиб, савдосини Маликанинг кўз ўнгида пишитишди.

— Келин, қарзларингнинг ярмидан қутилдинглар, — деди Ҳошим ака харидор берган пулни чўнтагига соларкан. — Қулсоат ҳам бу ишимизни маъқуллайди, ана кўрасиз...

Жавонни кўплашиб машинага ортишди. Бектурсун ака букчайган гавдасини тиклаб, белини силаган бўлди.

— Асл ёғочдан ясалганми дейман, — деди у Ҳошим акага қараб. — Оғирлигини қаранг...

— Мен сизга ёмон молни олиб берамanми, Бектурсун ака. Бу жавон ҳали набираю чевараларингизга хизмат қилади.

Машина ўрнидан қўзғаларкан, Ҳошим ака қилган ишидан мамнун қиёфада Маликага тайинлаган бўлди:

— Қулсоатга айтинг, келин, қарзнинг қолганини ҳам тезлаштирсин!

Бу гап молидан ажралган Маликага кўплик қилган эди.

— Ҳошим тоға! Энди қарзнинг қолганини жавонни сотиб олган жўрайиздан оласиз, хайми!..

— Нимага у кишидан оларканман энди?

— Негаки, жавон, жавоннинг ичига яшириниб олган Қулсоат акам ҳам сотилиб кетдилар. Бизлар эса тамоман қарзлардан қутилдик. Ҳи-ҳи-ҳи...

Дарвоза тарақлаб ёпилди. Ҳошим аканинг эса томоғига бир нима тиқилгандек йўтала бошлади.

ҚИЗИЛ ТОВУҚЧА ВА БУҒДОЙ ДОНИ

Инглиз халқ эртаги

ЎЗИМ ЎҚИЙМАН

Бир куни қизил товуқча далада тупроқ титкилаб юриб, буғдой донини топиб олибди.

— Бу донни экиш керак, — дебди товуқ. — Ким экади?

— Мен экмайман, — дебди ўрдак.
— Мен экмайман, — дебди мушук.
— Мен экмайман, — дебди кучук.
— Унда ўзим экаман, — дебди қизил товуқча ва буғдой донини экибди.

Буғдой тезда бўй тортиб ўсибди ва сап-сариқ бўлиб пишибди.

— Буғдой пишди, — дебди қизил товуқча. — Ким буғдойни ўради?

— Мен ўрмайман, — дебди ўрдак.
— Мен ўрмайман, — дебди мушук.
— Мен ўрмайман, — дебди кучук.
— Унда ўзим ўраман, — дебди қизил товуқча ва буғдойни ўрибди.

— Ким буғдойни янчади? — дебди товуқча.

— Мен янчмайман, — дебди ўрдак.
— Мен янчмайман, — дебди мушук.

— Мен янчмайман, — дебди кучук.
— Унда ўзим янчаман, — деб қизил товуқча буғдойни янчибди. Янчиб бўлгач сўрабди.

— Буғдойни ким тегирмонга олиб боради?

— Мен олиб бормайман, — дебди ўрдак.
— Мен олиб бормайман, — дебди мушук.
— Мен олиб бормайман, — дебди кучук.
— Унда ўзим олиб бораман, — дебди товуқча ва буғдойни тегирмонга олиб бориб, ун қилиб келибди. Кейин сўрабди: "Ким бу буғдойдан нон пиширади?"

— Мен пиширмайман, — дебди ўрдак.
— Мен пиширмайман, — дебди мушук.
— Мен пиширмайман, — дебди кучук.
— Унда ўзим пишираман, — дебди қизил товуқча ва нонни пиширибди. Нонни пишириб олганидан сўнг сўрабди:

— Ким нон ейди?
— Оҳ, мен ейман! — дебди ўрдак.
— Мен ҳам ейман, — дебди мушук.
— Мен ҳам ейман, — дебди кучук.
— Йўқ, йўқ! — дебди қизил товуқча. — Бу ишни ҳам энди ўзим уддалайман.

Шундай деб у нонни ўзи ебди.

Инглиз тилидан Нафис санъат лицейи ўқувчиси Роҳила ОТАБОЕВА таржимаси.

Дунё — кенг...

ОЛТИНЧИ ТУЙҒУ

Турли хил эътиқодларда одам умрининг жисмонан тугаши абадият йўлининг бошланиши сифатида қайд этилади, демак, жон танани тарк этгач, ўзга оламда "умрини" давом эттиради. "Ўлимдан кейинги ҳаёт" ҳақида тадқиқотлар олиб борган америкалик олим доктор Раймонд Моуди яқинда ўзининг тўққизинчи китобини нашр эттирди. Унда боқий оламга тадорик кўраётганларга амалий маслаҳатлар берилади.

Олимларнинг таъкидлашича, эридан ажралган аёлларнинг олтмиш беш фоизи марҳум эрларининг, етмиш беш фоиз ота-оналар вафот этган болаларининг арвоҳларини кўришаркан, улар билан ғойибона алоқада бўлишаркан. Ғам-қайғуга ботган кишиларга бу бироз енгиллик олиб келади, дейишади.

Жаҳонга машҳур олима, академик Наталя Бехтерева бир умр инсон мияси тадқиқи билан шуғулланган. У ўзининг таржимаи ҳолига доир китобида тан олиб ёзишича, марҳум эрининг арвоҳи деярли ҳар куни унга кўринаркан, ҳатто кундуз пайти ҳам келиб, тириклигида айтишга улгурмаган фикрларини баён этаркан. Н.Бехтерева бу ҳолдан чўчимаган, муҳими эса, арвоҳнинг айтганлари ҳаммаси амалга ошган, зарур қўлёзмалар у айтган, кўрсатган жойдан топилган. "Бу нима эди — қайғули ҳолатдаги менинг онгимнинг маҳсулими ёки бошқа нарсами — мен буни билмайман, — деб тан олади олима. — Бироқ шуни аниқ биламанки, у менинг хаёлимда пайдо бўлгани йўқ...". Бу каби "ўлимдан кейинги ҳаёт"га жуда кўп мисоллар келтириш мумкин. Албатта, илмнинг ривожи, изчил олиб борилаётган тадқиқотлар олтинчи туйғу деб аталмиш бу ғаройиб ҳиссиётга ҳам вақт-соати билан аниқлик киритади, деб ўйлаймиз.

РОБОТ ЖАНЖАЛ КЎТАРДИ

Хоккайдодаги савдо фирмаларининг бири офисида пайдо бўлган холис хизматкор — одам шаклидаги Жо исмли универсал роботнинг бўйи икки метрдан сал баландроқ эди.

Жо ишга киришганда бир йўла ўн бир нафар хизматчи ишдан бўшатилди. Робот ёлғиз ўзи шунча одамнинг ишини эплай оларди, яъни чангютгич ва бошқа артиб, ювиб тозалайдиган жиҳозлар Жонинг ўзига ўрнатилган, у барча тозалаш, саронжом-саришталаш юмушларини рисоладагидек бажарарди. Ҳарқалай, ўн бир кишининг иш ҳақи иқтисод қилинганидан, боз устига, Жонинг "меҳнатсевар"лигидан фирма раҳбари мамнун эди.

Бироқ орадан бир ҳафта ўтиб, Жонинг "феъли" айниди: аввалига у енгил ғувуллаган овоз чиқара бошлади. Кейин кутилмаганда қалтис ҳаракатлар қила бошлади — эҳтимол, унинг программасида қандайдир хатоликка йўл қўйилган эди.

Робот офис бўйлаб тартибсиз изғийдиган, одамларга, девор ва мебелларга қўққисдан урилиб кетадиган одат чиқарди. Айниқса, унинг "қўллари"ни сермаши анчайин хавфли эди.

Офисда шовқин-сурон кўтарилганидан огоҳ бўлган қоровул Отару Сигемицу нима қиларини билмай, тўполон кўтарган роботга қарата бир неча бор ўқ узди. Жо ўзини тўхтатолмай балконнинг шиша эшигига урилди ва учинчи қаватдан пастга учди, деб ёзади "Жапан таймис" газетаси.

ЎЛИМЛАРНИ ҚОЛДИРИБ ДОҒДА

Врачлар етти ёшли мактабга борадиган қизалоқни текширувдан ўтказишганда, унинг юраги, буйраги ва бошқа ички аъзолари ўнг томонда жойлашганини аниқлашиб, афсусдан бош чайқашганди. Уларнинг тахминича, қизалоқ яна атиги тўрт-беш йил умр кўриши мумкин эди.

Кейинги сафар врачлар бироз адашишганини тан олишди ва бу қизча ўн етти ёшгача умр кўради, холос, дейишди. Бунга асосий сабаб, унинг ички органлари ўнг тарафда жойлашган, деган хулосага келишди улар. Ўша қизча — қозонлик Неля Галиакбаровна яқинда ўзининг олтмиш икки ёшини нишонлади.

Умуман, декстракардия (юракнинг ўнг тарафда бўлиши) билан туғиладиганлар жуда кам учрайди. Бироқ улар юраги чап томондаги кишилар каби ҳаётга чидамли, боз устига, бардошли, вазмин табиатли бўлишади. Қозонлик Неля умр бўйи кассир бўлиб ишлади, яхши-ёмон кунларни бошидан ўтказди, ҳатто, бир сафар ўғриларга қарата ўқ отди, бироқ юраги унга панд бергани йўқ. Оғир юрак хуружини оёқда ўтказди, врачлар ётқизиб даволамоқчи бўлишганда рад этди. Ҳозир ҳам юраги ўнг тарафда жойлашган бу кекса аёл соғ-саломат.

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: «ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона — 133-52-91, котибият — 136-56-50
Танқид ва адабиётшунослик бўлими: 136-56-50 Ижтимоий ҳаёт бўлими: 133-49-93
Санъат бўлими: 136-56-48 Назм ва наср бўлими: 133-49-93

Бош муҳаррир Мурод АБДУЛЛАЕВ

Редакцияга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.
Навбатчи муҳаррир — Усмон МУРОДОВ
Саҳифаловчи — Шоҳруҳ ҚОСИМОВ

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонаси.
Манзили: Тошкент шаҳри, «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй
Босишга топшириш вақти—20.00. Босишга топширилди — 21.00.

Газета Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасида 00024-рақам билан рўйхатга олинган. Буюртма Г— 511. Ҳажми — 3 босма табоқ. Нашр кўрсаткичи — 222. Ташкилотлар учун — 223. 1 2 3 4 5 6

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ.
СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН
Тиражи—5327